

LJUDSKE SMUČI NA BLOŠKI PLANOTI, V VIDOVSKIH HRIBIH IN V NJIH SOSEŠČINI

Boris Orel

Ako bi bil kdaj vprašan, s kakšnimi etnografskimi posebnostmi se more ponašati slovenski narod, bi med drugim navedel tudi starodavne bloško-vidovske smuči.

Ljudske smuči z Blok, iz Vidovskih hribov in sosednjih predelov sodijo med najpomembnejše predmete naše ljudske materialne kulture ter morajo etnografa zanimati kot ljudsko prometno sredstvo in kot pomožni sestavni del ljudske noše. Če globlje premislimo, je najstarejše prometno sredstvo dejansko obuvalo. Šele za njim so nastale krpelje in smuči, ki moramo nanje gledati kot na dopolnilo obuvala v posebnih vremenskih razmerah.

Kako naj si pojasnimo, da se ni slovenska etnografija v preteklosti prav nič zanimala za bloško-vidovske smuči? Kako je bilo mogoče, da se ni zanje zmenila v času, ko jim je že znanstveni svet v tujini posvečal primerno pozornost? Dejali bi, da je za takšno brezbriznost težko najti opravičilo.¹

Zato pa tem več priznanja slovenskim športnikom in drugim redkim posameznikom,² ki edini so pri nas med prvo in drugo svetovno vojno

¹ To vprašanje nam more deloma pojasniti predvojna korespondenca med Jugoslavenskim zimsko-sportskim savezom v Ljubljani (= JZSS) in Etnografskim muzejem v Ljubljani (= EM): dopisa JZSS št. 334 od 24. XI. 1936 in št. 363 od 15. XII. 1936 ter dopis EM št. 348 od 10. XII. 1936 (Arhiv EM).

² Med prvimi je treba navesti Rudolfa Badjuro, ki je za svojo »Smuško terminologijo«, objavljeno prvič v Slov. narodu leta 1917, deloma uporabil domače bloško-vidovsko smuško »besedje«, dalje Metoda Badjuro, ki je leta 1931 posnel film o bloškem smučanju, ter razne funkcionarje predvojnega JZSS, kakor prof. dr. Frana Jesenka, dr. Cirila Pavlina, Josa Gorca in druge. O tem, kaj vse je predvojno raziskovanje ugotovilo o bloškem smučanju, nas pouči poročilo, priobčeno v nemški zimsko-sportni reviji »Der Winter« (Jhrg. XXIV/1930/31) z naslovom »Auf der Spur des ältesten alpinen Ski«. Ta članek je po podatkih JZSS priredil za objavo in mu napisal uvodnik nemški športni pisatelj in urednik revije »Der Winter« Carl J. Luther, ki se je že zelo zgodaj začel zanimati za bloško smučanje ter je pisal o njem v raznih inozemskih časnikih (Vossische Zeitung, Berlin, 10. marca 1931, Grazer Tagespost, 14. marca 1931, Sport, Zürich, Prager Tagespost), med drugim tudi v švedskem smučarskem letopisu På Skidor 1938.

Preobširno bi bilo, če bi navajali razne članke, ki so bili kdaj o bloškem smučanju objavljeni v našem časopisju, omenimo naj samo razpravo prof.

po svojih močeh reševali ta starodavni predmet in opozarjali na njegov izredni pomen!

Etnografski muzej v Ljubljani si je že kmalu po osvoboditvi zastavil nalogo, da čimprej razišče bloško-vidovske smučiči. Z uresničevanjem te naloge pa je mogel pričeti šele leta 1953; zlasti krepko je razvil svoje raziskovalno delo na Blokah, v Vidovskih hribih in njih soseščini v letih 1954/55.³ Leta 1954 je s sodelovanjem učiteljstva v Novi vasi, pri Sv. Trojici in Sv. Duhu izvedel posebno anketo o starem bloškem smučanju,⁴ ki pa njeni rezultati ne bodo mogli biti v celoti izkoriščeni v tej razpravi in bodo obdelani posebej.

Zavedamo se, da bi morda bili uspehi našega dela večji, če bi bili hodili po Bloški planoti in sosednjih ozemljih med prvo in drugo svetovno vojno ali pa celó pred prvo, to je v času, ko je zaslužni pionir v raziskovanju bloško-vidovskega smučanja Rudolf Badjura⁵ zasliševal stare očance v Metuljah (Metlàh) in okolici Otav. Navzlic temu pa menimo, da nam je marsikaj pomembnega uspelo oteti pozabe resnično ob dvanajsti uri. Staro bloško-vidovsko smučanje smo ujeli prav še zadnji čas, tako rekoč pri repu.⁶

D. Ula ge »Stoletja smučanja na Blokah« v ilustriranem mesečniku »Obisk«, letnik III/1.

³ Pri terenskem delu so avtorju in sodelavcem z velikim razumevanjem pomagali številni domačini v raznih vaseh na Blokah, Trojiški strani, v Vidovskih hribih, Menišiji, okolici Roba, na Gori, v Loškem potoku, Rutah, okolici Velikih Lašč in drugod. Postregli so nam z mnogimi podatki iz lastnega izkustva in domačega ustnega izročila, pa se jim za to njihovo pomoč v imenu Etnografskega muzeja v Ljubljani najiskreneje zahvaljujem.

⁴ Učiteljem in učiteljicam v Novi vasi, pri Sv. Trojici in Sv. Duhu, ravnatelju Notranjskega muzeja v Postojni L. Vilharju, zlasti pa ravnatelju nižje gimnazije v Novi vasi Francetu Čebohinu se za njihovo sodelovanje pri anketi EM najlepše zahvaljujem. Ravnatelju Čebohinu bodi izrečena še posebna zahvala za razno njegovo pomoč v času našega terenskega dela in še po tem. — Pri anketi EM sta poleg avtorja te razprave sodelovali tudi Marija Jagodic in Fanči Sarf iz EM.

⁵ Rudolf Badjura je že leta 1912 začel zbirati gradivo o ljudskem smučanju na Blokah in sosednjih ozemljih.

⁶ Razprava o ljudskih smučeh na Blokah in sosednjih ozemljih v tem letniku SE se nanaša večidel na terenske zapiske B. Orla, deloma pa tudi na rezultate ankete EM ter na zapiske Fanči Sarfove in Pavle Strukljeve iz EM, ki sta avtorju največ pomagali pri terenskem delu. Za njuno sodelovanje jima izrekam svojo iskreno zahvalo! Terenski zapiski in izpolnjeni anketni obrazci so shranjeni v arhivu EM.

Razno predvojno gradivo (dopise, fotografije, objavljene in neobjavljene članke itd.) so mi dali na razpolago J. Gorec, dr. C. Pavlin in A. Lenarčič, za kar naj bodo prav lepo zahvaljeni. Zahvalo dolgujem tudi Rudolfu Badjuri za nekaj pojasnil o njegovem športno-vzgojnem udejstvovanju na Blokah, Metodu Badjuri in Triglav-filmu pa za predvajanje filma »Bloke — zibelka smučanja na Slovenskem«.

I. Kratek geografski pregled ozemelj ljudskih smuči

Starejše ozemlje ljudskih smuči sestavljajo predvsem dve kraški planoti na Notranjskem, Rakitniška in Bloška ter Vidovski hribi s Trojiško stranjo kot prehodnim ozemljem med njimi in pravo Bloško planoto.⁷

Rakitniška planota je nad 700 m visoka kraška planota z iglastimi gozdovi in razloženim naseljem Rakitna, ki po ljudskem reku obsega »devet vasi in tri hiše«.

Med Rakitno in Bloško planoto se razprostira kraško ozemlje, ki je večidel hribovito, le v manjši meri planota in dolina. Temu svetu, visokemu od 600 do 870 m, ljudstvo na kratko pravi Hribe, Hribi ali U Hribah, ljudje, ki v teh hribih prebivajo, pa so Hribovci, Hribci ali Vidovci. V Hribih ali v Vidovskih hribih, kakor bomo imenovali v naši razpravi to ozemlje, razlikujemo dva večja predela, višjega in nižjega, ali kakor pravi ljudstvo, ta gorejni konec (vasi Dolenje in Gorenje Otave, Sv. Vid, Osredek itd.) in ta dolajni konec (vasi Štrukljeva vas, Cajnarje, Ponikve itd.). Proti zahodu in v smeri proti Cerknici obsega starejše smuško območje še del ozemlja, imenovan Menišija (Topol in Kožljek), ki ima tudi kraške značilnosti. — Vseh vasi je v Vidovskih hribih in delu Menišije nad 40.

Na Bloški planoti imamo od Vidovskih hribov dalje najprej prehodno hribovito ozemlje po imenu Hribi ali Trojiška stran, zatem pa dolge, zelo prostrane doline z ravnim dnom (glavni dolini Spodnja in Gornja Bloška dolina), med katerimi so vzpetine, povečini podolgovati hrbti z višinami 800 do 870 m. Kolikor je tekočih voda, so ponikalnice z odtokom proti Cerkniškemu polju. Številnim požiralnikom pravi ljudstvo požrehi. Med vasema Fara in Metulje (v narečju Metlè) je večje polje Resje (Nm 720—730 m), klasičen ravninski smuški svet, ki je bilo na njem po ljudskem ustnem izročilu svoje dni jezero. Na Blokah je vseh vasi in zaselkov 45. Večinoma leže na ravninah, pa tudi po pobočjih hribov, na terasah in gričih. Največja kraja sta Velike Bloke (Nm 730 m) in Nova vas (Nm 722 m).

Od mlajših smuških ozemelj in krajev je navesti poleg Radleka na Blokah notranjsko vas Dolenje Poljane nad Starim trgom pri Ložu in južno od Bloške planote ležeče ozemlje Loški potok, ki obsega ozko, koritu podobno kraško polje s ponikalnico in več vasmi. Na Dolenjskem imamo več hribovitih naselij v okolici Sodražice po skupnem imenu Gora, dalje gričevnato ozemlje v okolici Velikih Lašč z več vasmi (Mala in Velika Slevica, Škrlovica itd.), Rute ter nekaj vasi v hribih nad Robom ozir. v okolici Turjaka.

⁷ Geografski pregled se naslanja na lastne terenske zapiske, mnogo podatkov pa sem zanj črpal iz tele literature: Anton Melik, Pliocensko porečje Ljubljane (Geografski vestnik IV/1928) in Krajevni leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937, str. 394—398.

V Vidovskih hribih in na Bloški planoti prevladujeta bukev in smreka, nekaj pa je bora, breze in raznega drugega drevja. Ljudstvo se ukvarja zlasti s poljedelstvom (žito in krompir), z živinorejo in lesno trgovino. Dobri živinorejci in stari prekupčevalci (barantači) z živino so zlasti Blóčanje, saj po ljudskem reku ni sejma, če ni na njem Bločana. V obeh predelih je doma lesna domača obrt, suha roba, ki pa je omejena na izdelovanje zobotrebcev in žlic. Vidovci pa so še posebej znani kot dobri gozdni delavci in tesači. Iz teh krajev so kot drvarji, tesači in izdelovalci dog že v 19. stoletju ali pa morda že prej odhajali v zimskem času na sezonsko delo na Dolenjsko, Štajersko, Hrvaško, v Bosno, na Ogrsko, v Galicijo in še marsikam drugam.

Klima s posebnim ozirom na snežno odejo. Za Vidovske hribe, predvsem pa za Bloško planoto velja, da imajo gorsko klimo z določenimi elementi kontinentalne klime in da so izpostavljeni močnim vetrovom, dà, celó burji, ki ima svoj odmev tudi v ljudskih rekih: Na Blokah je burja doma; burja ima na Blokah svoje mlade; na Resju ima burja svoj vragov ples; če greš na Bloke, greš vragu v roke ipd. Od letnih časov je za našo razpravo o ljudskih smučeh važna zlasti zima, od padavin pa sneg. Ljudstvo pravi, da je na Blokah in v Vidovskih hribih devet mesecev zima, tri mesece pa mraz. Ta rek prav dobro označuje bloško-vidovsko klimo. Ljudsko ustno izročilo mnogo pripoveduje o hudih snežnih zimah v preteklih časih, pa tudi o tako milih, da so včasih o pustu listje grabili za steljo. Če je prava zima, zapade sneg na Blokah in v Vidovskih hribih že okrog začetka novembra ali pa še prej in obleži do Jurja v aprilu ali vsaj do začetka marca. Sneg torej obleži v hudih zimah 4 do 5 mesecev, običajno pa 3 mesece, kar je po ljudskem mnenju slabo za bodočo letino, zakaj pregovor pravi: Če sneg leži sto dni, žita mori. Pri tem moramo upoštevati tudi takšne kaj zelo običajne snežne razmere, ko je zapadel sneg, nekaj časa obležal, nato skopnel, a čez čas je zapadel zopet nov sneg. Snega zapade normalno do višine $\frac{1}{2}$ m, v izrednih primerih pa 1,50 m in celó več. Podgrivarski piše v Novicah (1845),⁸ da je sneg na Blokah 3, 4 in včasih tudi 5 čevljev (= ca. 1,60 m) debel. Starejšim Vidovcem in Bločanom je še močno v spominu izredno huda zima leta 1895, ko je zapadlo toliko snega, da so bile 14 dni zaprte vse poti in so ljudje mogli hoditi samo na smučeh in deloma tudi po krpljah. V Otavah in drugih vaseh pa se spominjajo, da je bilo nekoč toliko snega, da so hodili po snegu od ene strehe do druge. Hudi vetrovi povzročajo velike, 4 do 5 m visoke snežne zamete, ki morejo biti v veliko oviro krajevnemu prometu. Tudi o tem piše omenjeni Podgrivarski v Novicah, ko pravi, da »navadna burja silne zamete dela, skidane poti kmalo spet zasuje in večkrat za pečcam komej toliko sledu odgazi, kolikor pred njim pusti«.

⁸ Str. 62.

Te večidel iz ustnega izročila povzete podatke o zimi in snežnih razmerah na bloško-vidovskem ozemlju je poučno primerjati z uradnimi podatki naše hidrometeorološke službe. Ker žal ne razpolagamo s starejšimi podatki, za naše potrebe povsem zadostujejo novejši podatki iz let 1925/28 in 1949/53.

V zimskem času od 1. decembra do 1. marca 1925/26, 1926/27 in 1927/28⁹ je padlo pri Sv. Duhu na Blokah skupno 2318,8 mm padavin, od tega 826 mm snega ali 36 % vseh padavin. V istem času je padlo v Ljubljani vsega skupaj 1795,9 mm padavin, od katerih pa je bilo le 426,6 mm snega ali 24 % vseh padavin. V Ljubljani je torej padlo skoraj 50 % manj snega kot pri Sv. Duhu na Blokah.

Ni odveč tudi primerjati, kdaj je prvi sneg padel oziroma nehal padati na Blokah in kdaj v Ljubljani. — Snežiti je začelo:

1925	Sv. Duh	14. X.	Ljubljana	24. X.
1926	Sv. Duh	24. X.	Ljubljana	26. X.
1927	Sv. Duh	9. XI.	Ljubljana	11. XI.
1928	Sv. Duh	23. IX.	Ljubljana	3. XI.

Zadnjikrat pa je padel sneg:

1925	Sv. Duh	16. IV.	Ljubljana	21. III.
1926	Sv. Duh	20. III.	Ljubljana	23. III.
1927	Sv. Duh	13. V.	Ljubljana	25. IV.
1928	Sv. Duh	10. V.	Ljubljana	22. III.

Iz gornjih podatkov je razvidno, da sneg pade na Blokah prej kot v Ljubljani ter da je tudi trajanje snežne odeje daljše na Blokah kot pa v Ljubljani.

Po osvoboditvi je naša hidrometeorološka služba toliko napredovala, da nam more o snežni odeji postreči s podatki, ki se nanašajo na število dni s snežno odejo, na najdaljše neprekinjeno trajanje snežne odeje in na maksimalno višino snežne odeje v določenem razdobju. Oglejmo si nekaj teh podatkov¹⁰ za Bloke in Vidovske hribe iz let 1949/53:

a) Število dni s snežno odejo

Kraj	1949/50	1950/51	1951/52	1952/53
Nova vas	51	95	95	104
Sv. Vid	52	116	101	106

⁹ Hidrometeorološke podatke iz let 1925—1928 navajam iz seminarske naloge: Janko Sotošek, Smučarstvo na Blokah (Arhiv Geografskega inštituta v Ljubljani, R 56-1952/53). Na to nalogo me je opozoril in mi jo posredoval ravnatelj Zemljepisnega muzeja v Ljubljani Vladimir Leban, za kar se mu prav lepo zahvaljujem.

¹⁰ Ti podatki so iz arhiva Uprave hidrometeorološke službe v Ljubljani; zanje bodi izrečena iskrena zahvala prof. Danilu Furlanu in Dušanu Koširju.

b) Najdaljše neprekinjeno trajanje snežne odeje

Kraj	1949/50	1950/51	1951/52	1952/53
Nova vas	30	36	67	86
Sv. Vid	31	45	86	94

c) Maksimalna višina snežne odeje v letih 1949/53

Nova vas	1,50 m	Sv. Vid	1,56 m
--------------------	--------	-------------------	--------

Gornji statistični podatki so poučni za nas v dveh pogledih: 1. nam bolj ali manj potrjujejo ljudsko izročilo o snežnih padavinah in 2. višji del Vidovskih hribov, to je Sv. Vid z okolico, izkazuje večje število dni s snežno odejo ter daljše neprekinjeno trajanje snežne odeje kakor Nova vas na Blokah.

Klimatske razmere, ki bi jih bilo treba še natančneje opazovati in raziskati, so poleg dokaj visoke geografske lege in primerne konfiguracije zemljišča v nemajhni meri prispevale, da so se na teh ozemljih uveljavile smuči kot prometno sredstvo za hojo po snegu v zimskem času.

II. Smuči in njihovi sestavni deli

Poleg podatkov iz ustnega izročila in razne starejše literature prihaja za naš pregled in opis ljudskih smuči z Blok in od drugod v pošteb predvsem zbirka smuči v Etnografskem muzeju v Ljubljani (=EM). Ta zbirka je z izjemo enega para smuči nastala v letih 1953/56, to je v času etnografskega dela na smučkih ozemljih, in obsega tele smuči:

B l o k e

1. en par smuči z Blok, les: a) višnjja, b) bukev, inv. št. 7497 (=A); 2. ena smuč, Škufče, višnjja, inv. št. 6880 (=B); 3. en par smuči, Topol, bukev, inv. št. 6879 (=C); 4. en par smuči, Radlek, bukev, inv. št. 7057 (=D); 5. ena smuč, Zales, jesen, inv. št. 7498 (=E); 6. ena smuč, Runarsko, češnjja, inv. št. 7499 (=F); 7. en par smuči, Metulje, bukev, inv. št. 7500 (=G); 8. ena smuč, Glina, bukev, inv. št. 7056 (=H); 9. en par smuči s palico, Zavrh pri Sv. Urhu, jesen, inv. št. 7502 (=I); 10. ena otroška smuč, Glina, bukev, inv. št. 7055 (=J);

M e n i š i j a

11. en par smuči s palico, Kožljek, jesen, inv. št. 7501 (=K);

o k o l i c a S o d r a ž i c e (G o r a)

12. en par smuči, Kržeti, bukev, inv. št. 7503 (=L).

Kakor je iz gornjega seznama razvidno, je večina smuči v EM (deset inv. števil) z Bloške planote, le dva para — K in L — sta od drugod, in sicer en par iz Menišije, en par pa iz okolice Sodražice. Na drugih območjih, med drugim na starejšem smuškem ozemlju, v Vidovskih hribih, se nam doslej še ni posrečilo najti stare smuči. Večina smuči je izpred druge svetovne vojne. Po ustnem izročilu bi o smučeh B, C, F, G in J mogli celó trditi, da so stare 60 do 80 let, morda tudi več. Od ostalega smuškega inventarja so smuči D iz leta 1912, smuči L iz leta 1920, medtem ko sta dva para smuči s palicama I in K bila po starem načinu izdelana decembra leta 1955 za EM.

Posebno vprašanje pomeni par smuči A (sl. I/5), ki smo ga na splošno označili, da je z Blok. Te smuči so edine, ki jih je EM že pred drugo svetovno vojno hranil v svojih zbirkah, in imajo, če se ne motimo, že kar svojo zgodovino. Kot neinventariziran predmet so bile najdene v Narodnem muzeju. Po osvoboditvi smo jih spoznali za bloške smuči in jih uvrstili v posebno razstavno skupino v dvorani ljudske noše. Kdaj in kako naj bi te smuči prišle v muzej? Odgovor na to vprašanje najdemo v starejši literaturi o bloškem smučanju. V mislih imamo Jožefa Bevka, kaplana z Blok, ki je leta 1845 objavil v Novicah pod psevdonimom Podgrivarski krajše poročilo o hudi zimi in rabi smuči na Blokah.¹¹ Iz tega poročila moremo med drugim posneti, da je Bevk poslal en par bloških smuči, narejenih v Metuljah, Kranjski kmetijski družbi v Ljubljani »za poskušnjo«, kasneje pa še en par krpelj. Uredništvo Novic se zahvaljuje Bevku v pripombi k njegovemu članku za poslane smuči¹² in prav tako za krplje,¹³ mimo tega pa je tudi v seznamu daril, objavljenem v letopisu Kranjske kmetijske družbe, navedeno darilo Jožefa Bevka: Herr Josef Bevk, Kaplan in Oblak: 1 Paar Schneeschuhe.¹⁴ Ker ni verjetno, da bi v Ljubljani tedaj že poznali in uporabljali nordijski naziv »Ski« (Schi) za smuči namesto starega nemškega imena »Schneeschuhe«, menimo, da so v seznamu darov navedeno Bevkovo darilo, smuči, ne pa krplje (Schneereifen, pa tudi Schneeschuhe). Nadaljnjo usodo teh bloških smuči si moremo prav lahko pojasniti. Kaj neki naj bi bilo verjetneje kakor to, da je Kmetijska družba kasneje te smuči in bržčas tudi krplje predala Kranjskemu deželnemu muzeju v Ljubljani. Če ne prej, se je moralo to zgoditi po letu 1888, to je kmalu zatem, ko se je muzej preselil v svojo novo zgradbo ob sedanji Prešernovi cesti. Kranjski deželni muzej pa ni vedel, kaj naj bi počel s temi smučmi. Ni se mu niti zdelo vredno, da bi jih inventariziral in pravilno shranil, nikar šele razstavil. Kot nepomemben predmet jih je zavrgel med razno muzejsko

¹¹ Str. 62/63 in 66/67.

¹² Novice 1845, str. 67.

¹³ Novice 1845, str. 171.

¹⁴ Annalen der kaiserl. königl. Landwirthschaftsgesellschaft in Krain, Jahrgänge 1844—1849, Laibach: Verhandlungen der k. k. Landwirthschaft-Ges. in Krain in der allg. Versammlung am 7. Mai 1845, str. 72.

šaro na podstrešju, kjer so obležale skoraj do začetka druge svetovne vojne. Potemtakem so te smuči A z Blok, ako je naša domneva o njih izvoru pravilna, najstarejše smuči v zbirkah EM, saj so stare namanj 111 let. Zoper tolikšno starost tudi smuči same s svojimi sestavnimi deli ne govore.¹⁵

Naš opis smuči in njihovih sestavnih delov se deloma nanaša tudi na nekaj parov smuči z Blok in od drugod, ki jih hranijo muzeji v tujini. Največ smuči in krpelj iz naših krajev ima Švedski smuški muzej (Svenska skidmuseet) v Stockholmu, in sicer: en par smuči z Blok, bukov les, inv. št. 544; en par smuči s krmilno vrvco, Kržeti (Gora), bukev, inv. št. 587; en par smučarskih palic s krpljicami iz Sodražice, inv. št. 605; dva para krpelj z Gore pri Sodražici, inv. št. 588 in 589 in naposled pet parov smuči (inv. št. 597, 598, 599, 600 in 601) in tri pare krpelj (inv. št. 602, 603 in 604) s Pohorja.¹⁶

Smuški muzej (Skimuseet) v Oslu na Norveškem hrani v svojih zbirkah samo en par smuči s krmilno vrvjo »iz Jugoslavije«. Po fotografiji, ki smo jo prejeli od uprave muzeja, sklepamo, da so te smuči z Gore ali iz Loškega potoka (prim. sl. I/1).¹⁷

Nadalje bi Planinski muzej (Alpines Museum) v Münchenu vsekakor moral imeti v svojih zbirkah en par starih pogrebnihi smuči, ki jih je nemški športni pisatelj C. J. Luther dobil v Metuljah v dar o priliki njegovega obiska leta 1936 na Blokah. Ker je del inventarja omenjenega muzeja bil med vojno prenesen na Tirolsko, od koder do danes še ni bil vrnjen muzeju, preostali del zbirki pa je še vedno spravljen v Münchenu v zabojih,¹⁸ trenutno ne vemo, ali so bloške pogrebne smuči ohranjene in ali ima muzej še kaj drugega gradiva iz naših krajev v svojih zbirkah.

Od raznih drugih muzejev v tujini, ki smo se nanje glede bloških smuči obrnili, so prispeli povsem negativni odgovori.¹⁹ To seveda nikakor ne pomeni, da bi prenehali z iskanjem naših smuči v tujih muzejih. Nasprotno, to delo bo treba nadaljevati. Poleg tega bi bilo

¹⁵ Edino mere teh smuči se ne ujemajo z merami, ki jih navaja Podgrivarski splošno za bloške smuči v svojem poročilu v Novicah.

¹⁶ Katalog över Svenska Skidmuseet (Artur Zettersten), Malmö 1935, str. 62—63.

¹⁷ Katalog Skimuseet Holmenkollen-Oslo, Oslo 1935, str. 16.

V posebno dolžnost si štejem, da se za poslani kataloge, brošure, fotografije in risbe naših, švedskih, norveških in drugih smuči na tem mestu najlepše zahvalim naslednjim: Föreningen för skidlöpningens och friluftslivets främjande i Sverige, Stockholm, Nordiska Museet (dr. Gösta Berg — dr. Björn Hallerdt), Stockholm, Skimuseet Holmenkollen-Oslo (prof. Jakob Vaage), Universitet-Historisk Museum (dr. Per Gjaerder), Bergen.

¹⁸ Za to sporočilo dolgujem zahvalo prof. dr. Hansu Moserju, München (dopis od 6. decembra 1955).

¹⁹ To velja doslej za tele muzeje v inozemstvu: Museum für Volkskunde, Wien, Naturhistorisches Museum, Wien, Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte, Hamburg.

koristno, če bi pričeli s pozvedovanjem za bloškimi smučmi tudi v zasebnih zbirkah.

1. Bloška planota. Bločanje pravijo paru ali dvojici smučī po starem *smæcí*, ponekod tudi *smúče*. Ena sama je *smðč* ali *smúč*. Mlajši bloški naziv za smučī, ki se je udomačil v zadnjih desetletjih, pa so *smúčke* (*smúčka*), *smúčke* in *smöčke*. Po navadi je bilo takole: otroci so imeli *smúčke*, odrasli pa *smæcí*. Poleg teh poimenovanj slišimo na Blokah še tretji naziv za smučī, to je *plóhi* ali *pluóhi*. Stari Bločanje so n. pr. takole dejali: »*Ti plóhi ne gredo fajn.*« Plohi utegnejo biti poleg *smæcí* tudi zelo staro ime za smučī. Pravzaprav je to ime primerno zgolj za neobtesano ali nepooblano cepljeno desko, pripravljeno za izdelavo smučī. To ime neobdelane smuške deske se je sčasoma oprijelo tudi izgotovljenih smučī. Bločan je rad rabil oba naziva, kakor ga je bila pač volja: zdaj *smæcí* zdaj *plóhi*. Res pa je končno tudi, da se je naziv *plóhi* marsikje pojavil zlasti v novejšem času med prvo in drugo svetovno vojno, ko se je začel mlajši rod smučati na moderniziranih bloških ali celo pravih športnih smučeh, spričo katerih je prenekateri Bločan zavzel do svojih starih, širokih smučī kritičen odnos v obliki takele ocene: novejše športne smučī so res prave smučī, stare bloške pa so plohi.

Bloške smučī tvori po sestavni osnovi primerno dolga, ravna in različno široka, cepljena ali žagana, obtesana ali pooblana deska, ki je spredaj primerno ukrivljena navzgor, zadaj na koncu pa ravno počez odrezana. Ponekod na Blokah menijo, da smuč sestoji iz *krivine* in *ravnine*; sicer pa na splošno razlikujejo tri njene poglavitne dele: 1. *krovina* ali *prvi* (*sprednji*) *konc*, 2. *srdina*, *pär sträménah*, *pär strämen* ali *na stremenícah* in 3. *zadnji konc*. Dalje ima smuč *spodnja*, *dršno plat* in *zgornjo plat* za *nogo*, na vsaki strani še ozko *stransko plat* ali *stranico* in *robove*. Spodnja drsna plat je gladka in brez žleba. Na splošno uvrščamo bloške smučī v vrsto ravnih smučī, pri katerih se spodnja, drsna plat povsod prilega snegu. Po dalj časa trajajoči uporabi se morejo bloške smučī bolj ali manj usločiti navzdol, kar pomeni, da dobi spodnja plat rahlo ali močnejše konveksno obliko.

Dolžina bloških smučī (sl. 1/1 na str. 27), merjena vzdolž sredine spodnje drsne plati od zadnjega do sprednjega konca oziroma do konca krivine, je različna, vendar je treba pripomniti, da ni prevelikih razlik. Smučī z Blok, ki jih hrani EM, so takole dolge:^{19a} A 1,27 m, B 1,63 m, C 1,64 m, D 1,53 m, E 1,55 m, F 1,31 m, G 1,38 m, H 1,27 m, I 1,53 m in J 0,83 m. Bloške smučī v Švedskem smuškem muzeju v Stockholmu so dolge 1,64 oziroma 1,62 m. Če izvzamemo otroško smuč J, znaša poprečna dolžina vseh desetih navedenih smučī 1,47 m ali zaokroženo 1,50 m. Ta dolžina se tudi več ali manj ujema z merami v ljudskem uštnem izročilu. Le-to namreč pravi, da so stare bloške smučī bile večidel dolge 1,50 do 1,60 m. Bile so tudi krajše in daljše: 1,20

^{19a} Od vsakega para smučī je merjena samo ena smuč. Za pomoč pri merjenju najlepša hvala Rudolfu Bercetu, restavratorju Narodnega muzeja v Ljubljani.

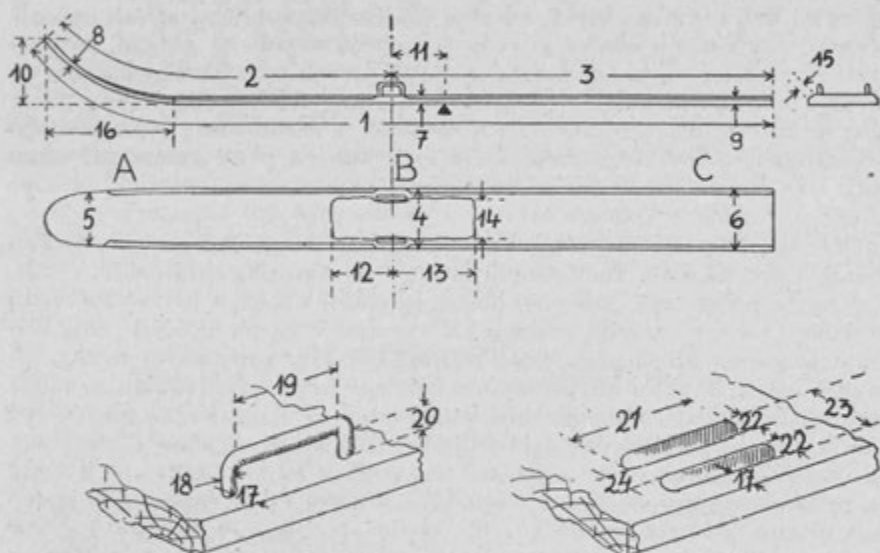
do 1,40 m ali 1,70, izjemoma celo 1,80 m. V posebno skupino sodijo otroške smuči, ki morejo biti mnogo krajše: 0,5 do 1 m. Krajše in primerno ožje smuči so imele ženske in otroci, daljše in širše pa fantje in moške.

Širino bloških smuči (sl. 1/4—6 na str. 27) moremo meriti na treh mestih, to je pri poglavitnih sestavnih delih. Tako dobimo širino krivine, sredine in zadnjega konca smuči. Vsi ti trije deli so bili po starem običaju enako široki ali sta bila enako široka samo srednji in zadnji del, krivina pa je bila malo ožja. Kolikor ugotavljamo neznatne razlike med njimi na smučeh, ohranjenih v EM, se moramo zavedati, da so bile stare bloške smuči preprost domači izdelek, ki se pri njem ni moglo vse do zadnjega milimetra natančno ujemati. Širina treh poglavitnih delov smuči (sredina = s, krivina = k in zadnji konec = z), shranjenih v EM, je tale: As 11,5 cm (vse nadaljnje mere tudi v centimetrih), k 10,7, z 11,5; Bs 11,8, k 11,8, z 11,6; Cs 12,5, k 12,3, z 12,5; Ds 9,5, k 9,4, z 9; Es 11, k 10,8, z 11,2; Fs 12, k 12, z 12; Gs 13, k 9,5, z 15; Hs 13, k 12,5, z 13; Is 15,4, k 15,6, z 15; Js 6,5, k 6,5, z 6,5. — Smuči v Smuškem muzeju v Stockholmu so široke približno 12,7 cm. Po ustnem izročilu so bile stare bloške smuči običajno 12 cm, pa tudi 13 do 15 in celo do 18 cm široke ali govorjeno v colah: 5 do 6 col, kar je približno 13 do 16 cm.

Glede debeline (sl. 1/7—9 na str. 27) je ljudsko ustno izročilo soglasno v sodbi, da so bile stare bloške smuči povsod enako debele, le krivina je bila malo tanjša od ravnega dela smuči. Ali po bloško povedano: smuči so bile *glihoqne*, samo spredaj so bile malo *šuoahnéje*. Res pa je tudi, da so jih nekateri na sredi ali na zadnjem koncu radi delali debelejše, a to so bili izjemni primeri iz novejšega časa. Ko ocenjujemo in primerjamo med seboj debeline treh poglavitnih delov (sredina, krivina in zadnji konec) na posameznih, že mnogo rabljenih smučeh v zbirkah EM, moramo upoštevati, da se je debelina ravnega dela smuči ponekod že kar zenačila z debelino krivine ali pa se ji je že precej približala. V nekaterih primerih je spodnja plat ravnega dela že tako izrabljena, da je ta del celó tanjši od krivine. — Debelina smuči v EM pa je tale: As 1,7 cm (nadaljnje mere v centimetrih), k 0,9, z 1,2; Bs 1,6, k 1,6, z 1,7; Cs 0,8, k 0,6, z 0,7; Ds 2, k 2, z 1,9; Es 1,3, k 1,2, z 1,2; Fs 1,7, k 1,2, z 1,6; Gs 1,4, k 1, z 1,8; Hs 1,4, k 1, z 1,5; Is 1,6, k 1,5, z 1,5; Js 1, k 1,4, z 1. — Po ljudskem izročilu so bile bloške smuči debele četrť cole, dalje pol cole, a tudi tričetrť cole ali eno frtalico. Glede na vse te mere moremo na splošno reči, da so bile bloške smuči debele 1 do 2 cm.

Posebej nas zanimajo še nekatere mere krivine. Najprej imamo opraviti z dolžino krivine (sl. 1/16 na str. 27), ki je pri smučeh v zbirkah EM kaj različna: A 28 cm (mere v centimetrih), B 34, D 42, E 34, F 26, G 25, I 30 in J 26. Pri smučeh C je zakrivljen ves sprednji del skoraj od sredine naprej, pri smučeh H pa je krivina že upadla in se malone zravnala z ravnim delom. Dolžina krivine zavzema torej

določen odstotek celotne dolžine smuči. Pri smučeh iz EM je ta odstotek takle: A 20 %, B 21 %, D 27 %, E 22 %, F 20 %, G 18 %, I 20 % in J 31 %. Če ne jemljemo v poštev otroške smuči J, znaša poprečni odstotek dolžine krivine pri navedenih smučeh v razmerju do celotne dolžine smuči približno 21 %. — Nadalje ni pri smučeh odveč vprašanje, koliko je krivina največ ukrivljena navzgor, ali z drugimi besedami, kolika je višina najvišjega konca krivine od tal (sl. 1/10 na str. 27). Ta višina se pri smučeh iz EM glasi takole (meri v centi-

Sl. 1. Sestavni deli bloško-vidovskih smuči, ki njih mere navajamo v razpravi: 1. dolžina, 2. dolžina od stremena do konca krivine, 3. dolžina od stremena do zadnjega konca, 4. širina sredine, 5. širina krivine, 6. širina zadnjega konca, 7. debelina sredine, 8. debelina krivine, 9. debelina zadnjega konca, 10. višina najvišjega konca krivine od tal, 11. razdalja od težišča do stremena, 12. dolžina podnožja pred stremenom, 13. dolžina podnožja za stremenom (v razpravi je navedena celotna dolžina podnožja!), 14. širina podnožja, 15. širina posnetega roba, 16. dolžina krivine, 17. razdalja med klanfco in robom, 18. debelina klanfca, 19. dolžina klanfca oz. njene odprtine, 20. višina klanfca oz. njene odprtine, 21. dolžina luknje na predolbenih smučeh, 22. širina luknje, 23. širina dvojice lukenj, 24. širina oz. debelina srca

Risba Sibila Nekrep

metrih): A 6, B 14, C 14,5, D 10, E 10,5, F 8, G 4,8, H 2, I 9 in J 10,5. Po navedenih merah, ki pri njih nismo upoštevali smuči H in J, znaša poprečna višina krivine približno 10 cm. Pri tem bodi pripomnjeno, da je bila krivina pri bloških smučeh na splošno zelo nestanovitna. Po daljši uporabi smuči sta mogli krivini več ali manj upasti.

V zvezi s krivino in ostalim ravnim delom smučī je pojasniti še nekaj nadržbnosti okrasnega značaja in deloma tudi praktičnega pomena. Tako sta bila robova pri nekaterih smučeh na vsej zgornji plati bolj ali manj posneta, da nista bila tako ostrā ali živa. Širina tega posnetega roba (sl. 1/15 na str. 27) je na smučeh v EM približno tale: B 2 cm, E 0,12 cm, I 1,5 cm in J 1 cm. Pri ostalih smučeh ni posnetih robov.

Konec krivine je bil pri bloških smučeh različno oblikovan (sl. 2/1 a, b, d—f na str. 31). Bil je ali povsem raven, to je *naglih urezan*, ali pa je bil bolj ali manj raven, njegovi ogelčki pa so bili ravno ali okroglo posneta, oziroma po bloško povedano, *oglički so bili na glih ali okroglo ozeti*. Krivina je bila na koncu kaj pogostoma tudi zaobljena, *bila je okrogla kot čížem*, kakor vedo povedati starejši Bločanje. Možne pa so bile še katere druge oblike konca krivine. V Škrabčah na primer smo našli smučī iz novejšega časa, ki se njih krivina proti koncu primerno zōži, na samem koncu pa je rahlo zaokrožena. Znane so tudi otroške smučī iz Topola s koncem krivine v obliki zobčaste konice.

O kakih posebnih rezbarskih okraskih nismo nikjer na Blokah slišali, prav tako jih tudi zaman iščemo na smučeh, ohranjenih v EM. Pač pa bi poleg tega, kar smo doslej povedali o koncu krivine, navedli še *cáhan*, to je znamenje, vžgano ali vrezano v les na zgornji plati krivine. Ta *cáhan* ali znamenje sta bili ali inicialki priimka in imena, ali je bila hišna številka ali pa letnica izdelave smučī. Nedvomno so imela taka ali drugačna znamenja med drugim tudi svoj praktični pomen: po njih je lastnik v določenih primerih laže spoznal svoje smučī. Spominov na smučī z vžganimi ali vrezanimi znamenji je še kar precej. V Topolu na priliko pomnijo smučī z letnico 1762, drugod pa se spominjajo smučī z letnicami iz druge polovice 19. stoletja. V mlinu v Škrabčah imajo smučī z vrezanimi inicialkama K + Z (sl. 2/1 e na str. 31). V Švedskem smuškem muzeju v Stockholmu so razstavljene bloške smučī, od katerih ima ena smuč na krivini vžgani inicialki GA (sl. 2/1 b na str. 31), druga smuč pa črko A in hišno številko 15.

Umestno bo, da se nadržbneje seznanimo še z enim zelo važnim sestavnim delom bloških smučī, brez katerega si ni mogoče predstavljati njih uporabe in ki mu Bločanje pravijo *streména*, *stráména*, *strémen*, *stremién*, *stremeniće*, *streméncə*, *jerména*, *jerména*, *jerménci*, *jerméncə* in podobno. S stremeni dobiva srednji del ali sredina smučī svoj pomen in po njih se ta del ponekod že kar tudi imenuje. Stremena, različno pritrjena na zgornji plati smučī približno na sredi, so po obliki zanka ali kamba iz usnja ali drugega materiala, ki je tako velika, da more smučar vanjo vtakniti prednji del noge s prsti oziroma konico čevlja, peta pa ostane povsem prosta. Glede na to bi stremena na bloških smučeh na splošno označili kot prednja ali prstna stremena, ki ne poznajo petnih jermenov.

Če hočemo natančneje ugotoviti mesto bloških stremen na sredini smučī, moramo poznati dve razdalji (sl. 1/2—3 na str. 27): 1. od stremen

do zadnjega konca (=a) in 2. od stremen do konca krivine (=b). Poglejmo, kako je z merami teh dveh razdalj na smučeh v EM (mere v centimetrih): Aa 68, b 59; Ba 80, b 81; Ca 81, b 82; Da 72,8, b 79,8; Ea 85,3, b 70; Fa 67,5, b 63; Ga 71,8, b 65,8; Ha 64, b 63; Ia 81, b 69 in Ja 40, b 41,8. — Kakor povzemamo iz navedenih mer, stremena niso pri večini smuči pričvrščena natančno na sredini smuči, njih mesto je od sredine pomaknjeno malo naprej. Zategadelj nas v zvezi s tem morata zanimati nadaljnji vprašanji: ali je težišče smuči za stremeni ali *pred* njimi in kolika je razdalja od težišča do stremen (sl. 1/11 na str. 27). Na ti vprašanji nam smuči v EM takole odgovarjajo (mere v centimetrih, težišče za stremeni =z, težišče pred njimi =p): A 6 z, B 0 (stremena so pritrjena na težišču!), C 3,6 z, D 5 p, E 6 z, F 4,8 z, G 12 z, H 3,6 z, I 7,2 z in J 1,8 p. — Ti podatki nam potrjujejo, da je pri večini bloških smuči v EM težišče v krajši razdalji za stremeni, kar ima pri uporabi smuči za povsem naravno tehnično posledico, da je zadnji del smuči težji od sprednjega. Zato moremo upravičeno reči, da so bile stare bloške smuči *zatežne*, ne pa *predtežne*, to pa zavoljo tega, ker je bilo njih težišče vedno za stremeni oziroma stremena so bila pred težiščem. To pa je tehtna posebnost bloških smuči, ki se bomo nanjo še povrnil. — Pri smučeh D in J je težišče izjemoma pred stremeni. Poučno je pri tem ugotoviti, da so smuči D iz zadnjega časa, smuči J pa so otroške. In končno je tudi docela razumljivo, da je pri smučeh, ki so zatežne, zadnji del večinoma daljši od sprednjega.

Glede na to, kako so stremena pričvrščena na smuči, razlikujemo pri bloških smučeh več vrst stremen. Najprej imamo opraviti s starejšimi stremeni na predolbenih smučeh. To so stremena, večidel jermeni, ki so zanje smuči ustrezno predolbene (*predobljene*, *zdobljene*, *preortane*). Na vsaki strani smuči, približno 1 cm ali tudi več od roba, sta po dve navpični reži ali podolgasti luknji (*lūkna*, *lūkja*, *lūkanca*) druga poleg druge (sl. 2/4 na str. 31). Na smučih B iz Škufč (sl. I/6) so te luknje poševno navznoter zdolbene, in sicer spodaj 1 cm od roba, zgoraj pa 0,5 cm, bržčas zaradi tega, ker je bilo na zgornji plati potrebno več širine za nogo. Vse te štiri luknje, to je po dve na vsaki strani smuči, so enako dolge in široke. Pri smučeh B, H in I znaša njih dolžina 2—3 cm (sl. 1/21—23 na str. 27), širina 0,3 do 0,5 cm, skupna širina dvojice lukenj pa 1,5 do 1,8 cm. Bločanje so jermen skozi navpično predolbene smuči po navadi tako pričvrstili, da so ga najprej pretaknili skozi obe notranji luknji navzdol, nato pa skozi obe zunanji luknji navzgor ter oba konca jermena nad spodnjim jermenom na vrhu zašili z dreto ali ju kako drugače, na primer z žico, zvezali med seboj. Pri takem pritrjevanju stremen skozi predolbene smuči je nastal dvojni prstni jermen (*tóplih*, *tópalsni*). Bil pa je možen tudi enojni jermen, kakor ga nam kaže smuč B iz Škufč (sl. 2/2 na str. 31). V tem primeru sta dva kratka jermenčka pretaknjena skozi luknje, med njuna konca nad luknjama pa je na vsakem kraju prišit širši prstni jermen.

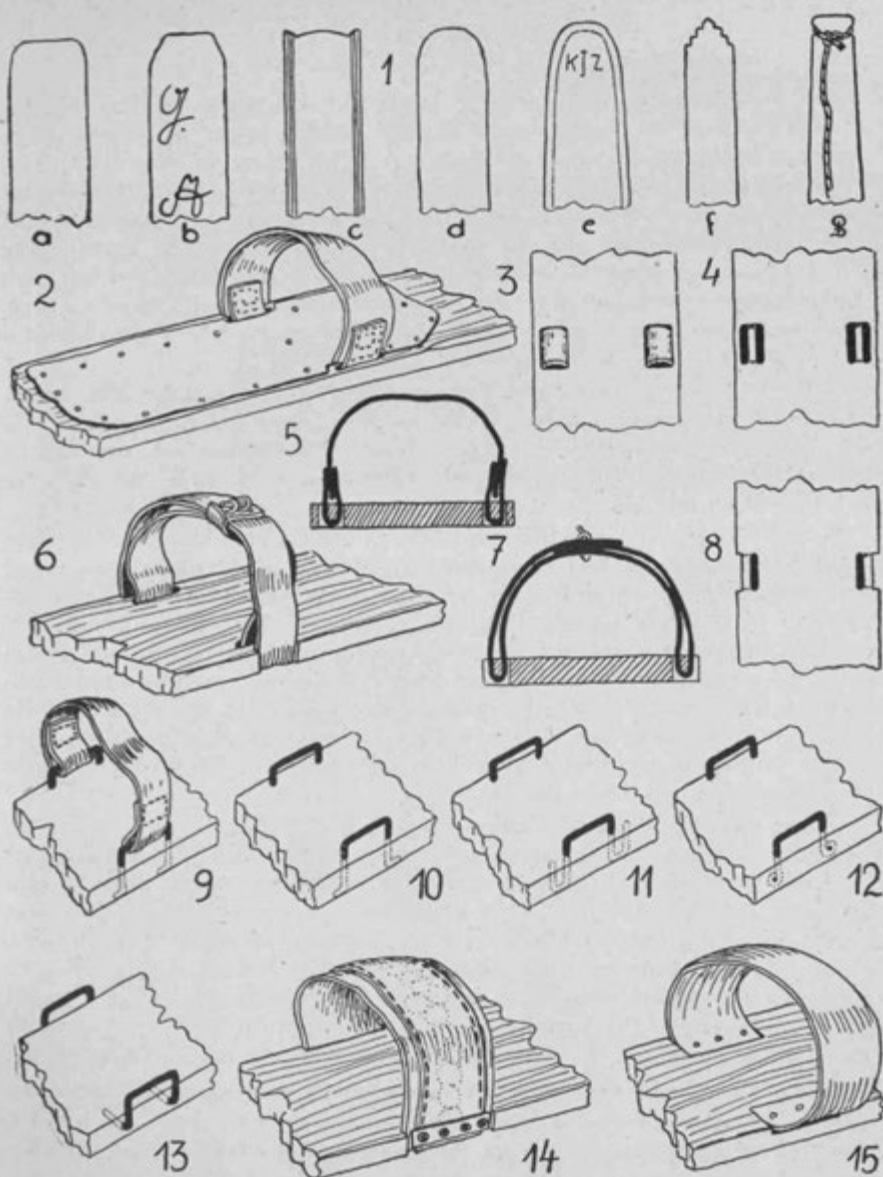
Pri predolbenih smučeh nikakor ne smemo prezreti podolgatega in ozkega koščka lesa med luknjama, ki zanj na Blokah nismo našli več domačega naziva, pač pa v Vidovskih hribih, kjer so ga imenovali *srcé* (sl. 1/24 na str. 27). To srce je na smučeh B, H in I debelo 0,5 do 0,8 cm in je nastalo z navpičnim izdolbenjem dveh podolgstih lukenj druge poleg druge kot preostali vmesni košček lesa. Kot sestavni del dvojice lukenj na vsaki strani smuči je imelo srce najvažnejšo funkcijo pri stremenih na predolbenih smučeh, zakaj jermen, pretaknjen skozi luknji, se je dejansko oprijemal srca; bil je ovit okoli njega ob straneh, zlasti pa spodaj, ali po bloško: jermen je prišel spodaj na smučeh v dve *gabé* (sl. 2/3 in 5 na str. 31). Da ne bi jermen izstopal od spodnje drsne plati, ker bi sicer drsal po snegu in s tem zaviral smuči, tako pa se tudi prehitro izrabil, je bilo srce spodaj primerno posneto. Tako se je jermen, kakor so se izrazili stari Blóčanje, *utópu v smúč*. Ali še drugače povedano: jermen je moral biti *zatóplen* ali *jermen je ulégnjen* prišel v smuč, da ni čutil snega.

Na Blokah so poznali še drugo varianto zgoraj opisanih predolbenih smuči. To so bile smuči, ki so imele na vsakem kraju samo po eno podolgasto luknjo namesto dveh. Stremena so bila na tako predolbenih smučeh pretaknjena najprej skozi luknjo navzdol, zatem pa speljana zunaj smuči ob njeni stranski plati navzgor (sl. 2/6—8 na str. 31). Srce je bilo v tem primeru ustrezno posneto spodaj in ob strani.

V Metuljah in Benetih smo komaj še ujeli spomin na zelo stare smuči, ki sodijo že kar v posebno skupino predolbenih oziroma izvrtanih smuči. Na teh smučeh so bile tudi izvrtane štiri navpične luknje, in sicer po dve na vsaki strani, toda luknje so bile prvič okrogle ali okroglaste, morda tudi primerno ovalne, drugič pa so bile izvrtane na vsaki strani druga za drugo, torej ne poprek, marveč po dolgem (sl. 4/9—10 na str. 71). Skozi tako razvrščene luknje na smučeh je bila pretaknjena ali *trta* (Beneti) ali pa *konjska žima* (Metulje). Na spodnji plati je bil na vsaki strani od ene do druge luknje zdolben *grábancák*, ki se je vanj utopila trta ali žima, da nista drsali po snegu. Takšne vrste izvrtanih smuči so pogrebne smuči iz Metulj, ki so ohranjene, kakor upamo, v Planinskem muzeju v Münchenu, opisuje pa jih na kratko C. J. Luther v svojem članku »Ett besök i Krains skidområde« (Obisk na kranjskem smuškem območju).²⁰ Po ogledu teh pogrebnih smuči v omenjenem muzeju (sl. 3/6 na str. 53), nam bo mogoče o njih kaj več povedati.

Za stremeni, pretaknjenimi skozi predolbene ali izvrtane smuči, si oglejmo naslednjo drugo vrsto stremen, ki je bila na splošno zelo razširjena na Blokah, to je *stremena na klanfe ali klanfce*, ponekod tudi *na klučce*. Tudi pri stremenih te vrste imamo na smučeh v takem redu izvrtane navpične luknje, kakor na posebnih predolbenih smučeh, vendar so te luknje seveda mnogo manjše in v njih tičita klanfi, po ena na

²⁰ På Skidor, Stockholm 1938, str. 142—144.

Sl. 2. Konci krivin in stremena bloško-vidovskih in drugih smučí: 1. konci krivin: a, b, d—f Bloke, c Menišija, g Gora in Loški potok; 2. sredina predolbene smučí s stremenom (enojnim jermenom) in podnožjem; 3. sredina predolbene smučí s stremenom na drsni plati; 4. podolgaste luknje in srci za stremen; 5. predolbena smuč z enojnim jermenom v prečnem prerezu; 6. druga varianta predolbene smučí s stremenom (dvojnim jermenom); 7. smuč z dvema luknjama in dvojnim jermenom v prečnem prerezu; 8. podolgasti luknji in srci za stremen; 9.—13. različni načini pričvrščevanja klanfc na smučí; 14. stremen, pribit ob strani na smuč; 15. stremen, pribit na smuč na njeni zgornji plati

Risba Sibila Nekrep

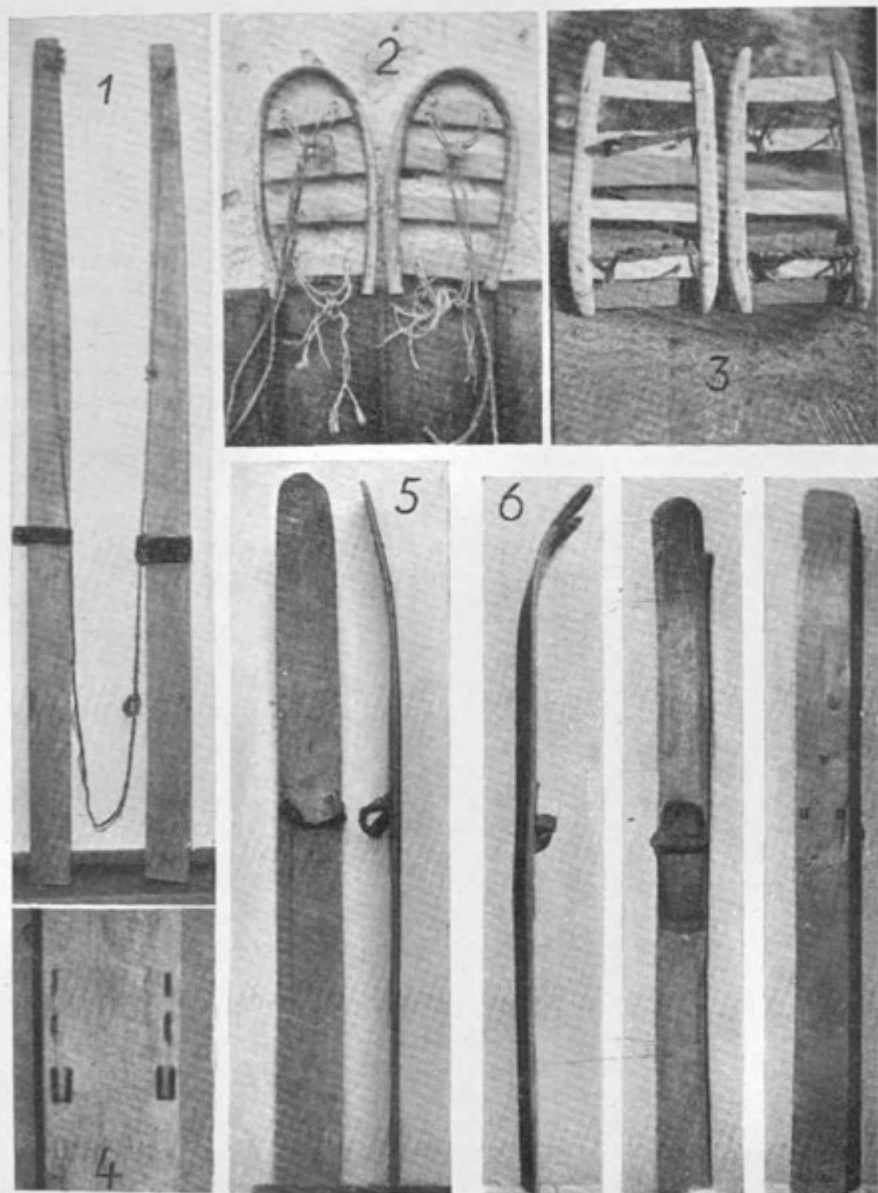
vsaki strani. Klanfa ali klanfca je po obliki dvooglata majhna kamba iz debelejšje žice ali kake druge kovine, ki sta njena primerno dolga koničasta kraka zabita skozi izvrtani navpični luknji na smučeh, spodaj pa različno zakrivljena, zavihnjena in nato vtolčena v spodnjo plat smuči, da povsem utoneta v lesu. Marsikje so na spodnji plati izdolblj malce podolgaste *grape*, ki sta se vanjo potem oba konca klanfe laže in hitreje utopila. Skozi klanfi so pretaknjena stremena, ki so na vrhu ali ob straneh podobno zašita ali kako drugače zvezana, kakor na predlobenih smučeh. — Bloške smuči v Smuškem muzeju v Stockholmu (inv. št. 544) so opremljene s stremeni na klanfe.

Debelina okrogle žice, iz katere so klanfe na smučeh v EM, znaša v premeru 0,4 do 0,6 cm, debelina štirioglatega valjanega železa pa $0,25 \times 0,25$ cm oziroma $0,3 \times 0,3$ cm. Klanfe so visoke 0,7 do 1,9 cm, medtem ko so dolge 2 do 4 cm in oddaljene od roba smuči 0,6 do 1 cm (sl. 1/17—20 na str. 27).

Klanfe so bile na spodnji plati smuči različno zakrivljene in nato zabite v les. Tako sta bila oba kraka klanfe navadno zakrivljena nazaj proti zadnjemu koncu smuči ali pa sta mogla biti tudi zavihnjena narazen, to je en krak nazaj, drugi pa naprej (sl. 2/9—10 na str. 31). V Metuljah so poznali še tretji način zakrivljanja klanf na spodnji strani smuči: oba kraka, primerno daljša kakor običajno, sta bila spodaj zakrivljena narazen in za krajšo dolžino vtolčena v les, nato pa sta bila njuna preostala koničasta konca zabita navzgor do zgornje plati, kjer sta bila odpiljena. To je bil vsekakor najtrdnější način pričvrščevanja klanf na smuči (sl. 2/11 na str. 31).

Poleg navedenih klanf imamo glede na njih pritrjevanje še drugo poslednjo skupino klanf ohranjeno v ustnem izročilu. Prva varianta: v jamici, izvrtani do polovice debeline smuči ali malo več, je bila vtaknjena oziroma zabita klanfa s krakoma, zakrivljenima v *kampco*, *kljukco* ali *ušesce*. Nato sta bila od strani zabita dva žeblja v smuč tako, da sta bila pretaknjena prav skozi kljukci na koncu klanfe (sl. 2/12 na str. 31). Za takšne klanfe pa je moral biti seveda srednji del smuči primerno debelejši. Pri drugi varianti v tej skupini je bila klanfa ob strani zabita na smuči, nato pa zakrivljena navzgor (sl. 2/13 na str. 31).

V zadnjo, tretjo vrsto stremen na bloških smučeh pa prištevam glede na njih pritrjevanje *streména* oziroma *jerména*, ki so bila *pribita na smuči*: a) ob strani ali b) na zgornji plati (sl. 2/14—15 na str. 31). Ob strani je bil jermen pribit na smuči v primerno širokem in globokem izrezu, da ni preveč izstopal, poleg tega pa je bil zavarovan s kovinsko ploščico v velikosti izreza, skozi katero je bil pritrjen na smuči s tremi ali štirimi primerno dolgimi žebli. Tudi če je bil jermen pribit na zgornji plati, je moralo biti zanj izrezanega oziroma posnetega toliko lesa, da se je njegov konec, pričvrščen na smuči, zravnal z zgornjo platjo. Prva varianta teh na kratko opisanih stremen je bila precej pogostna, druga pa izredno redka, o obeh pa bi mogli reči, da sta v tesni

Sl. 1. Smučī z orvco z Gore ali Loškega potoka v Smuškem muzeju v Oslu; 2. krpļe na kambo (Novi pot); 3. krpļe na rémalne (Rute); 4. srednji del smučī H na klanfe in z opuščeniimi luknjami z drsne plati (Glina); 5. smučī A na klanfe (Bloke); 6. predolbena smuč B s stremenom in podnožjem s treh strani (Škufče)

Foto: Smuški muzej, Oslo, in B. Orel

zvezi z opuščanjem starih načinov pritrjevanja stremen med prvo in drugo svetovno vojno.

Naposled še nekaj besed o stremenih v pravem pomenu besede! Le-ta so bila, kakor smo mogli posneti iz vsega tega, kar smo doslej o njih povedali, večidel usnjena *jermena*, ki so se ponekod v raznih variantah že kar udomačila kot drugi splošni naziv za sama stremena. Jermen, kakor tudi vsako drugo streme, je moral biti tako velik, da se je tesno prilegal čevlju. Širok je bil kaj različno, n. pr. 2 do 5 cm. Med zelo stara stremena bi nadalje prištevali trto, vrv, oprto, konjsko žimo itd. Vendar vseh navedenih stremen ni bilo mogoče povsod enako uspešno pritrjevati na smuči. Za jermen ali oprto so bile vsekakor najustreznejše klanfe, za trto, konjsko žimo, vrvo in deloma tudi jermen pa predolbene smuči, da ne omenimo pribijanja stremena neposredno na smuč, za kar je bil prikladen samo jermen.

V življenju so kajpada razmere tudi drugače nanesle, in o tem velja prav tako izreči nekaj besed. *Trta* je po vsej verjetnosti zelo staro streme. Zlasti je Bločanom rabila tedaj, kadar so bili v stiski z jermeni. Zato bi jo najprimerneje uvrstili med zasilna stremena. Ako se je Bločanu morda med potjo pretrgal jermen, si je navadno pomagal v tej stiski tako, da je splel *trto iz drabútoone* ali kakšnega drugega lesa, ki mu je bil pri roki, in jo privezal na smuč, da je potem mogel nadaljevati pot. Sicer pa so se po ustnem izročilu na splošno izogibali trte, češ da jim kvari čevlje. Tudi o stremenih iz *oprte*, ki so jim po nepotrjenih podatkih dejali *oprtonke*,²¹ pravi ustno izročilo, da so jim večidel rabila le v sili, kot stalna stremena pa so jih le tu in tam radi pričvrščali na smuči (prim. smuči H v EM!). Značilno zasilno streme je dalje vrv ali vrvca (*špaga, štrak*). Po navadi so večji ali manjši kos vrvce vedno nosili v žepu, kadar so se odpravili na daljšo pot, to pa za primer, da bi se jim jermen pretrgal. V skrajni sili so si pomagali kako drugače. Po pripovedovanju 90-letnega Froleta iz Strmce se je njegovemu staremu očetu, rojenemu proti koncu 18. stoletja, nekoč na poti na semenj v Velike Lašče pretrgal jermen. V tej nezgodi si ni vedel drugače pomagati, kakor da je snel z vrata židano ruto in jo uporabil kot zasilno streme na smučeh.

O *konjski žimi* naj posebej poudarimo, da je po naših dosedanjih ugotovitvah kot stremen na bloških smučeh zelo problematična. Doslej smo naleteli nanjo samo v Metuljah, in sicer na pogrebni smučeh (München) in na smučeh G, shranjenih zdaj v EM, drugod na Blokah pa nikjer. Zato jo kaže za zdaj še obravnavati kot sporen izjemni primer, nikakor pa ne kot bolj ali manj splošno udomačeno rabo.

S tem bi poglavje o stremenih še nikakor ne zaključili, zakaj vanj bi posredno sodilo še vprašanje podnožja na bloških smučeh. Na tistem mestu na sredi zgornje plati, na katerem je stal smučar z nogo, vtak-

²¹ Podatek Branka Ponikvarja, poštnega uradnika v Ljubljani, po rodu iz Fare na Blokah.

njeno v prstni jermen, je bil z žeblički pribit primerno velik kos usnja ali klobučevina (*klopčina, klobučouna, klobučeuna*), ki je bila njegova naloga preprečevati, kolikor je bilo mogoče, da bi noga *spodletovala* oziroma drsela nazaj in tako uhajala iz stremen. To klopčinasto ali drugačno podnožje (sl. 1/12—14 na str. 27) je na smučeh v EM dolgo (=d) in široko (=š) takole (mere v centimetrih): Bd 31, š 11; Ed 36,5, š 10,5; Hd 24, š 11,5; Id 24,5, š 12. — Na ostalih smučeh ni nobenega podnožja, oziroma je bilo nekaj, a ga zdaj ni več, ker se je izrabilo.

Navsezadnje ne smemo pustiti vnevar lesene smučke palice, ki je bila zlasti v hribovitih predelih neogibno potreben sestavni del opreme bloškega smučarja. Tej palici na Blokah različno pravijo: *palca, kouc, smučni kouc* ali *kouec, kouček, rajs, rajsl, pajzl* itd. Bila je 1,50 do 2 m dolga. Palica, ki spada k smučem I v EM, je dolga 1,77 m, spodaj je njen premer 3 cm, na sredi 3,3 cm, na vrhu pa 2,5 cm (sl. 3/5 na str. 53). Po navadi ni bila nič priostrena, marveč je bila bolj ali manj topa, *tumpasta*. Če ni bilo drugega pri roki, je bilo včasih tudi *grablšče* dobro za smučko palico.

S tem bi bili pri kraju s smučmi in njihovimi sestavnimi deli na bloškem ozemlju. Pojasnili smo vse, kar je zanje bistveno in značilno, pri čemer smo si seveda marsikatero nadrobnosti iz metodičnih razlogov prihranili za naslednja poglavja, ki govorijo o izdelovanju smuč, tehniki smučanja in drugem.

2. Vidovski hribi in Menišija. V Vidovskih hribih (ta gorenji in ta dolajni konec) ter Menišiji (Stražišče, Kožljek in Topol) pravijo smučem na splošno enako kakor na Blokah, to je *smuč*, le v vasi Topol *smúkalce*.^{21a} Udomačeni pa so še tile nazivi: *smúče, smáčnice*, iz novejšega časa tudi *smučke*. Otroške smučí so *smáčice*. Ena je *smuč, smuč, smáčnica* in *smučka*. Ponekod poznajo tudi plohe (*pljóhi, puóhi*); tako so imenovali smučí zlasti takrat, kadar so bile tako slabo ukrivljene, da so bile že skoraj podobne ravni deski.

Na obeh ozemljih, v Vidovskih hribih in v Menišiji, ni bilo doslej najdenih nobenih starih smučí, pač pa si je EM nabavil v Kožljeku en par smučí, narejenih po starem vzorcu. Te menišíjske smučí K so dolge 1,57 m, široke 15,3 cm in debele 1,3 cm. Krivina je dolga 40 cm, to je 25 % celotne dolžine smučí. Smučí K so zelo močno ukrivljene, in sicer znaša višina najvišjega dela krivine od tal 19 cm. Na koncu krivine ogelčki niso posneti, kakor na bloških smučeh, temveč so urezani v manjše *rožičke*, medtem ko je srednji del med njimi neznatno zaobljen (sl. 2/1 c na str. 31) Vrhnja robova nista posneta, pač pa sta na zgornji plati urezani na vsaki strani po dve ukrasni črti po dolgem. Glede stremen bi o teh smučeh povedali, da je na njih jermen pretaknjen skozi

^{21a} *Smúkalce* so ljudski naziv za njive in senožeti med Metuljami in Topolom na Blokah. Eno ozko in dolgo njivo imenujejo v Metuljah *smúkalca*, več takih njív pa *smúkalce*. Ljudsko izročilo v Metuljah takole pojasnjuje ta naziv: Bila je nekoč vojska s Francozi, ki so *smukali* (= bežali) iz Metulj čez njive proti Studencu in Runarskemu.

klanfe iz debelejšje žice, ki so poševno navznoter zabite v smuči, spodaj pa narazen zakrivljene in nato vtolčene v udolbeni žleb. Jermen, širok 5 cm, je enojen. Ob straneh je zašit z dretó in z njo tudi zarobljen. Stremena so pričvrščena na smuči prav na težiščni točki. Podnožje iz klobučevine je dolgo 35,5 cm (spredaj 11,5 cm, zadaj 24 cm), široko pa 12 cm. Palica (palca, koc) je dolga 1,95 m, debela spodaj 3,5 cm in zgoraj 2,7 cm. Na koncu je opremljena z železno konico, dolgo 3 cm. Opisane smuči so sicer v marsičem delane po starem, vendar so na splošno po izdelavi že obrtniško-mizarsko delo.

Nič manj živo kakor v vaseh na Bloški planoti se spominja ljudsko ustno izročilo starih smuči v Vidovskih hribih in v Menišiji. Zbrani podatki iz teh dveh predelov se bolj ali manj ujemajo z bloškimi; kakih bistvenih razlik ni bilo mogoče ugotoviti. Tako so bile vidovske in menišijske smuči po ustnem izročilu dolge 1,40 do 1,60 m, široke 4 do 6 col (to je 10 do 16 cm), debele pa pol cole do tričetrt (to je 1,50 do 2 cm). Na sprednjem koncu je bila krivina kar ploščata oziroma v ravno odrezana, to se pravi, da je bila toliko široka na sprednjem koncu, kolikor na zadnjem. Konci krivin pa so bili tudi okrogli, zaobljeni ali kako drugače oblikovani. Zgornja robova po starem nista bila posneta; šele v zadnjem času so ju tu in tam posneli.

Tudi v Vidovskih hribih in deloma v Menišiji so po starem poznali vse tri poglavitne vrste stremen (*streména*, *straména*, *jerména*). Tako predvsem stremena, ki sta bili zanje izdolbeni dve podolgasti luknji na vsaki strani smuči, dalje *stremena na klanfe ali kljukce* z več varian-tami in končno stremena, zabita kar od strani na smuči. Jermen, ki je bil pretaknjen skozi klanfee, ovite s pločevino ali z usnjem, se je na vrhu ali ob strani zapenjal ponekod z zapono (*na šnódl* ali *šnódlčak*). Posebej naj glede predolbenih smuči navedemo, kar smo že omenili pri tovrstnih bloških smučeh, da se namreč v Vidovskih hribih (Bečaje pri Cajnarjih) še spominjajo starega naziva vmesnega koščka lesa med podolgastima luknjama, okoli katerega je bil dejansko ovit jermen. Temu delčku predolbenih smuči so dejali *srcé*.

O svojevrstno predolbenih oziroma izvrtanih smučeh smo v Vidovskih hribih (v okolici Sv. Vida) dobili natančnejše in pomembnejše podatke kakor na Blokah. Mislimo namreč na zelo stare smuči, na katerih so bile izvrtane štiri navpične okroglaste luknje, po dve druga za drugo na vsaki strani (sl. 4/9—10 na str. 71). Po ustnem izročilu je bilo med dvema luknjama 2,5 do 3 cm razmaka. Skozi te luknje so pretaknili *špagast-jermen*, ki se je spodaj *utópu* v podolgast žleb ali *grabáčak* med luknjama, zgoraj pa sta bila oba njegova konca pritrjena (prišita ali privezana) za širši *plošnàt* prstni *jermen* (sl. 4/11 na str. 71). Po pripovedovanju 93-letnega Jožefa Tekavca v Rudolfovem pri Sv. Vidu so bila takšna stremena, speljana po dolgem skozi štiri navpične okroglasto izvrtane luknje na smučeh, boljša od onih, ki so bila pretaknjena poprek skozi štiri navpične podolgasto predolbene luknje. Pri prvem načinu je torej špagast jermen tekkel na spodnji plati po dolgem, kar je bilo v

skladu s smerjo smučanja, in ni prav nič *zabóvljal*, vtem ko je pri drugem načinu ploščat jermen, speljan spodaj poprek, mogel malo zavirati, navzlic temu, da je bil *zatóplen*. Mimo tega pa so podolgaste luknje rade lovile sneg, kar je bila druga slaba stran te vrste predolbenih smučí. Skozi štiri navpične okroglaste luknje so tudi pričvrščali primerno debelo vrvco (sl. 4/8 na str. 71).

V Vidovskih hribih in v treh vaseh v Menišiji so po starem pri smučanju zmerom uporabljali palico. Dejali so ji *smučna palca*, *kouč*, *kouč za drsat* in podobno.

5. Rakitniška planota. Staro ime za smučí so na tej planoti *smúke* (*smúka*). Pravijo jim pa tudi *smáčí*. Po velikosti niso bile na tem ozemlju prav nič drugačne kakor na Bloški planoti in v Vidovskih hribih. Dolge so bile običajno 1,50 m, široke 10 do 12 cm in debele pol cole (1,50 cm), a tudi več. Prav tako so starejšim prebivalcem Rakitniške planote znane vse tri poglavitne vrste stremen: stremena na predolbenih smučeh, stremena na klanfe in stremena, pribita neposredno na smučí. Zlasti so v tem predelu zabijali klanfe ob strani na smučí, zatem pa jih zakrivljali (*uganíli*) navzgor (sl. 2/13 na str. 31). Pri smučanju jim je rabila tudi palica.

4. Nad Robom (Krvava peč, Sekirišče, Purkarče itd.). Smučí imenujejo v tem predelu *smáčí* (*smúč*). Dolge so bile nad 1 m, široke 5 do 6 col, debeline pa se nič več natanko ne spominjajo. Glede širine pravijo v Sekiriščah, da je morala biti smuč na vsaki strani približno za en prst širša od podplata čevlja. Tudi stremena tod že slabše pomnijo. Po ustnem izročilu iz Krvave peči so imele stare smučí klopčino za podnožje, za jermen pa so izdolbli na vsaki strani dve podolgasti luknji in ga nato skozi njene pretaknili. — Palici so rekli *pálca* ali *dróh*.

5. Rute. *Smáčí* ali *smúčke* so bile v tem predelu dolge do 1,80 m, široke 12 cm in debele 1,50 cm. Stremenice, običajno *jermena*, so bile pretaknjene skozi klanfca na smučeh. Na spodnji plati niso bile klanfca nič zakrivljene in vtolčene v les, bile so kar zakovane (*zanétane*). Poznali so tudi smučí, ki je bil na njih prstni jermen pribit kar ob strani.

Palica je bila debela do 3 cm in dolga celo nad 2 m. Ponekod je bila na koncu opremljena z majhnim koleščkom, ki je meril v premeru približno 16 cm.

6. Loški potok in Gora. V obeh nedvomno mlajših predelih ljudskega smučanja nazivajo smučí kakor na Blokah: *smáčí*, *smúčke* in *smúčke*. Udomačeni sta bili predvsem dve vrsti smučí: 1. take s krmilno vrvco in 2. take običajnega bloško-vidovskega tipa. Najbolj so bile priljubljene smučí z vrvco, ki so sploh značilne tako za Loški potok kakor tudi za Goro.

Smučí z vrvco z Gore oziroma iz Loškega potoka so ohranjene v dveh primerkih: en par v Švedskem smuškem muzeju v Stockholmu in en par v Smuškem muzeju v Oslu na Norveškem. Smučí z vrvco v muzeju v Stockholmu (inv. št. 587) so dolge 2,02 m, široke 9,5 cm; njihov sprednji

konec je zožen do širine 5 cm in opremljen z vrvco. Dalje so te smuči predtežne, njih zgornja plat je ravna, spodnja pa neznatno konveksna. Jermena so pričvrščena ob straneh na smuči.

Tudi po ustnem izročilu so bile smuči s krmilno vrvco dolge do 2 m, široke pa 8 do 10 cm. Smuči za otroke so mogle biti primerno manjše. Sprednji del s krivino je bil zožen, prav na koncu krivine pa je bila običajno izrezljana majhna okroglasta glavica, za katero so privezali vrvco (*špago*) (sl. 2/1 g na str. 31). Temu zoženemu sprednjemu delu smuči z glavico so v Loškem potoku dejali *smrček* ali *nos*. Vrvca pa je bila lahko tudi pretaknjena skozi manjšo izvrtano luknjo na koncu krivine. Na spodnji strani je bila zvezana v debelejši voz, ki ni mogel skozi luknjo. Vrvca je bila primerno močna in dolga, smučar pa jo je držal v rokah kakor nekake vajeti. Prstni jermen je bil na smučeh z vrvco na splošno prabit ob strani, in sicer tako, da njegova konca nista segala do spodnjega roba, ker bi sicer drsel po snegu in zaviral. Nadalje je bil jermen na smuči pritrjen vedno bolj proti zadnjemu koncu, ne pa na sredi. Smuči z vrvco so se morale namreč *prevágat naprej*, bile so potemtakem predtežne, ne zatežne, kakor bloško-vidovske smuči. Palice pri smučeh z vrvco niso poznali.

Smuči z vrvco so se razširile tudi po nekaterih vaseh na Blokah,²² kjer so pričvrščali vrvco na smuči med drugim tudi tako, da so pribili na koncu krivine železen obroček, za katerega so potem privezali vrvco.

Smuči običajnega bloško-vidovskega tipa so bile po dosedanjih podatkih udomačene predvsem na Gori, in še tu poredko. V ustnem izročilu ni bilo o teh smučeh dosegljivih skoraj nobenih podatkov, zato se moremo opirati pri našem opisu zgolj na smuči L iz Kržetov, ohranjene v EM. Te smuči, ki so bile izdelane leta 1920, so dolge 1,27 m, široke 11 cm, debele 1 cm, njih težišče pa je 5,5 cm naprej od stremen, ter so, kakor take z vrvco, predtežne. Značilno je, da so te smuči za streme predolbene. Namesto jermena pa je skozi podolgaste luknje pretaknjen primerno širok kos pločevine, ker so menili, da bo pri predolbenih smučeh železo trpežnejše, kakor pa usnje. Vendar se kovina, čeprav pločevina, na spodnji strani ne utopi tako lepo v podolgasto luknjo, kakor jermen. Skozi zavito pločevino je zgoraj pretaknjen na vsaki strani železen obroček, skozi njega pa pritrjen širši prstni jermen. Pripomniti je, da so predolbene smuči izjemen primer na tem območju. Na splošno so stremena pribijali na smuči kar ob strani kakor pri smučeh z vrvco. Končno je vredno omeniti, da je na teh smučeh L iz Kržetov prabit poprek na zgornji plati s tremi žebli v razdalji 22,4 cm za stremeni in v širini smuči košček lesa z debelino približno $2,5 \times 1,5$ cm. Ta košček lesa, ki ga na ostalih smučeh v EM nismo ugotovili, je pri hoji navzgor branil, da bi noga drsela nazaj. Pri smučeh brez vrvce so po navadi morali imeti pri sebi vedno primerno dolgo, močno palico.

Za otroške smuči z vrvco ali brez nje so bile dobre kar doge od sodov. Take otroške smuči so bile navadno 80 cm dolge, jermen pa je bil

²² Poznali so jih predvsem pri Sv. Trojici in v Metuljah.

pribit na sredi doge ob strani. Če so hoteli otroci opremiti take preproste smuči z vrvcu, so najprej na koncu doge zabili žebličček, ga ukrivili v kambico ter zanjo privezali vrvcu.

Pri smučeh za odrasle je mogel biti za krivino smuči koristno porabljen tudi obod od rešeta.

7. Okolica Velikih Lašč (Velika in Mala Slevica, Medvedjek, Škrlovisa itd.). Na splošno poznajo v navedenih vaseh v okolici Velikih Lašč naziv *smúčke* ali *smüčke*, le nekateri starejši ljudje še vedo za *smočí*. Le-te so bile dolge 1,20 do 1,50 m, široke 5 do 6 col in debele 1,50 cm. Robovi so bili samo na zgornji plati krivine malo posneti, sam konec krivine pa je bil zaobljen. Jermenca so bila ob strani pribita na smuči s krajšimi žebli s širokimi glavami. V Škrlovisi so namesto jermenc pritrjevali na smuči tudi oprte. Poredko se še spominjajo stremen na klanfce, ki so jim nekateri rekli *zanke*. Zabijali so jih na zgornji plati na smuči, spodaj pa so jih kar zakovali (*zanétali*), da ni praskalo po snegu. Skozi zanke so pretaknili *jermen* ali *štræk*. Za podnožje niso ničesar pribijali.

Za smuško palico jim je dobro rabila kar *prékla* od fižola (*natòk, netik*).

8. Dolenje Poljane nad Starim trgom. Smuči tod imenujejo *smüčke*. Stremena (*streménà* ali *jerménà*) so bila pričvrščena na železne *kámpce* (=klanfce). Uporabljali so tudi palico.

9. Ljudske smuči z Bloške planote in v Vidovskih hribih ter v njih sosesčini v starejših virih in literaturi. Naš gornji pregled ljudskih smuči in njihovih sestavnih delov po posameznih ozemljih se naslanja po eni strani na smuči, ohranjene s teh predelov v EM in deloma v muzejih v tujini, po drugi strani pa v veliki meri na ljudsko ustno izročilo. Le tako nam je bilo mogoče dobiti čim popolnejšo sliko o tem pomembnem predmetu iz naše ljudske materialne kulture. Vsekakor je po takem pregledu poučno primerjati določene podatke iz našega gradiva z opisi ljudskih smuči s tega območja, kolikor jih moremo zaslediti v razni starejši literaturi in virih. Te starejše literature pa je v zvezi s smučmi z Bloške planote, iz Vidovskih hribov in od drugod prav malo, vendar moramo priznati, da je, kolikor je imamo na razpolago, zelo važna v marsikaterem pogledu. Če pomislimo kar na Valvasorja, nam more v tem primeru ta literatura pomeniti celo zelo dragocen zgodovinski dokument, in to tem bolj, ker takih dokumentov ni ravno na pretek na svetu. Kar se tiče virov takega značaja, kakor je arhivalno gradivo, je treba poudariti, da z njih iskanjem in izsledovanjem sploh še nismo resno začeli. V času našega raziskovanja bloško-vidovskih smuči smo mogli zaslediti en sam arhivalni vir, in sicer iz prve polovice 19. stoletja, vendar ne dvomimo, da bi jih utegnili najti še kaj več, ako bi se naše delo v tej smeri nadaljevalo.

Za našo primerjalno obravnavo prihaja v poštev tale literatura oziroma viri: 1. *J. W. Valvasor*, Die Ehre des Herzogthums Krain, Laibach-Nürnberg 1689, IV. knj., str. 584; 2. *Kaiser-Franz-Akten*, Karton 217/42/3,

1820 II/14, *Staatsarchiv Wien*, v zvezi s tem pa razprava: Erika Weinzierl-Fischer, *Visitationsberichte österr. Bischöfe an Kaiser Franz I.* (1804—1835), *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, VI. Bd., 1953, str. 261; 3. *Podgrivarski (Jožef Bevk)*, Huda zima na Blokah in raba šmečev, *Novice* 1845, str. 62, 63, 66 in 67; 4. *E. H. Schollmayer*, *Auf Schneeschuhen. Ein Handbuch für Forstleute, Jäger und Touristen.* Klagenfurt 1893, str. 20. — Iz te literature bomo navedli zdaj samo tista mesta, ki zadevajo smuči, na vse drugo kar je še v zvezi z njimi, pa se bomo povrnili kasneje.²³

1. Valvasor poroča v 28. poglavju svoje IV. knjige o čudni hoji kranjskih kmetov po zasneženih gorah. Takole začenja in potem nadaljuje svoje poročilo:

Es haben auch die Bauren in Crain an theils Orten sonderlich bey Auersperg und dort herum eine rare Invention, welche ich niemaln in einigem Lande gesehn, nemlich, im Winter, wann der Schnee ligt, über einem hohen Berg, mit ungläublicher Geschwindigkeit hinunter zu fahren.

Sie nehmen zwey hültzerne Brettlein, so ein Viertheil Zoll dick, einen halben Werckschuhe breit und ungefähr fünff Werckschuhe lang. Vorn seynd solche kleine Brettlein gekrümmt und aufgebogen; mitten drauf hafftet ein lederner Riemen, darein man die Füße steckt. Auf jedwedem Fuß thut man von solchen Brettlein eines. Hernach führt der Baur auch einen starcken Stecken in Händen...

2. V avstrijskem škofovskem vizitacijskem poročilu cesarju Francu I. iz leta 1820 so naše ljudske smuči omenjene v zvezi s hudimi snežnimi zameti na Notranjskem. Zadevno mesto navaja E. Weinzierl-Fischer v svoji razpravi takole:

In Innerkrain konnten wegen der starken Schneeverwehungen, laut bischöflichem Bericht aus dem Jahre 1820, im Winter die Versehänge »nur mit eigenen langen schmalen dünnen Brettern an Füßen, mit denen über den Schnee fortgeglättet (geschliffen) wird«, unternommen werden.

3. *Podgrivarski (Jožef Bevk)* opisuje v svojem poročilu v Novicah (1845) bloške smuči takole:

Hočem pri ti priliki tudi popisati eno prav pripravno in priročno orodje, kteriga se po zimi tukej ljudje poslužvajo in katero je tudi priporočevati tistim, kteri v merzlih krajih, kjer jim debel sneg in zametje nadlegujejo, stanovati morajo.

To orodje imenujejo *šmeče*, in tudi *plahi* se mu pravi. *Šmeče* so bukove deske, po 5 čevljev dolge, 6 do 7 palcov široke in pol palca debele. V sredi so z usnjato podvezo previdene, kamor se stopalo vtakne, de k nogi desko derži, in kjer se stopi, de ne polzi, je klobučina perbita.

Sprednji konec šmečev je seném enak; de v sneg ne rije, je nekoliko zakrivljen...

²³ Za Schollmayerjev smučarski priročnik, ki ga v Ljubljani ni dobiti, in za arhivski podatek iz škofovskega vizitacijskega poročila sem dolžan zahvalo prof. dr. Oskarju Moserju iz Celovca.

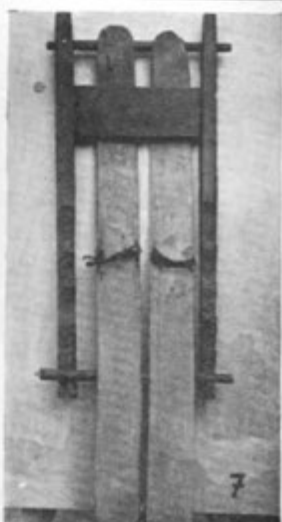
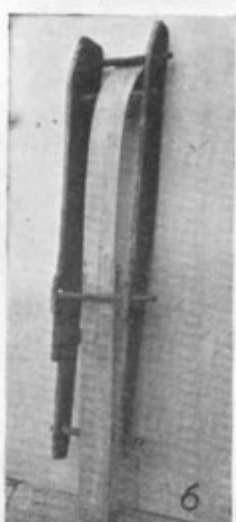
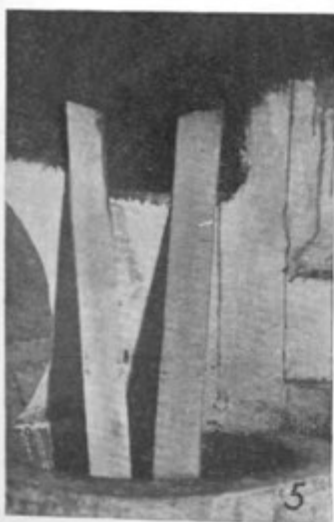
4. E. H. Schollmayer-Lichtenberg, gozdarski ravnatelj na privatnem veleposetvu v Snežniku pri Starem trgu na Notranjskem, se je v svojem smučarskem priročniku (1893) takole dotaknil bloških smučí:

Im ganzen Gebiete der österreichischen Alpenländer kennt der Verfasser nur eine einzige Gegend, in welcher sich ein Schneeschuh, ähnlich dem nordischen Ski, aus sich selbst entwickelt hat. Es ist die Gegend von Reifnitz in Krain, wo die Bewohner etwas über einen Meter lange, beiläufig 16 Centimeter breite, vorne aufgebogene dünne Brettchen als Schneeschuh verwenden... Diese Reifnitzer Schneeschuhe, »smerčič« genannt, erinnern sehr an die »tungusischen« Skiern...

Najprej moramo ugotoviti, da nam navedena literatura ne zastavlja nobenih spornih vprašanj v pogledu lokalizacije v tej literaturi opisanih ljudskih smučí. Podgrivarski-Bevk je najbolj natančen v imenovanju kraja ljudskih smučí, saj že v naslovu govori o hudi zimi na Blokah. Valvasor in Schollmayer res precej manj določno označujeta smučsko ozemlje, vendar ni nobenega dvoma zastran tega, da ima Valvasor v mislih najprej smučske kraje, ki so najbližji Turjaku, zatem pa še nadaljnje smučske predele, kakor Vidovske hribe itd., Schollmayer pa meri na Bloke s splošnim imenovanjem okolice Ribnice kot območja ribniške suhe robe, ki vanj sodi med drugim tudi precejšnji del bloško-vidovskega smučskega ozemlja. Skofovsko vizitacijsko poročilo je v označevanju ozemlja ljudskih smučí še najbolj splošno. Ker pa so Bloška planota in Vidovski hribi že od nekdaj znani po hudih snežnih zametih in hkrati kot stari smučski ozemlji na Notranjskem, nimamo nikakih pomislekov, da ne bi tudi ta vir jemali kot veljavnega za bloško-vidovsko in morda še katero sosednje smučsko ozemlje.

Domači naziv za smučí najdemo samo pri Podgrivarskem in Schollmayerju. Podgrivarski navaja šmeče, Schollmayer pa smerčiči. Če pri nazivu smerčič črtamo pogrešno vstavljeno črko r, dobimo smeči, ki je pravilno domače ime za smučí. Tudi pri Podgrivarskem navedene šmeče ne morejo biti nič drugega kakor slabo razumljene ali površno zapisane smeči. Mogoče je Podgrivarski šmeče pogrešno izvajal iz prvega sklona ednine: smoč, smeč, šmeč, mn. smeče, šmeče namesto pravilno smeči oziroma *smačiči*.

Opisi ljudskih smučí so v starejši literaturi in arhivalnem gradivu zelo skromni. V njih se moremo seznaniti predvsem z velikostjo smučí po starih merah. Pri Valvasorju in Podgrivarskem so smučí dolge pet čevljev, pri Schollmayerju pa nad 1 m. Če računamo, da 5 ljubljanskih čevljev znaša 1,64 m, 5 dunajskih pa 1,58 m, potem iz tega sledi, da se dolžine smučí v starejši literaturi več ali manj ujemajo z dolžinami, navedenimi v naši razpravi. — Širina smučí je pri Valvasorju pol čevlja (po ljubljanskem merilu 16,40 cm, po dunajskem 15,80 cm), pri Podgrivarskem 6 do 7 palcev, to je približno 16 do 19 cm, pri Schollmayerju pa okrog 16 cm. Ti podatki se verjetno nanašajo na skrajnje, to je največ možne širine smučí in jih kot take najdemo deloma tudi v naši razpravi navedene po ustnem izročilu. Zlasti velja to za širine nad 15 oziroma

Sl. 1 in 4. Krioljenje smuči v lojtri (Metulje); 2. krioljenje kambe za krplje v gibajniku (Benete); 3. krioljenje smuči v kozúcu (Mramorovo pri Lužarjih); 5. parjenje smuči v svinjskem kotlu (Bloke); 6. in 7. smuči v krvóneku (Vel. Bloke in Skufče)

Foto: B. Orel (2-4, 6 in 7)

16 cm. Hkrati pa bi ne bila neosnovana domneva, da so bile bloško-vidovske smuči v starejših časih morda širše, kakor v kasnejših, to se pravi, da so bile na splošno široke 15 do 19 cm. Koliko so bile širina in tudi druge mere ocenjene približno na oko, to pa je vprašanje, s katerim bi ne bilo pravega smisla se zamujati. — V podatkih o debelini smuči si Valvasor in Podgrivarski nista edina. Valvasor poroča, da so smuči debele četrť palca, to je približno 0,70 cm, Podgrivarski pa pol palca, to je okrog 1,36 oziroma 1,40 cm. Zato po vsej verjetnosti Valvasorjev četrť palca ustreza približno enemu centimetru. Mogli bi torej tudi o debelini smuči reči, kolikor nam je znana iz starejše literature, da se ujema z našimi podatki.

Skofovsko vizitacijsko poročilo iz leta 1820, to je iz časa med Valvasorjem (1689) in Podgrivarskim (1845), pa le površno in brez mer, dejali bi nedoločno govori o velikosti smuči na Notranjskem, ko se omejuje na takšno označevanje, da moremo iz njega posneti zgolj to, da so bile smuči dolge, ozke in tanke deske. Menimo, da te splošne označbe ne morejo v ničemer vplivati na naše doslej ugotovljene podatke o bloško-vidovskih smučeh.

Sicer pa vsi trije avtorji, Valvasor, Podgrivarski in Schollmayer, navajajo, da so smuči (deščice) navzgor ukrivljene. Valvasor in Podgrivarski nadalje ne pozabljata omeniti stremen (usnjat jermen, usnjata podveza), kamor se vtikajo noge. Ta podatek je zlasti pri Valvasorju zelo važen, saj nam potrjuje, da so v 17. stoletju uporabljali jermen za stremena. Kako je bil ta jermen pritrjen na smuči, iz Valvasorjevega opisa žal ne zveemo. Po Valvasorju ima kmet končno v rokah močno palico. Le-to omenja tudi Podgrivarski, kakor bomo pozneje videli. — O smučeh z vrvco ni nikakih podatkov v starejši literaturi.

Kakor smo mogli torej ugotoviti, opisi starih smuči z bloško-vidovskega ozemlja in drugod v starejši literaturi v bistvu soglašajo z našimi podatki, ki segajo največ v drugo polovico 19. stoletja. To pa navsezadnje pomeni, da se smuči od 17. do konca 19. stoletja niso prav nič spreminjale v svoji sestavni osnovi. Spreminjala in razvijala so se kvečjemu le stremena glede na njih pritrjevanje na smuči.

III. Izdelovanje smuči

Les, ki so ga izbirali za smuči, je moral imeti razne ustrezne lastnosti. Predvsem je bil dober za smuči primeren cepilni les, ki je bil trd in nežilav (*prust*) ter je imel goste rasti ali letine (*léitne, letne*). Redkega lesa se je rad oprijemal sneg. Ni bilo dovolj, da je imel les goste rasti ali letine, le-te so morale tudi lepo ravno teči, torej niso smele biti *zavite*, ker so se sicer smuči iz takega lesa rade *zvézile*. Dalje so izbirali les takšne vrste, ki ga je bilo lahko ukriviti. V ta namen je bil najprimernejši trd les, ki hitro raste, zakaj tak les je bil trdnejši, a hkrati prožnejši, *ulačán*. Izvečine so dajali prednost staremu drevesu. Čim starejše je bilo drevo, tem gostejše rasti je imelo običajno in tem boljši je bil tak

les za smuči. Stara bukev ima na primer goste rasti in je zato rajši drsela po snegu kakor pa mlada. Ponekod je bil bolj cenjen mlad les, največ zaradi tega, ker ga je bilo lažje klati in kriviti.

Že iz naših podatkov o smučeh v zbirkah EM v prejšnjem poglavju je razvidno, da so smuči na Bloški planoti in drugod izdelovali iz trdega lesa, od raznih vrst lesa pa najpogosteje iz bukovega lesa. O bukovem lesu nam tudi ustno izročilo potrjuje, da je te vrste les starinski in da so ga že nekdanj radi uporabljali za smuči. Les iz stare bukve je bilo najlažje klati in ga tudi ukriviti (*ugániti*), in smuči iz takega lesa so, kakor smo že malo poprej navedli, zelo dobro drsele po snegu. V hribih nad Bloško planoto (Zavrh, Polščče itd.) so imeli med drugim zlasti v čišlih mehak brezov les, zakaj, tako pravijo v Zavrhu, smuči iz brezovega lesa so bile najboljše, ker so bile najtrdnjše, mimo tega pa mastne in so zategadelj najraje tekle po snegu. Brezov les najbolj *drči*. Tudi javorov les so jemali za ta namen. Ta les se je dobro krivil in smuči, izdelane iz tega lesa, so dobro drsele po snegu, toda bile so prekrhke in so se zato rade zlomile. Jesenov les je začel prevladovati šele v novejšem času. Cenili so ga zaradi gostih rasti in v veliki meri tudi zategadelj, ker so ga najbolje in najlažje ukrivili. Vendar so bile smuči iz jesenovega lesa pretežke in njegove rasti so se hitreje izrabile kakor bukove. Smuči so seveda izdelovali še iz raznih drugih vrst lesa. Tako je bil v ta namen dober češnjev les, dalje višnjev, makončen, brestov, hruškov, a tudi jelov, toda zelo porredko. — Smuška palica je bila večidel iz smrekovega ali leskovega lesa, jemali pa so zanjo ponekod tudi jelov, brestov ali jesenov les. Po starem so na splošno najraje uporabljali palico iz *smrekove sašice*. Taka palica je bila lahka, a hkrati močna.

Bukev ali katerokoli drugo drevo je bilo najboljše za smuči, če je bilo posekano med veliko in malo mašo, to je v času med 15. avgustom in 8. septembrom. V tem času posekani les je bil po mnenju Bločanov najlažji, se je najbolje krivil, a tudi trden je bil. V decembru posekani les je bil sicer najtrdnjši, toda smuči iz lesa, posekanega v tem času, so bile pretežke. Za marsikoga pa je bilo brez vsakega pomena vprašanje, kdaj naj se les za smuči poseka.

Prav po starem, marsikje tudi še v novejšem času, so radi poiskali za smuči v gozdu krivo ali krevljasto raščeno bukovo drevo, *kréolo*, ki navadno raste v bregu. Takšen ukrivljen les je bil zaradi tega primeren za smuči, ker ga ni bilo treba še posebej kriviti, pa tudi krivina iz krivo raščene lesa je bila najtrdnjša in najstanovitnejša ter se ni nikoli zravnila.

Sicer pa so od posekanega drevesnega debla za smuči najraje izbrali njegov spodnji del, prvi hlod od korenin naprej, *odritak* imenovan. Stari Bločanje so takole presojali drevo v tem pogledu: *spodaj je ulačno, pri vrhu pa krhó*. Pri obdelavi lesa za smuči so pazili, da je bil sprednji del smuči od vrhnjega dela odritka, zadnji del pa od njegovega spodnjega dela. V tem pogledu je bilo pri krivo raščnem lesu ravno obratno, zakaj tak les je bil pogostoma iz krive bukove korenine.

Po starem so primerno dolgo drevesno deblo ali hlod (*krcal*) preklali čez sredo po dolgem ter nato iz obeh polovic stesali plohe za smuči. Če je bil drevesni hlod debelejši, so ga cepili proti *srcu* ali *strženu* tudi na četrtine oziroma na osmine ali *zgónte*, potem pa iz vsakega zgonta stesali ploh. Če so tesali plohe iz cepljenih polovic, je bil v tem primeru les s *kraja* ali *pri krájniku* najboljši. Pri klanju lesa jim je rabila posebna sekira, zraven pa še *bát* in železna *klanfca* ali *kajla* po imenu *kaluınca*, pri obtesovanju cepljenega lesa v ploh pa posebna široka tesarška sekira *malarin* ali *žátlaka*. Obtesani ploh so nato obrezavali z *arzionikom* toliko časa, dokler ni bila smuč izgotovljena, ali po bloško, dokler ni ploh dobil prave mere smuči. To delo so po navadi opravljali na *arzionem stolu*. Kdor pa tega stola ni imel, si je pomagal tako, da je en konec ploha namestil v kot, tam kjer se hišna klop stika z zidom, drugi konec pa je naslonil sebi na prsi in tako obrezoval les. Namesto rezilnika jim je rabil tudi oblič (*oblč*), ki pa o njem ustno izročilo potrjuje, da ga je po starem malokdo imel. Z rezilnikom ali obličem ali še s katerim drugim orodjem so posneli robove na zgornji plati smuči, primerno oblikovali krivino in podobno.

Kakor smo že navedli, je bil cepljeni les najboljši za smuči. Dober pa je bil tudi žagani les, vendar še daleč ne tako kakor cepljeni. Starejši Blóčanje pravijo iz svojega izkustva, da smuči iz žaganega lesa niso tako rade drsele po snegu kakor iz cepljenega. Po žaganem lesu so začeli v večji meri posegati šele kasneje, in to predvsem v tistih krajih, kjer so obratovale žage ali pa so bile le-te kje v bližini na sosednjih ozemljih. Večidel so si kar na žagi dali urezati primerno velike žagance iz bukovih plohov, ki so jih nato obrezali ali pooblali. Nekateri so tudi doma kar sami prežagali les s tako imenovano *podoužno žago*. Pri tem so morali paziti, da niso žagali čez les, to se pravi, žagati je bilo treba točno vzdolž letin. Žagani les je bil za smuči boljši pri krajnikih, kakor od srca.

Po obdelavi lesa za smuči je prišlo na vrsto naslednje opravilo: krivljenje smuči. Pri tem opravilu so ravnali takole: najprej so omehčali sprednja dela smuči, da sta bila prožna, vlačna, uganljiva, skratka sposobna za krivljenje, zatem so ju šele ukrivili.

Smuči so omehčavali na razne načine: s parjenjem v gnoju, v segreti ali kurjeni peči, na ognju in naposled tudi v vreli vodi. Najpreprostejši način parjenja lesa je bil po starem parjenje v gnoju. V tem primeru so smuči s sprednjima koncema zakopali ali potaknili v vroč gnoj na dvorišču, kjer so jih pustili 10 do 14 dni. V tem času je gnojna kislina dovolj omehčala les za krivljenje. Taka v gnoju sparjena krivina pa ni bila ravno najboljša. Po krajši uporabi se je rada zravnila. — Parjenje smuči na ognju ali v segreti oziroma kurjeni peči je prav tako zelo staro. Pesneti ga moramo že iz poročila, ki ga je leta 1845 objavil Podgrivarski-Bevk v Novicah. Zadevno mesto se v tem poročilu glasi takole:

Sprednji konec šmečev... je nekoliko zakrivljen, kar se lahko naredi, če se v to rabo odločena in gladko razoblana deska pri ognju ogreje in umetno zakrivi.

Na ognju ali v peči so zlasti parili smuči iz svežega lesa. Če pa je bel les suh, so ga poprej ovlažili in ga konekod celo dan ali dva namakali v vodi, preden so ga parili. Smuč so parili na ognju tako, da so njen sprednji konec previdno segrevali nad plamenom toliko časa, dokler ni postal zadosti prožen ali voljan za krivljenje. Njegovo prožnost so preizkušali že med parjenjem. — S parjenjem smuči v peči pa je bilo večinoma takole: v peči je na eni strani gorel ogenj, na drugi pa so se sušila drva, pripravljena za kurjavo; vrh teh drv so običajno parili palico za kambo pri volovskem jarmu in tudi sprednja konca smuči. Po vidovskem ustnem izročilu se je v tem primeru sparil les od toplote ali vročine v kurjeni peči. Parili so krajši ali daljši čas, to je bilo odvisno od toplote v peči in od svežosti lesa. Kadar se je začelo od lesa kaditi, tako pripovedujejo Vidovci, je to pomenilo, da je les dovolj sparjen. Vzeli so smuči iz peči in poizkusili sprednja konca ukriviti.

Parjenje ali kuhanje lesa v vreli vodi v svinjskem kotlu pa po zbranih ustnih podatkih ni tako staro, kakor bi sprva mislili. To nam potrjuje že dejstvo, da so prvi svinjski kotli prišli na Bloke in v Vidovske hribe šele pred 50 ali 60 leti, v nekatere vasi pa še kasneje. V Zavrhu pri Sv. Urhu so na priliko leta 1908 vzdali prvi železni svinjski kotel. Ko še niso imeli kotlov in so za prašiče kuhali v večjih ribniških loncih, so le v majhni meri parili smuči z vročo vodo. Največ so parili tako, da so sprednja konca desk oblivali z vročo vodo ali pa ju močili s cunjo, namočeno v vroči vodi. Obenem s svinjskim kotlom se je kaj kmalu na splošno udomačilo tudi parjenje lesa v vroči ali vreli vodi, kar je v precejšnji meri izpodrinilo starejše načine parjenja. Po pripovedovanju so smuči, sparjene v svinjskem kotlu, najlaže in najlepše ukrivili in tudi kuhana krivina je bolj držala ko vsaka druga. Tudi za določeno vrsto lesa, na primer za bukov les, je bilo baje najustreznejše, če so ga kuhali v vodi. Sicer pa so v svinjskem kotlu največ parili suh les. Če je bil les svež, se je hitreje skuhal. Pri tem parjenju so ravnali tako, da so smuči s sprednjima koncema vtaknili v svinjski kotel, ki je mogel biti napolnjen bodisi z vodo bodisi s prašičjo hrano (sl. II/5). V kotlu so kuhali les od 1 do 3 ure, pa tudi manj ali več, na splošno pač toliko časa, kolikor so kuhali prašičjo hrano oziroma dokler ni les postal dovolj prožen za krivljenje.

Glede samega krivljenja smuči je treba najprej povedati, da so ponekod, med drugim na mlajših ozemljih ljudskih smuči, kakor na primer v Loškem potoku, krivili smuči zelo preprosto že med samim parjenjem. Smuč so s sprednjim koncem zatakneli v razpoko v zidu bolj pri tleh, podložili kamen in ob njem nasuli žerjavice. Smuč so nato močili pri sprednjem koncu z moko cunjo, z zadnjim koncem pa jo pritiskali navzdol k tlom. Po največ pol ure trajajočem krivljenju so nekateri pustili smuč s sprednjim koncem še določen čas v razpoki v zidu, zadnji konec pa obtežili s kamenjem.

Ponekod se niso prav nič zamujali s parjenjem lesa v gnoju, na ognju, v peči, v kotlu ali še kje drugod. Vzeli so kratko in malo pri-

merno svež les kakršne koli vrste in ga ukrivili, ne da bi ga poprej sparili in tako še bolj omehčali. Nesparjena krivina je bila le za silo, bila je zelo nestanovitna in je med vsemi najslabše držala.

Na splošno za bloško-vidovsko ozemlje in še za nekatere smuške predele velja, da je krivljenje sledilo šele parjenju smuči. V Loškem potoku pravijo krivljenju *uvíjanje*. Krivili (*krvíli, uvíli, ugánli, delali kroné*) so smuči v raznovrstnih napravah, ki bi jih po pomembnosti delili v dve skupini: 1. razne domače naprave, ki so jim sicer rabile v druge namene, pa so jih s pridom porabili tudi za krivljenje smuči; 2. posebne naprave, izdelane prav namenoma za krivljenje smuči.

Že od nekdaj so večinoma najraje krivili smuči v raznih napravah, na splošno označenih v prvi skupini. Tako so vtaknili sprednja konca smuči med dve lati v *kozúcu* in ju ukrivili (sl. II/3). Krivili so nadalje smuči med klinoma v *lójtri ali rójtli* (sl. II/1, 4), med klinoma v *lojtrnicah* voza, med poprečnima *lájštama* na brani ali na *štángi* v skednju, ki jim je sicer rabila pri mencanju prosa itd. V to skupino bi mogli do neke meje uvrstiti še drevesne rogovile, tram na izbi, razne špranje, razpoke, luknje in podobno. Pri ukrivljanju smuči v takih in podobnih napravah so, ako je bilo potrebno, podložili pod sprednji konec primeren klin, da so potem smuči laže ukrivili. Ko so bile smuči dovolj ukrivljene, so njih zadnji konec privezali k napravi za krivljenje ali pa so ga obtežili. V Loškem potoku so uvíjanju smuči v lestvi dejali tudi: *dati smuči v prešo*.

Po izkustvih, ki so si jih pridobili s krivljenjem smuči v takih napravah, rabljenih drugače v druge namene, so si sčasoma omislili marsikje na Blokah, v Vidovskih hribih in drugod posebne domače naprave, namenjene samo za krivljenje smuči. To je bil leseni krivilnik, ki ga na splošno imenujejo *króvnák*, ponekod pa tudi *ugibávnák, gibnák, módu, mušter* in podobno. EM hrani v svojih zbirkah dvoje krivilnikov za krivljenje smuči z Blok: eden je iz Škufč pri Sv. Duhu, drugi pa iz Velikih Blok. Krivilnik iz Škufč (sl. II/7 in sl. 3/2 na str. 53) je iz bukovega lesa in je dolg 1 m, širok pa 42 cm. Sestoji iz dveh debelejših podolgastih stranic, med kateri je zgoraj vsajen poprek okrogel klin, zatem pa v majhni razdalji širša deščica. Med ta klin in deščico so vtaknili sprednja konca smuči in ju ukrivili. Pri tem so smuči z zadnjima koncema pritisnili navzdol med stranici krivilnika, kjer so jih zaklinili z debelejšim klinom, da so obstale v zakrivljenem stanju. — Drugi krivilnik iz Velikih Blok (sl. II/6) je v sestavni osnovi podoben onemu iz Škufč, le da je daljši, zlasti pa ožji in so mogli v njem kriviti samo eno smuč.

Razen takih krivilnikov, kakor smo se z njimi zgoraj seznanili, so poznali še drugačne posebne naprave za krivljenje smuči. V Novem potu in Krvavi peči so na priliko krivili smuči v *modlu (módu)* ali *mudlu (múdu)*, ki sta ga setavljala *válar* in krajša deska. V modlu so krivili smuč tako, da so jo vtaknili med valar in desko, nato pa jo na vsaki strani zagozdili (*zakajlali*).

Ko so smuči ukrivili, so jih pustili toliko časa ukrivljene v krivilniku ali kateri koli drugi napravi, da so se dodobra presušile. Kakor povedo Bločanje in Vidovci so sušili smuči predvsem zategadelj, da so ukrivljene rasti ali letine trdno obstale in da bi bila v zvezi s tem tudi krivina čim stanovitnejša. Sušili so smuči 2 do 3 tedne ali celo mesec dni, in sicer kje na prostem, v hiši na peči ali pod njo, marsikje čez noč v peči, dalje na izbi v bližini dimnika oziroma po nekaterih podatkih celo v samem dimniku, kjer so se počteno osušile, a tudi okadile. Ko so jih vzeli iz krivilnika, je bil ponekod običaj, da so jih dali še na hud plamen in malo obžgali krivino, da bi bila čim trdnejša in ne bi prekmalu popustila.

Ako sta se krivini po daljši ali krajši uporabi zravnali, so smuči vnovič ukrivili.

Ko so smuči dobro presušili, so jih opremili s stremeni in podnožjem. Za stremena na predolbenih smučeh so izdolbli podolgaste luknje po navadi z ustreznim dletcem. Marsikje, kakor na primer v Metuljah so najprej izvrtali s svdrcem 4 do 5 lukenj tesno drugo poleg druge, nato pa z dletcem ali s posebnim, na konici zaključenim nožem izgrebli (*skopáli*) ven les in tako napravili podolgasto luknjo. Klanfe ali klanfce, ki so zanje izvrtali luknje s svdrcem, so delali iz cvekov iz okrogle žice, imenovanih *drátence*, ali iz drugih primerno debelih in dolgih žebeljev, ki so jim odbili glavice. Mimo tega so po starem zelo radi jemali za klanfe *šprikle* od starih marel. Ponekod so klanfo malo segreli na ognju, preden so jo zabili na smuči skozi izvrtani luknji.

Kakor vemo, je bilo streme večidel usnjen jermen. Le-tega so si urezali iz svinine ali kravine, toda še največ so zanj uporabljali staro usnje od raznih odloženih in nerabnih predmetov, med drugim na priliko *stare bóte od čevlov* (golenice od škornjev), *úrbas od čížmov* (vrhnje usnje pri čevljih), razno staro jermenje od živinske opreme in podobno. Dvojni ali enojni jermen so na smučeh zvezali z žico ali pa zašili z *dréto* iz povoščenega ali osmoljenega sukanca, spredenega iz lanenega prediva. Trto, ki jim je po navadi rabila kot zasilno streme, so si spleli oziroma zvili iz *drabútovega lesa* ali *drabútance* (dobrovite), iz *dréna*, *léska* ali *béke*. Pri stremenih take vrste so oba konca na vrhu skupaj spleli ali zvezali. — Ako so jermen pribili na smuči ob strani, so običajno v ta namen uporabljali stare žebelje, tako imenovane *cvíkovce* ali *cvíkarje*, ki so jih izpulili iz pete starega, zavrženega čevlja.

Za podnožje jim je najbolj ustrezala klobučevina (*klopčina*), ki so si jo navadno urezali kar iz okrajcev starega klobuka. Pribili so jo na smuči z *romarji* ali *ostávarji*, to je z žebli od starih čevljev. Poleg usnja jim je bil dobrodošel za podnožje kos starega sukna, vreče ali odeje, v izjemnih primerih tudi kos strojene ali surove kože s kosmatino.

Izdelovanje smuči je bilo v največ primerih domače delo, izrazita domača ali hišna dejavnost. To bi torej pomenilo, da so si kmetje za lastno potrebo po večini sami napravljali smuči. Kar pa zadeva domače obrti s smučmi, so bili taki primeri po starem sila redki. Še največ jih

moremo zaslediti v novejšem času pred prvo, zlasti pa pred drugo svetovno vojno. Po starem je bilo največkrat takole: marsikdo, ki si je napravil smuči za lastno potrebo ali za potrebe svoje družine, jih je ob tej priliki izdelal še nekaj parov več za prodajo. Pri tem se moramo zavedati, da jih marsikdo ni znal izdelati, zlasti pa jih ni znal napraviti dobro, zato je šel ponje k sorodnikom ali jih je dobil pri bližnjem sosedu, ki je bil več izdelovanja smuči, in je imel morda že kar nekaj parov izgotovljenih za prodajo. Smuči je poravnal v denarju ali pa je povrnil storjeno uslugo v drugačni obliki, kakor je pač na kmetih stara navada. O določeni obliki domače obrti bi vsekakor pričali podatki iz Otav in Župena, ki nam pravijo, da so tod sprva kmetje sami izdelovali smuči, pozneje pa so jih dajali delati domačim *bognarjem* (kolarjem). Podobne primere bi mogli navesti še od drugod. Tako je v Metuljah mizar Alojz Šraj izdeloval pred drugo svetovno vojno smuči in jih prodajal največ mladini.

Nazadnje ugotavljamo pri izdelovanju smuči svojevrstno delitev dela med kmetom izdelovalcem smuči in domačim obrtnikom. Tu mislimo na pomoč, ki so jo nudili obrtniki pri izdelovanju smuči. Navedimo nekaj primerov te svojevrstne delitve dela! V Radleku na primer je mizar le zoblal smuči, vse drugo si je vsakdo sam napravil. V Rakitni so smuči izdelali v *grobem*, mizar pa jih je dogotovil do kraja (naredil jih je *uóränk*). Mimo tega so vaški obrtniki še drugače pomagali kmečkim ljudem pri izdelovanju smuči. Tako jim je kovač skoval klanfe, jih segrel na ognju in nato zabil v deske. Čevljar je iz starega usnja urezal jermen in ga z dreto prišil na smuči. Ali pa so čevljarju nesli sukanec iz lanenega prediva, da ga je osmolil in napravil iz njega dreto. Mnogi — in teh je bila večina — takšne ali drugačne pomoči domačih obrtnikov niso potrebovali, ker so umeli vse sami kar najbolje napraviti.

IV. Na smučeh

Zdaj ko smo se seznanili s smučmi in njihovimi sestavnimi deli, nato pa z njihovim izdelovanjem, menimo, da bo eno prvih vprašanj, ki nas mora zanimati, kako so neki Bločanje, Vidovci in njihovi sosedje uporabljali smuči, hočemo reči, kako so smučali po raznolikem svetu, ko so jih razne praktične potrebe prisilile, da so si jih v hudi snežni zimi nataknili na noge in se na njih odpravili na krajšo ali daljšo pot. Ne glede na to, da bo treba v zvezi s tem vprašanjem pojasniti še nekatera druga, bi mogli reči, da je osrednji predmet naše obravnave v tem poglavju pravzaprav ljudska smučska tehnika, ki je važna med drugim že zaradi tega, ker ni mogla ostati brez vpliva na udomačevanje ljudskih smuči.

Za bloškega in vidovskega kmeta je bil sneg tista naravna sila v pozni jeseni, pozimi ali v zgodnji pomladi, ki jo je moral obvladati, da bi ne bil popolnoma odrezan od sveta. Ali so bile njegove smuči kos raznim vrstam snega? Mnogi starejši Bločanje in Vidovci zelo hvalijo svoje stare smuči, češ da so bile primerne za hojo po vsakem snegu.

Z našimi nekdanjimi plohi, tako pravijo, smo šli po vsakem snegu, tudi po debelem, ker so bili dovolj široki, da se niso *topili* v sneg. Ker pa se stare smuči niso tako udirale in so torej drsele po vrhu snega, so zato tudi hitreje tekle. Kmet z Bloške planote in iz Vidovskih hribov ali od drugod je bil včasih res prisiljen, da se je moral na smučeh odpraviti na pot po vsakem snegu, vendar se je pri tem dobro zavedal, da vsak sneg ni ravno najprimernejši za smuči. Po pripovedovanju je bil najboljši za hojo na smučeh suh, prhek sneg oziroma zmrznjen sneg, ki je nanj padel prhek sneg. Dober je bil za smuči tudi tak sneg, ki je *malo pòu vkap*, to je uležani sneg. Težko pa je bilo hoditi po zelo debelem svežem snegu, zlasti po južnem mokrem snegu, ki se je kar prerad oprimal smuči. Če je bil sneg hudo zmrznjen ali celo poledenel in bi morali presmučati strmine, raje niso šli na pot.

Za hojo po južnem mokrem snegu so smuči običajno namazali. Mazali pa so jih na Blokah najraje z ovčjim, ponekod tudi z govejim lojem, v Vidovskih hribih pa s salom od prašiča. Loj in salo so poprej na ognju segreli, da sta se raztopila, nato so ju namazali na smuči. Ponekod, na primer v Brlogu, so namazali drsno plat s salom, zatem pa so jo drgnili s šopom bukovih rezin. Dejali so, da so take smuči šle kot *po šajbi*. Pa ne samo z lojem in salom so mazali smuči, marveč tudi s čebelnim voskom, svečo, laškimi oljem, žajfo, petrolejem itd. Po nekaterih podatkih iz ustnega izročila v starejših časih niso toliko mazali smuči, kolikor v novejših, medtem ko po drugih podatkih mazanja smuči prav po starem sploh niso poznali.

Ko se je Bločan na smučeh odpravljaj na pot, si je moral biti poprej na jasnem, ali naj vzame s seboj palico ali naj gre brez nje. Pri hoji na smučeh namreč ni bila palica povsod nujno potrebna, ker so mogli ob določenih pogojih zlahka hoditi brez nje. Glede uporabe palice so poučni rezultati ankete EM na Blokah leta 1954. V tej anketi je bilo treba odgovoriti med drugim na vprašanje, ali so smučali na starih smučeh s palico ali brez nje. Od 418 vprašanih družin jih je 347 odgovorilo na to naše vprašanje takole: 94 družin je izjavilo, da so smučali brez palice, 53 s palico in brez nje, 189 s palico in 11 z dvema palicama. Posebej so zanimivi v tem pogledu številski podatki za posamezne vasi na Blokah. Od le-teh navajamo samo tiste, kjer so mnogo ali večidel smučali brez palice: V Metuljah je 19 družin smučalo brez palice, 1 pa z dvema palicama; Topol: 15 brez palice, 7 s palico in brez nje, 1 s palico in 1 z dvema palicama; Velike Bloke: 5 brez palice, 14 s palico in brez nje, 14 s palico; Hudi vrh: 13 brez palice, 2 s palico in brez nje in 2 s palico; Ravne: 9 brez palice, 13 s palico in brez nje in 3 s palico; Studenec: 8 brez palice in 4 s palico; Runarsko: 6 brez palice in 3 s palico. — Za vse druge bloške kraje, med drugim predvsem za Trojiško stran, pa velja, da so po starem večidel uporabljali palico oziroma da hoje na smučeh brez palice sploh niso poznali. Prav tako moremo za vsa druga smuška ozemlja, kakor na priliki za Vidovske hribe, kraje nad Robom itd., ugotoviti, da jim je bila palica bri hoji na smučeh vedno

neogibno potrebna. Če zdaj po eni strani upoštevamo, da so vse tiste vasi, v katerih je prevladoval običaj, da so smučali brez palice, bolj ali manj ravninske vasi oziroma so njihove smuške poti potekale večidel po ravnem, po drugi strani pa, da so vsi tisti predeli, kjer je bila palica stalna spremljevalka smučarja, bolj ali manj hriboviti, sledi iz tega dovolj jasno pravilo za starega bloškega smučarja, kadar se je odločal, ali naj bi se odpravil na pot s palico ali brez nje: kadar greš samo po ravnem, moreš biti brez palice, kadar pa imaš pred seboj hribovit svet oziroma raven in hribovit, tedaj pa vzemi palico s seboj, zakaj prav ti bo prišla.

O sami hoji na smučeh, to je o smučanju, se na Blokah in v Vidovskih hribih ter drugod različno izražajo v domačem govoru. Predvsem je glede na smuči kot sestavni del ljudske noše poučno navesti, da so po starem bloško-vidovskem izražanju smuči *nosili*. Kakor so nosili klobuk, hlače ali kateri kol del noše, tako so nosili tudi smuči. Ko smo poprašali starejše ljudi, kdo vse je po starem uporabljal smuči, so nam med drugim približno takole odgovarjali: *Tudi starejši moški so nosili smuči*. Ali: *Moj oče je do 70. leta nosil smuči*. — Sicer pa so se takole izražali, kadar so hoteli določneje označiti hojo na smučeh: *Gremo po smučeh v Novo vas, šli smo po smučeh k Fari, po plohah smo šli, na smučeh so hodili k Sv. Vidu po opravkih itd.* Redkokdo je rekel: *Šli smo s smučmi*. Za hojo na smučeh ali po njih jim je rabil tudi glagol *drsati* ali *drseti*. Takole so govorili: *Ženske so drsale po smučeh, cela procesija ljudi je drsala do Volčjega, drsali so domov, gremo drsat, drseli smo navzdol, danes dobro drsi* in podobno. V Loškem potoku so dejali: *gremo drskat*. Tisti, ki hodi po smučeh, ali po njih drsa, je *drsač* (Bloke) ali *drsačec* (Vidovski hribi). Po vsem tem bi mogli trditi, da so bloško-vidovski smuški izrazi: iti ali hoditi po ali na smučeh, drsati, drsač ali drsauc bili rabljeni v tistem pomenu, kakor ga vobče imata besedi smučati (se) in smučar v našem današnjem govoru. Moramo pa k temu pripomniti, da se v bloško-vidovskem govoru oba izraza: hoditi po smučeh in drsati vendarle ločita v ožjem pomenu drug od drugega. V Zali pri Sv. Vidu je bilo slišati tole ljudsko sodbo o smučeh: *Smučí so za drsat jen za po jeh jët*. To kratko in jedrnato sodbo o smučeh bi najbolje takole pojasnili: Če so dejali: gremo ali hodimo po smučeh, so s tem označili ali hojo po smučeh po ravnem ali pa na splošno krajšo ali daljšo pot po opravkih iz enega kraja v drug kraj; kadar pa so se spuščali na smučeh po bregu navzdol, tedaj so drsali ali drseli. Drsali so zlasti takrat, kadar so jim smuči rabile za zabavno smučanje po domačih bregovih in strminah. — Izrazi kakor *smučkati*, *smüčkati*, *smučkar* in podobno so se kot izpeljanke besed smučka ali smüčka udomačile šele v novjšem času, verjetno pod vplivom besed smučati, smučar, smučanje, ki jih v starejšem bloško-vidovskem govoru v zvezi s smučmi ni najti.

V naših nadaljnjih izvajanjih si malo поблиže oglejmo bloško hojo na smučeh po snegu! Gre nam za vprašanje, kako je hodil Bločan na smučeh po ravnem, kako se je gibal na smučeh in podobno. Dva od-

govora na to vprašanje najdemo že kar v starejši literaturi. Podgrivarski bežno omenja bloško hojo na smučeh v svojem spisu v Novicah, v katerem pravi med drugim:

Prav serce se človeku veseli, kader se po debelim snegu in čez visoke zamete, posebno po ravnim (če se preveč sneg ne primlje) urno šmeče potiskaje, skorej, kar iz skušnje povém, tako hitro, kakor po kopnim, zamore sprehajati.

Schollmayer pa se je v svojem smučarskem priročniku takole kritično izrazil o bloških drsačih po snegu:

... leider stampfen sie damit durch den Schnee, anstatt zu gleiten, was ganz gut ginge.

Tudi ustno izročilo ni brez spominov na staro hojo na smučeh. Po pripovedovanju je bloški drsač *smučiču rinu po ravnem, šel je po njih kot bi hodil ter je na njih tudi malo zdrsnil*.

Iz gornjega moremo najprej povzeti, da Podgrivarski in ustno izročilo precej enako označujeta bloško hojo na smučeh. Ta hoja, ki imamo zanjo nazorno potrdilo v filmu M. Badjure »Bloke — zibelka smučanja na Slovenskem« (1931), je sestajala iz bolj ali manj hitrih, malce sunkovitih drsnih korakov, ki so bili prav malo ali nič večji od korakov pri običajni hoji. Ta bloški drsni korak nikakor ne moremo primerjati s športnim smučkim korakom ter nam je povsem razumljiva, če pomislimo, da je Bločan hodil po ravnem na smučeh večinoma brez palice. Spričo Schollmayerjeve delno kritične pripombe k bloški hoji pa je jemati v poštev tudi drugi način hoje po smučeh. V tem primeru bo prav, da se povrnemo na film M. Badjure, ki nam med drugim kaže tudi bloškega kmeta z vrečo žita na hrbtu na poti proti mlinu (sl. IV/1). Ta kmet ne gre drsaje na smučeh, temveč hodi na njih po snegu malone tako kakor bi šel po krpelah. Zato je verjeti Schollmayerju, ko pravi, da v okolici Ribnice (= na Blokah) cepetajo ali teptajo s smučmi, namesto da bi drseli. Seveda ne smemo take hoje, kakor jo je na kratko označil Schollmayer in je tudi nazorno prikazana v Badjurevem filmu, jemati kot edino običajno na Blokah in drugod.

Kako naj si pojasnimo te dve različni hoji na smučeh po ravnem? V prvi vrsti moramo upoštevati, da vsi Bločanje niso bili nikoli enako večji hoje na smučeh. Eni so bili urnejši, take hoje vajeni in so na smučeh resnično drseli. Drugi, zlasti starejši, pa so bili marsikje okornejši, previdno in počasi so se gibali na smučeh ter so zato res bolj hodili kot drseli. Nadalje je tudi določena vrsta snega ali njegova debelina narokovala ustrezno hojo na smučeh. Po uležanem, malo zmrzlem ali zdrsanem snegu se je bilo na smučeh mnogo lažje gibati. Tedaj je mogel Bločan urno potiskati ali rinuti svoje smučiču po snegu, ne da bi jih kolikaj dvigal od tal. Drugače pa je bilo po debelejšem ali mokrem južnem snegu, velikokrat tudi, kadar je bilo treba hoditi v celem po novem svežem snegu. V takih primerih je bil marsikdo prisiljen hoditi po snegu

tako, da je pri vsakem koraku bolj ali manj privzdigal smuči. Spričo takšne hoje po snegu nam je zdaj lahko razumeti, zakaj so bile stare bloške smuči zatežne, ne pa predtežne, se pravi, zadaj težje kakor spredaj (glej str. 29). Ako bi bile predtežne, bi jim bila noga pri taki hoji uhajala iz prstnih stremen. Ta posebnost tudi ni bila brez pomena pri običajni drsni hoji. Ko je bilo treba spremeniti smer poti, so morali tedaj tudi pri tej hoji primerno privzdigniti smuči od tal, da so jih uravnali v drugo stran.

Kakor smo že poudarili, palica pri hoji na smučeh po ravnem ni bila neogibno potrebna. Mogli so brez težave hoditi tudi brez nje. Vendar so jo radi jemali s seboj, kadar so se odpravljali na daljšo pot po ravnem ali so imeli pred seboj raven in hribovit svet. Palico so po ravnem nosili v roki ob strani in jo pri hoji zapičevali v sneg (sl. IV/2). Kdor je bil bolj izurjen v hoji na smučeh, se je s palico celó naprej poganjal. Kolikor daljšo palico je imel, tem dlje se je zagnal. Poganjali so se zlasti tedaj, če je bil sneg zmrznjen in so smuči po takem snegu rade spodletavale nazaj.

Če so šli na pot v celo, so smuči puščale za seboj v snegu sled, ki so ji po starem dejali *smučine* ali *smučence*, v novejšem času pa tudi *smučkance*, *tir* in *slejd*. Prvi gre *u cejlo*, drugi za njim pa *po smučinah* ali *po tiri*. Med smučinami je *grebén*. Kjer je že mnogo smučin v snegu, oziroma kjer je že vse tako zdrasno, da se smučine nič ne poznajo, takemu snežnemu svetu pravijo *drska* (?) (Vidovski hribi).

Navkreber so po smučeh s palico različno hodili. Ako so imeli pred seboj položnejši hrib, so šli po njem, opirajoč se na palico, kar naravnost navkreber. Kakor hitro pa so morali prehoditi hujše vzpetine, recimo strmine, so ubrali navkreber cikcakasto pot, ali kakor pravijo na Blokah, v Vidovskih hribih in drugod, šli so *sam pa kê*, *pošev*, *po strani*, v *ovinke* ali po njih, v *ključ* ali *ključe*, v *ride*, v *riglc* in podobno. Podgrivarski omenja v svojem poročilu hojo navkreber takole:

Hoja v hrib je bolj težavna in kësna, kjer je treba na ovinke hoditi . .

V prehudih strminah pa so se velikokrat odločili za hojo brez smuči. Sneli so smuči z nog, jih nataknili na palico in z njimi na rami peš gazili sneg navkreber.

Da jim ne bi pri hoji na smučeh navkreber uhajala noga iz stremen, so nekateri pribili na smuči zadaj za peto košček lesa, ki smo ga že spoznali na smučeh L iz Loškega potoka in ki so ga nazivali na Blokah in Trojiški strani *plòhèk* ali *prlága* (sl. 3/3 na str. 53). Tudi z vrvcu, privezано za stremena, so že ponekod v zadnjem času ovijali zadnji del noge s peto.

Pri hoji navkreber so jim rade tudi smuči drsele nazaj. Da se to ne bi dogajalo, so v hribovitih predelih opremljali smuči z raznimi zavirali. Med njimi je najstarejša *trta*, ki so jo, kadar je bil zmrzel sneg, kar med potjo spletli iz drabutovne in jo enkrat ali dvakrat ovili okoli smuči pred nogo ali za njo, včasih pa tudi za stremeni na podnožju (med

peto in stopalom), da so pri hoji lahko stopili nanjo (sl. 3/4 na str. 53). Pri hoji se je trta zajedala v sneg in tako zavirala, da bi smuči drsele nazaj. Razen trte so ovijali okrog smuči še srobot, vrv ali kaj podobnega. — V novejšem času so fantje radi vdělali v smuči posebna lesena ali železna zavirala, med katera moramo prištěvati *mačka* iz okolice Sv. Vida in *klepetca* iz Zakraja in Krampelj na Blokah. — V Rutah so pribijali na smuči vzdolž sredine spodnje drsne plati tako imenovane *špánšce* v debelini 1 cm, da jim ne bi smuči *spodletvale* v stran pri poševni hoji navkreber.

S hojo po bregu ali strmini navzdol pa je hoja na smučeh v ožjem pomenu prenehala, začenjalo se je namreč pravo drsanje. Pri drsanju navzdol je zlasti prišla do veljave palica, brez katere si navadno niso upali drsati navzdol, zlasti ne po hudi strmini ali po zmrzlem snegu. Palico so mnogi na Blokah dali kar med noge in z njo zavirali ali *rajsali* po bregu navzdol. Zato so palici ponekod dejali tudi *rajs* ali *rajsl*. Hribezi pa so bili mnenja, da je drsanje s palico med nogami prenevarno, zato so z njo ravnali tako, kakor je bilo po starem najbolj pravilno. Držali so jo z obema rokama ob strani pod pazduho in se nanjo naslanjali. Pri tem so jo kolikor le mogoče pritiskali v sneg in tako zavirali ali *rajsali*. Koliko so se pri tem zaviranju držali nazaj ali drsali bolj ali manj čepa, vse to je bilo odvisno od večje ali manjše strmine. Po hudih strminah so držali smuči bolj na *doje* (dvoje), po blažjih pa na *ozko*.

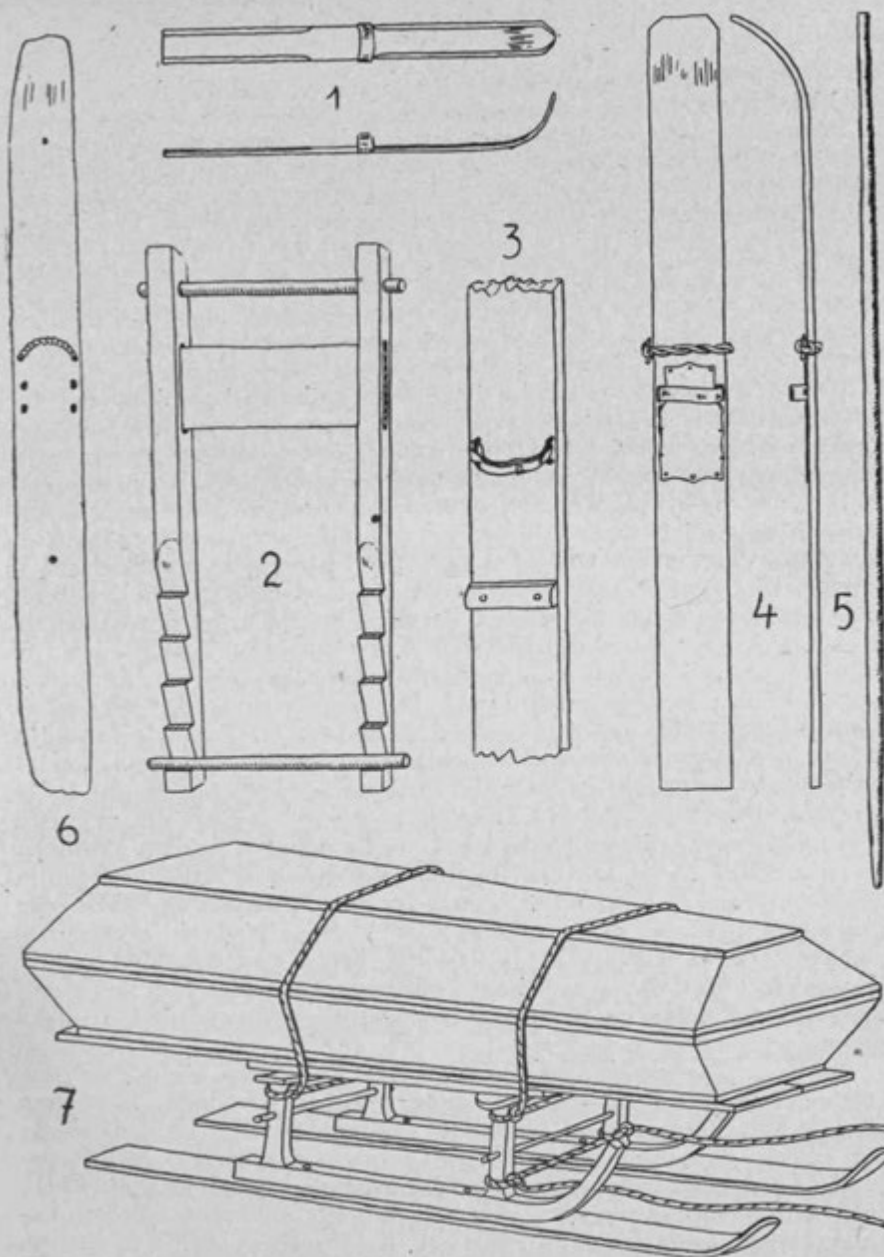
Valvasor takole opisuje bloško-vidovskega kmeta pri drsanju po bregu navzdol:

Hernach führt der Baur auch einen starcken Stecken in Händen stellet denselben unter die Achsel, hält sich damit starck zurück, lehnt und steurt sich auch darauf und schiebt sich also über den gähesten Berg hinunter. Wofür ich billig schreiben sollte, er schießt oder fliegt hinunter. Denn indem er auf dem Brettlein steht und sich gar fest ja mit gantzer Gewalt auf den Stecken lehnt, rutschet er so geschwinde hinunter, daß es fast alle Vermutung übertrifft, und giebt denen, die in Holland mit den Eys- oder Schreit-schuhen auf dem Eyse laufen, in der Eile nichts bevor.

Tudi pri Podgrivarskem najdemo o drsanju navzdol tale kratek opis:

Nazdol pa kdor je vaje, se ko blisk po gladki dolini spusti. Tisti pa, ki je na šmečeh menj zurjen, se dolge palice posluži, na ktero se navzdol dersaje naslanja.

Pri drsanju navzdol pa Bločanje, Vidovci in nekateri njihovi sosede niso znali drsati samo naravnost ali poševno po bregu ali strmini navzdol, temveč tudi v večjih ali manjših ovinkih, se pravi, znali so vsak čas spreminjati smer drsanja, da so se izogibali raznim terenskim oviram, kakor drevesom, skalam itd. Takšno drsanje ali po našem smučanje, ki pomeni višek smuške umetnosti, nam Valvasor zelo živo in nazorno takole opisuje:

Sl. 3. Razne posebnosti iz bloško-vidovske smuške kulture: 1. otroška smuč (*J*) iz Gline; 2. krvévníak iz Skuffé; 3. sredina smučí s stremenom in plohkóm; 4. smučí s trto za hojo navkreber (Zavrh); 5. smučni kóuc; 6. metuljska pogrebna smuč v Planinskem muzeju v Münchenu (po risbi v Pá Skidor 1938, str. 141); 7. krsta na sančeah, potemplanih s smučmi (rekonstrukcija po ustnem izročilu iz Metulj)

Risba Sibila Nekrep

In einem jeden Augenblick wissen sie allen dem, was ihnen auf dem Wege entgegen steht, auszuweichen, es sey gleich ein Baum oder grosser Stein-Fels oder sonst dergleichen etwas. Es ist ihnen kein Berg zu gähe, noch so häufig mit grossen Bäumen bewachsen, da sie nicht denselben auf diese Weise sollten hinab fahren können. Denn sie winden und krümmen solche ihre Abfahrt Schlangenweise, wann ihnen was verhin-derliches im Wege stehet. Ist aber der Weg gantz frey, unverwachsen und unansthössig, so gleiten sie fein Schnurgerad hinunter, und zwar alle- weil so stehend und hinten an den Stecken gelehnt; an welchen der Mensch sich mit solcher Krafft und Stärcke so fest und steiff hält, als ob er kein Glied am Leibe oder kein Gelenck hette.

V tem Valvasorjevem opisu imamo ohranjen nadvse dragocen do- kument o stari bloško-vidovski smuški umetnosti, ki pri njem ni nikake važnosti vprašanje, koliko je Valvasor v svojem navdušenju nad smuško umetnostjo turjaškega okoličana morda malce pretiraval, zakaj v bistvu je njegov opis le verna slika nekega resničnega dog- a- janja na določenem terenu. V preteklosti je bilo na tem starodavnem notranjsko-dolenjskem smuškem ozemlju vedno nekaj redkih posa- meznikov, ki so se v drsanju ali smučanju med vsemi najbolj odliko- vali. Ta njihova drsna ali smuška umetnost je zrasla na domačih tleh, prehajala je iz roda v rod podobno kakor ustaljeni načini dela na polju ali domača govorica. Iz nedavno preteklega oziroma polprete- klega časa je v ustnem izročilu ohranjen spomin na mnoge take posa- meznike, ki so bili posebno spretni v smučanju. Tako so Rudolfu Badjuri pred leti v Vidovskih hribih pripovedovali o lovcu, ki je znal tako izvrstno krmariti, da je zadel srno med tekom na smučeh.²⁴ Po pripovedi 95-letnega Andreja Tekavca iz Rudolfovega pri Sv. Vidu je njegov brat znal tako dobro drsati, da je na pobočju narisal s smučmi v sneg številko osem. Dvakrat je drsal v ovinkih navzdol, pa je bila osmica narejena. V Skufčah je še zelo živ spomin na starega Jožlovega Matica (roj. 1842), ki je bil tako spreten v drsanju, da je mimogrede z lahkoto pobral klobuk, ko je drsal po bregu navzdol. Med zadnje take smuške spretnike prištevamo Poúščanovega očeta, 75-letnega An- tona Intiharja iz Zavrha, ki se o njegovi smuški umetnosti plete ljudska govprica že danes, ko še živi.

Da pa je Valvasorjev smučar ali kateri kolj drugi z bloško-vidov- skega ozemlja mogel tako spretno drsati v kačastih vijugah po strmem pobočju navzdol, je moral obvladati osnovne smuške like, moral je znati obrniti se na smučeh in kreniti v tisto smer, kamor je bilo po- trebno. Ali v bloško-vidovskem jeziku povedano: moral je znati *kròt*, *zavòt*, *króžat*, *krécat*, *kréipat*, *zakrmat*, *nakrènt* ali *krènt*, *zasúkat*, *zarájdat*, *šájtat*, *sašovinkat*, *zakolovízat* itd. Toda kako so obrnili in krenili, kako so ravnali s smučmi, da so mogli obrniti, to pa je eno pglavitnih vprašanj iz stare ljudske smuške tehnike, ki nam ga ustno izročilo dokaj različno pojasnjuje. Po kritični presoji številnih zbranih po-

²⁴ Rudolf B a d j u r a, Smučar, Ljubljana 1924, str. 14.

datkov, ki bi jih bilo treba poprej praktično preveriti, zatem pa obdelati v posebni razpravi, je treba predvsem ugotoviti nesporno dejstvo, da je pri vseh teh okretih in ovinkih, raznem obračanju in vijuganju po bregu navzdol imela odločilno vlogo palica, ki o njej že pri Valvasorju zvemo, da je bila kmetu ne samo za oporo, temveč tudi za krmilo. Zlasti vidovski hribovci so si več ali manj edini v sodbi, da so po starem krenili s palico, kamor so hoteli. Brž ko so zavrli ali zarajšali s palico na levi strani odzadaj, so krenili na smučeh na levo, in obratno, ko so zarajšali na desni, so zavili na desno. Moramo pa k temu takoj pripomniti, da palica ne bi bila imela takega učinka, če si ne bi bili hkrati tudi z nogami oziroma s telesom pomagali in krenili s smučmi v določeno smer. Torej obračali so se ali krečali tudi s telesom in z nogami, seveda v tesni povezanosti s palico kot poglavitnim krmilom. Če dobro premislimo ta smuško-tehniški postopek, moremo reči, da je vse to kačasto vijuganje starega bloško-vidovskega smučarja stvarno temeljilo v spretnem izkoriščanju zavor s palico.

Manj izurjeni so na smučeh obračali ali zavijali bolj počasi in na dolgo. Na prehudih strminah so teže obračali ali pa tega sploh niso zmogli. Kakor so nekateri hodili po smučeh kot bi z njimi teptali sneg in jih dalje raje nesli, kakor pa hodili po njih navkreber, tako je bil tudi pri drsanju navzdol marsikdo uverjen, da s širokimi smučmi ni moč dobro obračati ali zavijati, pa je zategadelj raje drsal kar naravnost ali po strani navzdol. Če pa se je moral kje po položnejšem bregu obrniti, se je raje ustavil, zatem pa obrnil. Najraje so se manj izurjeni spuščali na smučeh navzdol po golem svetu, kjer se ni bilo treba izogibati drevesom. Pripetilo pa se je mnogokrat, da so bili prisiljeni pasti, samo da so se ustavili.

Ni nobenega dvoma, da so smuči kot sredstvo za hojo in drsanje po snegu terjale določeno smuško-tehnično znanje in spretnost, ki ju vsakdo ni zmogel. Vsekakor je bilo potrebno več znanja in spretnosti pri drsanju v hribih, kakor pa pri hoji po ravnem. Ta resnica ni ostala brez vpliva na udomačevanje smuči na Bloški planoti in v Vidovskih hribih ter drugod. Tako vidimo, da so se smuči kot prometno sredstvo v znatno večji meri udomačile na Blokah po ravnem (sl. III/3) kakor pa v hribih, recimo na Trojiški strani, v Vidovskih hribih ali še kje v njih soseščini (sl. III/1). Posebej je za vasi Metulje in Topol na Blokah znano, da so njune smuške poti šle večidel po ravnem in da sta prav zato med vsemi vasi i na Blokah i v Vidovskih hribih največ uporabljali smuči za hojo po snegu. Mimo tega so v obeh omenjenih vaseh bolj kot povsod drugod tudi ženske drsale na smučeh (sl. III/2). Prav tako pa je za Trojiško stran, Vidovske hribe, okolico Sv. Urha, za dolensko stran (Novi pot) itd. povsem razumljivo, da se tod smuči zaradi hribovitega oziroma raznolikega terena niso mogle v takšnem obsegu razširiti kakor na Blokah oziroma v bloških vaseh Metulje in Topol. V teh predelih je raznoliki teren postavljajl določene pogoje za neovirano hojo ali drsanje po snegu. Kdor je po hribovitem ozemlju

hodil po smučeh ali se na njih drsal, ta je vsekakor moral imeti več znanja in spretnosti kakor pa tisti, ki je več ali manj stalno po ravnem hodil po smučeh. Spričo tega ni navsezadnje niti malo tvegano trditi, da ni mogel biti Valvasorjev smučar nikjer drugod doma, kakor prav v Vidovskih hribih, po vsej verjetnosti na Trojiški strani, recimo na območju Hitena, Zavrha in Polšeč, ki so na njem imeli Turjačani kar dva gradova: sprva grad-tabor na Nadliškem hribu, kjer je sedaj podružna cerkev Sv. Urha, pozneje, od leta 1686 dalje pa pod omenjenim hribom novi grad Nadlišek, imenovan med ljudstvom Pajkovo.

V. Smučī kot prometno sredstvo

V zimskem času so na Bloški planoti in v Vidovskih hribih ter drugod debeli sneg, povrh tega pa hudi snežni zameti velikokrat popolnoma onemogočili vsak promet. Za ceste po starem običaju v tem času niso kdo ve kaj skrbeli, zlasti ne za stranske, ki se z njih sploh ni izplačalo kidati sneg. Kolikor dlje sežemo nazaj v preteklost, tem slabše so bile prometne razmere pozimi, ko je zapadel sneg in zametel vse poti. V takih razmerah so bili kmetje primorani hoditi med drugim na smučeh po raznovrstnih opravkih. Kolikor bolj so bile vasi oddaljene od prometnih središč (Nova vas-Fara, Sv. Vid, Sv. Trojica, Begunje itd.) ali pa od glavnih cest, že morda sposobnih za promet, tem večjo potrebo so občutile po takem prometnem sredstvu, kakor so smučī. V tem poglavju se bomo seznanili predvsem z raznovrstnimi opravki, ki so zaradi njih hodili pozimi na smučeh, oziroma z ljudmi, ki so jih določeni opravki prisilili na smučī. Spoznati torej hočemo smučī kot prometno orodje na bloško-vidovskem ozemlju in drugod.

Prastaro opravilo na smučeh je bil lov. Dejali bi lahko, da je bil prvi smučar na svetu bržčas lovec. O tem nam zgovorno pričajo petroglifi iz kamene oziroma bronaste dobe, ki so jih odkrili na severnem Norveškem (Rödøy, Nordland) in v Rusiji (Oneško jezero).²⁵ Lovec je mogel na smučeh mnogo laže in hitreje zasledovati divjačino, zaradi česar njegove lovske poti na smučeh nimajo prav nič skupnega z običajnimi prometnimi potmi. Domnevati moremo, da so bloškemu ali vidovskemu kmetu rabile smučī pri lovu mnogo bolj v davni preteklosti kakor pa pozneje v 19. ali v prvih desetletjih 20. stoletja, iz katerega časa so zvečine naši podatki o ljudskih smučeh na tem ozemlju. Omenili smo že ljudsko pripoved o spretnem lovcu iz Vidovskih hribov, ki je na smučeh ustrelil srno. Le tu in tam se na Blokah spominjajo zasledovanja razne divjačine na smučeh. Tako je baje oče M. Zakrajška iz Škufč šel pred leti po smučeh za sledjo

²⁵ Gösta Berg, The origin and the development of the skis throughout the ages (Finds of skis from prehistoric time in Swedish bogs and marshes, Stockholm 1950, str. 12/13); C. J. L u t h e r, Skiläufer der Steinzeit (Der Winter XXX/1956/37, str. 14).

Sl. 1. Pogled na Polšeče in Vidovske hribe s Sv. Vidom z Nadliškega hriba (Sv. Urha); 2. Metuljka brez palice na smučeh; 3. polje Resje med Faro in Metuljami; 4. bloški pogreb na smučeh (predvojna rekonstrukcija)

Foto: B. Orel (1 in 3)

medveda, a ga ni mogel dohiteti. Ponekod vedo povedati o zasledovanju volka na smučeh, o lovu na srne, zajce in drugo divjad, medtem ko drugod zatrjujejo, da so domači lovci nosili smuči večinoma samo pri lovu po ravnem, a še to bolj poredko, in dalje, da so zelo redki bili lovci, ki so šli po smučeh na lov na srne v hribe, na priliko v Blošček ali Županšček. Če še omenimo, da so v Topolu na Blokah in v Loškem potoku imeli fantje navado, na smučeh loviti ptiče v domačih sadovnjakih ali bližnjih gozdovih, bi s tem povedali v bistvu vse, kar nam je znanega o lovu na smučeh na teh ozemljih.

Pozimi v snegu so bile razne poti v zvezi s prehrano in priskrbovanjem raznih potrebščin med vsemi najvažnejše. Že od nekdaj so v raznih krajih na Blokah radi hodili na smučeh v bližnji mlin, kamor so nosili oprtav žito ali koruzo v mehovih ali vrečah (sl. IV/1). Na smučeh so se odpravili v gozd po les za kurjavo, med drugim tudi po les za trske, ki so z njimi po starem svetili v posebni napravi, čelešnik imenovani. Smuči so marsikje radi natikali na noge za razne poti okoli hiše, če ni bilo krpelj pri roki. Na njih so šli po vodo, po drva v drvarnico, v skedenj in še drugam. Mnogo je bilo opravkov v trgovini, kamor so hodili na smučeh nakupovat razne potrebščine, ki so jim primanjkovala pozimi. V hribih, kjer so bili pogoji za hojo na smučeh težji, je za ljudi opravljal razne poti pozimi potovec. Šel je zanje na smučeh v trgovino, nosil jim je žito ali koruzo v mlin, pa še marsikaj drugega je zanje opravil ali uredil, če je bilo potrebno. Tak zimski potovec na smučeh, ki je po navadi znal zelo dobro drsati, je bil na priliko Anton Intihar iz Zavrha pri Nadliškem hribu. Ko nam je opisoval svoje smuške poti po opravkih, je med drugim tudi tole dejal: Če bi imel vse to, kar sem pozimi na smučeh znošil ljudem, bi danes bil možak.

Od raznih ljudskih gospodarskih panog, ki pozimi niso počivale, je omeniti trgovino z živino. Z uporabo smučí so šli nakupovat razno domačo živino, kolikor so jim to dopuščale ugodnejše snežne razmere. Na smučeh so se odpravili na sejme v Velike Lašče, Novo vas in drugam nakupovat ali prodajat živino in po drugih opravkih. Tudi o mesogledih oziroma mesarjih, ki so hodili pozimi klat živino, pravijo poročila, da so na smučeh prihajali v vasi. Zlasti pa sta oživel v zimskem času domača delavnost in obrt. Tako so hodili na smučeh v gozd po les za palice in vitre pri koših in košarah razne vrste, za trte in ročnike, po brezje ali brezov les za metle itd. Za izdelovanje lesenih žlic jim je rabil javorov les, ki so ga prav tako prinašali na smučeh iz gozda. Enako so izgotovljene žlice nosili naprodaj v bližnje trgovine, pozneje pa v zadrugo v Sodražici. Od poklicnih obrtnikov so imeli svoje opravke pozimi zlasti čevljarji. Le-ti so po poročilih hodili na smučeh v štero po vaseh.

Kako je bilo z davnimi potmi k fevdalni zemljiški gosposki, ki je na teh ozemljih opravljala nižjo sodno oblast, nam ustno izročilo ne vé ničesar več povedati. Pač pa je bilo mnogo slišati o tem, kako so

rabile smuči pri raznih opravkih na občini Bloke, ki je v njeno območje spadala v drugi polovici 19. stoletja večina vasi iz Vidovskih hribov. Precej je podatkov tudi o zimskih poteh na sodišče v Lož ali druge kraje. Po ustnem izročilu iz okolice Sv. Vida je moral okrog leta 1894 neki Matevž iz Čohovega, ki se je tožil, iti v Ljubljano na sodišče na odgovor. Smuči so mu pomagale, da je iz Čohovega preko Rakitne prišel do železniške postaje Borovnica. S pošto je bilo kajpada tudi težko pozimi, ko so bile vse poti zasnežene. Poštar je na smučeh raznašal pošto po vaseh, kolikor Bločanje sami niso hodili na smučeh ponjo v Novo vas. Ustno izročilo se celó spominja postiljona, ki je leta 1895, ko je bil izredno debel sneg, nosil pošto v Ribnico na smučeh, in to kar 14 dni zaporedoma. Na smučeh so hodili po zdravnika v Cerknico ali kam drugam, po babico v Novo vas itd. — V šolo so hodili otroci po smučeh zlasti v zadnjih letih med prvo in drugo svetovno vojno in hodijo deloma še danes, seveda na moderniziranih bloških ali pa športnih smučeh.

Sila mnogo, dejali bi celo, da skoraj največ, so hodili na smučeh v cerkev k maši. Po pripovedovanju starejših mož je bilo namreč po starem takole: vsi smo morali v nedeljo k maši, pa čeprav bi gnojne vile padale z neba. In pripomnili so, da je danes v tem pogledu drugače: če je slabo vreme, raje ostanemo doma. V starih časih je bila za vasi na Trojiški strani ali v Vidovskih hribovih hoja na smučeh v cerkev zelo nujna potreba, bila je ta pot zanje dolga in naporna, če pomislimo, da je pred letom 1754 stara fara Bloke (Obloke) zajemala domala vse vasi na bloško-trojiško-vidovskem ozemlju. Vendar na te daljše smuške poti ni ohranjenega žal nobenega spomina v ljudskem ustnem izročilu. — V nedeljo popoldne so starejši fantje in možje običajno krenili na smučeh v gostilno v Novo vas, ali kakor so dejali, k Cvetu žganje pit.

Na smuči kot prometno sredstvo naletimo tudi v raznih ljudskih običajih. V mislih imamo najprej fante, ki so na smučeh hodili ponoči k dekletom v vas. Marsikje so k poroki šli na smučeh, če je bilo toliko snega, da drugače ni bilo mogoče. Po ustnem izročilu iz okolice Turjaka (Krvava peč — Pečki) sta približno pred 50 leti šla dva poročna para k poroki: ženina na smučeh, nevesti pa po krpljah. Včasih se je tudi primerilo, da sta boter in botra nesla na smučeh novorojenca h krstu. V Metuljah pomnijo, da je Jurjeva mati pred leti na smučeh nesla na Ulako pogačo za botrinjo, in to v jerbasu na glavi. Marsikdaj so tudi pogrebci šli na smučeh za pogrebom. — Končno niso brez smuči nekatere letni običaji v zimskem ali zgodnjepomladanskem času. Tako se mnogi še živo spominjajo, kako so nesli v debelem snegu na smučeh *žegen* na cvetno nedeljo k Fari, kako so hodili na smučeh o božiču k *punočki* in si svetili s *flaglami* iz brezovega lesa, če je bila noč temna itd.

S tem pa nikakor nismo našli prav vseh poti, ki so bile kdaj pozimi opravljene na smučeh. Navedli smo jih bolj za primer, kakor pa da bi z njimi hoteli prikazati vse možnosti za uporabo smuči. Menimo, da so nam te poti dovolj jasno pokazale, kako važno vlogo so

imele smuči kot občevalno sredstvo pozimi in kako raznovrstni so bili opravki, pri katerih so kmečki in drugi ljudje uporabljali smuči.

K hoji na smučeh nam je dodati le še nekaj nadržbnosti. Ko so šli pozimi po opravkih, niso prehodili po smučeh vse poti do cilja. Brž ko so dospeli do izhrojene poti, so sneli smuči z nog, jih zasadili v križ v sneg in peš nadaljevali pot po gazi do cilja. Ko so se vrnili do mesta s smučmi, so si za ostalo pot do doma zopet natakneli smuči. Mnogokrat je tako nanoslo, da so nekateri pustili smuči zatakknjene v sneg kar po več dni. V Zavrhu pripovedujejo o godcu, ki je šel vsako nedeljo s harmoniko čez Iško v Krvavo peč. Del poti je prehodil peš, del pa na smučeh. Kjer se je začela pot na smučeh, so ga te čakale zatakknjene v sneg do prihodnje nedelje. V drugih krajih se je bolj ali manj dogajalo podobno. Ko so iz Ravnika, Škufč, Škrabč, Krampelj in od Sv. Duha šli v Novo vas ali k Fari, so opravili pot po smučeh samo do Volčjega ali do Velikega vrha. V Volčjem so shranili smuči v mežnariji ali pa jih zakopali v sneg. Preostali del izhrojene poti do Nove vasi so potem prehodili peš brez smuči. — Metuljci so vso pot po Resju do Fare predrsali na smučeh, kjer so jih puščali pod farovskim kozolcem ali v drvarnici. Ako jih niso utegnili kam spraviti, so jih prislonili kar k zidu na prostem. V Begunjah so jih Hribci zatikali okoli cerkve v sneg, ko so prišli na njih o božiču k polnočnici.

Med Bločani so bili za hojo na smučeh po opravkih najbolj vneti Metuljci. Oni so še drsali na smučeh, ko je bilo že mogoče hoditi peš in brez njih po snegu. Z njihovo smuško vremo so se Bločanje radi ponorčevali, med drugimi Novci in Farovci, ki so v šali govorili, češ da Metuljci gredo po smučeh, ko se že krtina vidi, oziroma da so tako vneti za drsanje, da bi kar po kopnem šli na smučeh. Ta smuška vnema Metuljcev nam kaže, da moramo poleg raznih znanih razlogov, ki so prispevali k udomačevanju ljudskih smučí, računati še z določnimi psihološkimi momenti. Le-ti bi nam mogli tudi deloma pojasniti vprašanje, zakaj so Bločanje in Vidovci, med njimi zlasti Metuljci, tako dolgo vztrajali pri smučeh kot prometnem sredstvu pozimi. Odgovor na to vprašanje bi se na kratko glasil približno takole: Bločanom in Vidovcem ni bila hoja na smučeh po snegu samo nujna potreba v zimskem času, ta hoja jim je bila v določenih pogledih tudi bolj ali inanj pogodu, všeč, prijetna.

Smuči kot prevozno sredstvo. Na smučeh pa niso samo hodili ali drsali, rabile so jim še drugače, in sicer: 1. kot zasilno prevozno sredstvo oziroma kot nadomestilo za sani, in 2. kot pomožni sestavni del pri saneh.

Smuči kot nadomestilo za sani so uporabljali predvsem za dovoz raznih potrebščin k hiši v zimskem času, pa tudi za prevoz raznega drugega blaga. Breme so položili neposredno na smuči ali pa so na smuči, ki so ju dali pol metra ali več narazen, pribili počez v primerni razdalji dve letvici, ter tako napravili iz smučí preproste zasilne sani. Za sprednjo letvico so privezali vrv in z njo vlekli smuči z bremenom.

V Velikih Blokah so otroci na takih smučeh-saneh vozili vodo v škafih k hiši, v Topolu in drugod so dovažali iz gozda brezov les v butarah za metle, v Štrukljevi vasi so vozili v Cajnarje lesene žlice v vrečah, v Krvavi peči pa so med prvo svetovno vojno spravili na smučeh celó zvonove v dolino v Rob.

Drugače je s smučmi kot pomožnim sestavnim delom sani. Kadar so na saneh prevažali kaj zelo težkega in se je bilo bati, da se bodo zaradi tega krivine ali sančnice preveč udirale v sneg, so pod nje pribili smučmi in tako razširili in ojačili spodnjo drsno plat krivin. Dejansko so torej na smučeh peljali sani z bremenom. V Rakitni so na saneh s podloženimi smučmi vozili drva, na Blokah pa so s takimi sanmi dovažali vodo, vozili žito v mlin, spravljali domov blago, kupljeno v trgovini itd.

Pri pogrebu na smučeh kot svojevrstni etnografski posebnosti bloško-vidovskega in dela sosednjega dolenjskega ozemlja imamo opraviti z obema navedenima načinoma uporabe smučmi. V prvem primeru je ležala krsta z mrličem na smučeh oziroma na dveh počeznjih letvicah, pritrjenih na smučeh (sl. III/4). V nekaterih krajih, kakor na priliko v Rutah ali v Novem potu, pa so na smučmi pribili počez primerna oplenkca, nanju pa položili žaganice, na te pa postavili krsto z mrličem, ki so jo privezali za oplenkca. Poleg sprednje vrvi je bila pri tej napravi važna tudi zadnja vrv, ker so z njo zadrževali krsto z mrličem, ko so vozili po bregu ali strmini navzdol. Tako so peljali mrliča k pogrebu zlasti v hribovitejših predelih na Trojiški strani, pa tudi od drugod, na priliko s sosednjih dolenjskih predelov, razpolagamo z zanesljivimi poročili o takih pogrebih na smučeh.²⁶

Pogrebne sani s podloženimi smučmi nam je po pripovedovanju Andrejčkovega očeta iz Metulj in drugih pojasniti takole: Vzeli so manjše otroške sani, *sančce* imenovane, in pod njihove bose krivine z lesenimi cveki pribili primerno široke in dolge smučmi (sl. 3/7 na str. 53). Verjetno so jih pritrjevali tudi z ustreznimi klini, na kar bi kazale metuljske mrtvaške smučmi v Planinskem muzeju v Münchenu (sl. 3/6 na str. 53). Na sanke so nato položili eno ali dve dolgi deski, nanju postavili krsto z mrličem in jo s sanmi dvakrat prevezali z vrvjo. Za tretjo vrv, s katero so vlekli sani štirje pogrebci, so porabili kar *poréjpnik*, ki z njim povezujejo žrd na senenem vozu. Tak prevoz mrliča na saneh s podloženimi smučmi se je obnesel zlasti po ravnem in je bil med drugim zelo značilen za Metulje na Blokah.

Vendar je zanimivo, da so svoje dni poznali pogreb na saneh s podloženimi smučmi tudi v Vidovskih hribih. To je bilo v starih časih

²⁶ Marsikatera poročila o pogrebu na smučeh pa je treba obravnavati z velikimi pridržki. To velja zlasti za poročilo iz Nove vasi, ki govori o krsti z mrličem, položeni na dva para smučmi. Tudi demonstriranje bloškega pogreba na smučeh, kakor nam ga kaže predvojna fotografija (sl. III/4) ni povsem pravilno. Krsta bi morala v tem primeru ležati vsaj na dveh počeznjih letvicah, pritrjenih na smučeh, nikakor pa ne neposredno na smučeh. Predvsem pa je pogrešno tak pogreb na smučeh prisojati Metuljam na Blokah.

pred letom 1754, torej tedaj, ko je fara Bloke obsegala tudi vidovske vasi in so mrliče iz teh vasi pokopavali pri Fari na Blokah. Po ustnem izročilu iz Rudolfovega (Jožef Tekavec) in Osredka pri Sv. Vidu (Janez Strlè) so krsto z mrličem položili in privezali na manjše ročne sankce, ki so jih, kakor so dejali, *potemplali* s smučmi. Prvi dan so pripeljali mrliča do Sv. Urha, kjer so ga čez noč pustili v podružni cerkvi, pogrebci pa so prenočili v bližnji vasi Polšeče. Drugi dan so peljali mrliča do Fare na Blokah, kjer so ga pokopali.

Bili bi seveda v zmoti, če bi mislili, da je bil pogreb mrliča na smučeh ali saneh, potemplanih s smučmi, nekaj običajnega, tako rekoč vsakdanjega pozimi na Blokah, v Vidovskih hribih ali drugod. Tako so bili primorani ravnati le tedaj, kadar zaradi izredno hudih snežnih razmer ali terenskih ovir niso mogli nesti mrliča k pogrebu ali ga peljati na večjih saneh, v katere bi bili vpregli živino. V Zavrhu so 5. marca 1895 med zadnjimi peljali na smučeh na pokopališče k Sveti Trojici Luko Srnela, vtem ko so v Metuljah Šančkovno Nežo kot zadnjega mrliča vozili na saneh s podloženimi smučmi k Fari 25. marca 1899.²⁷

VI. Krplje in smučī

Ob smučeh ne smemo prezreti drugega zelo važnega ljudskega prometnega sredstva po imenu krplje, ki je Bločanom, Vidovcem in njihovim sosedom rabilo in jim rabi deloma še danes za daljšo hojo po snegu. Po obliki in sestavi se krplje bistveno ločijo od smučī. Če hodimo s krpljami po snegu, ne drsimo po njih, kakor na splošno na smučeh, temveč moramo pri vsakem koraku tako opremljeno nogo dvigniti od tal in stopiti z njo naprej. Hoja po krpljah je potemtakem res prava hoja, pri kateri pa je velikokrat potrebna tudi palica.

Na Blokah in v Hribih pravijo krpljam na splošno *krple*, pa tudi *krīple* (Studeno), *kárple* (Poljane in drugod), *krpe* (Ulaka) in podobno. Večinoma so poznali *krplje na kambo* (sl. I/2), ki so njih sestavni deli kamba, zatem pa štiri ali več počeznjih *letvic* ali *lajštīc*, vsajenih v kambo. Za sprednji in zadnji del noge je na letvicah pričvrščenih dvoje stremen iz trte ali jermena, ki so skozi njiju tudi pretaknili daljšo vrvco za povezovanje krpelj okoli noge. Poleg krpelj na kambo so bile na Blokah, med drugim po sosednjih dolenskih predelih (n. pr. v Rutah) udomačene še *krplje na remalne* (sl. I/3), ki jih v etnografiji označujemo z lestvenim tipom. Ponekod v hribih, na priliko v Rožančah, se spominjajo krpelj v obliki četverokotnih lesenih plohov.

²⁷ Kakor pripovedujejo v Metuljah, so prenehali s prevozom mrličev na saneh s podloženimi smučmi približno tedaj, ko so začeli pozimi v snegu voziti drevesne hlode (*krle* ali *krle*) na plaz iz Metulj v Novo vas. Pri taki vožnji so hloidi (ali pa en sam) s prvim svojim koncem privezani na krajše sani oziroma na njih prvi konec, z drugim pa drse oziroma polzijo po snegu ter tako napravljajo zasilno pot. V Metuljah pravijo temu: *pót dělat s krclēm*.

Ni naš namen, da bi nadrobneje opisovali krplice na tem notranjsko-dolenjskem ozemlju, njih izdelovanje (sl. II/2), nazivje in podobno, v naši razpravi nas zanimajo vprašanja, kakor: kdo je nosil krplice, zakaj in ob kateri priliki? Ta vprašanja morajo tembolj pritegniti našo pozornost, ker imamo opraviti z ozemlji, na katerih so uporabljali za hojo po snegu tako krplice kakor tudi smuči. Zategadelj bi ne bili za nas nič manj važni nadaljnji vprašanja: zakaj neki so jim poleg smuči rabile še krplice in zakaj so jim drugod smuči večidel zadoščale za hojo po snegu? Morebiti nam utegnejo odgovori na ta vprašanja še določeneje pojasniti vlogo in pomen smuči kot občevalnem sredstvu na teh ozemljih ali pa vsaj potrditi o njih naša dosedanja dognanja.

Še najmanj je najti krplice na pravi Bloški planoti, se pravi na ozemlju, kjer so zvečine po ravnem hodili na smučeh. V preteklih časih so na priliko v Metuljah, Topolu in drugod le malo nosili krplice in so smuči povsem prevladovale. Po ustnem izročilu iz druge polovice 19. stoletja si je krplice navezal na noge kak priletni očanec, sicer pa so jih največ uporabljali divji lovci, na splošno pa kmečki ljudje kaj radi tedaj, kadar so šli v gozd po drva ali v grmovje po les za vitre, zakaj, tako pravijo Metuljci, po krpljah se je človek lažje gibal v gozdu med drevjem ali v grmovju kakor na smučeh.

V katero koli stran pa se napotimo z Bloške planote, bodisi proti jugu ali proti jugozahodu v Loški potok in Poljane, bodisi proti vzhodu v dolenske predele in kraje (Rute, Novi pot, Kotel itd.) ali predvsem proti severu na hribovito trojiško in vidovsko ozemlje, povsod slišimo o krpljah neprimerno več kakor na Blokah. V trojiško-vidovskih hribovih so krplice zelo cenili kot ustrezno prometno orodje za hojo po snegu, bile so vsaj tako važne kakor smuči, marsikje pa so jim dajali celo prednost pred smučmi. V drugih predelih, ki jih je obravnavati kot mlajša ozemlja ljudskih smuči, so po starem veljale krplice za edini pripomoček za hojo po snegu in jih tudi pozneje smuči nikakor niso mogle izpodrinuti. Na raznih hribovitih ozemljih oziroma v krajih (Trojiška stran, Vidovski hribi, Novi kot, Kotel, vasi nad Robom itd.), kjer so bile že od nekdanj udomačene tako krplice kakor tudi smuči, so si krplice navezali na noge zlasti ob mokrem južnem snegu, ki ni bil kaj prida za smuči, in dalje ob zelo visokem svežem snegu, ki so se vanj krplice po pripovedovanju mnogo manj vdirale kakor pa smuči. Ponekod je bil običaj, da so s krpljami delali pot ali gaz za pešce. Tudi če so nesli zelo težko breme na hrbtu, so mnogi po navadi raje šli po krpljah kakor na smučeh. Prav tako je jasno, da so krplice pogostoma nosili lovci, drvarji in gozdarji, in to iz razlogov, ki smo jih deloma že zgoraj navedli. Nadalje so krplice bile hribovcem najustreznejše sredstvo za hojo po bregu ali strmimi navzdol in navkreber, kar pomeni, da jih je na splošno nosil vsakdo, ki mu je bil brežni ali strmi svet neprikladen, da bi šel po njem na smučeh. Tako je popolnoma razumljivo, da so v hribovitih predelih nosili krplice starejši

ljudje, zlasti tudi ženske. Po ustnem izročilu je bilo v hribih običajno takole: kdor se ni upal na smučeh, je šel po krpljah.

Zategadelj ni prav nič čudno, če so po drugi strani hribovski fantje ali možje v najlepših letih pri raznih opravkih dajali smučem neko prednost pred krpljami. Po njihovi sodbi krplje niso bile *spéšne*, po njih je hodil človek počasi, naporno, vendar *govišno*, varno, daleč varneje nego na smučeh. Nasprotno pa so terjale smuči mnogo manj napora od človeka, hitreje so hodili na njih, in zato tudi prej dospeli do cilja kakor po krpljah, vendar — znati so jih morali rabiti, to se pravi, ne samo znati hoditi po njih po ravnem ali navkreber, marveč tudi drsati na njih po bregu ali strmini navzdol.

Po vsem tem nam je jasno, zakaj so se v hribovitejših predelih poleg smuči obdržale krplje kot drugo prometno sredstvo za hojo po snegu. V takem svetu je nujno moralo priti do razdelitve funkcije med smučmi in krpljami, s tem pa do nekakega sožitja med njimi. Na Bloški planoti po ravnem so mogle kmečkim ljudem krplje v primeri s smučmi prav malo ali celo nič koristiti za hojo po snegu; če pa so bile kdaj tod bolj razširjene, kakor ve o tem povedati ustno izročilo, so jih smuči kaj lahko izpodrinile, in sicer iz preprostega razloga, ker so na bolj ali manj ravninskem terenu smuči brez težav prevzele vse tiste funkcije, ki so jih ali naj bi jih bile sicer opravljale krplje na takem ozemlju. Metuljcem in Topolcem na priliko bi mogle krplje prav malo ali tudi nič rabiti po ravnem, ker so jim že smuči same nekaj takega pomenile. Dejali bi lahko, da so jim bile smuči celo boljše, ustrežnejše in mnogo ljubše prometno orodje za daljšo hojo po snegu kakor krplje. V razliko s hribci so torej Metuljcem, Topolcem in drugim na Bloški planoti veljale smuči tako za smuči kakor za krplje.

Tako bi razlikovali na bloško-vidovskem ozemlju dvoje ljudskih smuči kot prometnih sredstev za hojo po snegu: a) smuči kot ravninsko prometno orodje, ki so nadomeščale krplje, in b) smuči kot hribovsko prometno orodje, ki je z njimi bilo povezano določeno smuško-tehnično znanje, pa so prav zavoljo tega morale svojo funkcijo kot občevalno sredstvo v hribovitem svetu deliti s krpljami.

VII. Drsanje

Nepopolno bi bilo naše znanje o ljudskih smučeh z obravnavanim ozemljem, ako jih ne bi naposled prikazali še z njihove zabavne plati. Kaj neki naj bi bilo naravnejše in samo ob sebi razumljivejše, kakor ravno dejstvo, da so Blóčanje, Vidovci in njihovi sosedje s smučmi krenili s prometnih potov tudi v široki svet ljudskega veselja in zabave. Od hoje na smučeh po opravkih pa do drsanja na njih za zabavo je bil prav kratek korak, saj so že smuči same po svoji sestavni osnovi bistveno drugačne od krplj. Do takega razvoja pa je moralo nujno

priti, seveda pa je moral zanj obstajati kot poglobitveni pogoj ustrezen goli, hriboviti svet, brez katerega si moremo drsanje za zabavo sploh težko predstavljati. Ker poleg vidovskih in drugih krajev tudi vasi na Bloški planoti niso brez primernih hribov s senožetmi, se je po vsej verjetnosti moralo drsanje za zabavo udomačiti na starejših smuških ozemljih že v davnih časih, medtem ko za mlajša smuška ozemlja (Loški potok, Poljane, Gora, Velika in Mala Slevica itd.) nedvomno velja, da so nastala v novejšem času prav pod vplivom drsanja ali smučanja za zabavo.

Na Blokah, v Vidovskih hribih in njih sosesčini je že od nekdaj imela pri drsanju svojo prvo besedo mladina: fantje, dekleta in otroci. Običajno so dejali, da gredo drsat za *kratek cajt*. Fantje so na priliko šli drsat, da bi se kosali med seboj, da bi se skušali drug z drugim, kdo med njimi bo bolj *korajžen*, kdo bo *huj drsač*. Najprimernejši prostor za fantovska skušanja je bil breg ali pa strmina kje v bližini vasi. Med drugim so se šli, kdo se bo spustil po smučeh z najvišje strmine ali brega navzdol ali kdo bo predrsal strmino brez palice, ne da bi pri tem padel. Iz Zavrha pravi ustno izročilo, da je pred leti neki fant drsal za en krajcar po hudem bregu navzdol. Spuščali pa so se po strmeh svetu tudi s palico, ki so jo dali med noge, da so z njo zavirali ali rajsali. Dalje so se fantje kosali med seboj, kdo bo koga prehitel, *prevozu*, *prehôptou*, spretnejši pa so se skušali, kdo bo lepše *zaokrožu* ali bolje znal *krécat*. Kdor je pri drsanju padel, so mu fantje zaklicali: *Pa s' jo pogrnu!* In so imeli z njim svojo zabavo. Če je po padcu potegnil po snegu, so rekli, da je *uôplas* naredil. Kadar so šli k maši, so se fantje ponekod gnali na smučeh, kdo bo prej prišel do cilja. Glede skakanja je treba ugotoviti, da se Bločanje in Vidovci na splošno po starem niso upali skakati, vendar so se marsikje znašli fantje, ki so bili tolikanj korajžni, da so skakali po bregu navzdol preko položene veje ali katere druge stvari.²⁵ Poročilo o skakalnici (*skakáuanca*) iz okolice Otav je osamljeno in bi bilo treba skupno s starejšimi vestmi o skakanju na Blokah raziskati, koliko se morda res nanaša na staro dediščino, in koliko na novejši čas, t. j. na čas prvih začetkov zimskega športa pri nas, ki verjetno ni bil brez določnih vplivov na zabavno drsanje na Blokah, v Vidovskih hribih in njih sosesčini. Pri tem pa bi bili kajpada na napačni poti, ako bi skušali v fantovskem zabavnem drsanju videti kaj več, kakor je v resnici bilo.

V svoji prešernosti si je mladina izmišljala še celo vrsto različnih načinov drsanja na smučeh. Tako so drsali navzdol na smučeh v raznih telesnih držah: sedé, ležé na trebuhu ali hrbtu, čepé in klečé. V takih primerih so zvezali obe smučici skupaj in nanje sedli, legli itd. Zelo običajno je bilo tudi drsanje dveh fantov na enem paru smučici. Pri tem

²⁵ Rudolf Badjura piše v svojem smučarskem priročniku (Smučar, Ljubljana 1924, str. 14), da so stari Bločani znali tudi skakat. Ker so imele njihove smučici samo preprosta prstna stremena, menimo, da so skoke dokaj težko izvajali, pa čeprav so bile smučici zatežne.

Zgoraj: Bloška kmeta neseta na smučeh žito o mlin;
spodaj: Blóčanje s palicami na smučeh

Iz filma Metoda Badjura
»Bloke — zibelka smučanja na Slovenskem« (1951)

drsanju je za prvega drsača stopil na smuči še drugi fant in se ga oprijel, potem pa sta oba zdrsela po bregu navzdol. Tu je omeniti več variant skupnega drsanja na smučeh. Fantje so na priliko drsali v vrsti drug za drugim vsak na svojih smučeh in se pri tem držali okoli pasu. Prvi drsač je tvoril *čelo* ali *klin* in je krmaril. Drsali so tudi *na vlak*. Pri tem drsanju so se fantje oprijeli primerno dolge in debele vrvi in v vrsti drug za drugim kakor vlak zdrseli po bregu. Podobno je bilo *v ketno drsat*. Namesto za vrv so se pri tem drsanju držali za smuške palice. Nekaj posebnega je bilo drsanje z drogom v čelni vrsti, kar so izvajali fantje v okolici Velikih Lašč (Škrlova) in verjetno še kje drugje. Fantje, postavljeni v čelno vrsto drug poleg drugega, so se oprijeli dolgega droga pred seboj in tako drsali po bregu navzdol.^{25a}

Drsali so tudi radi na eni smuči. Eno nogo so vtaknili v stremen, z drugo prosto nogo pa so se pognali in nato stopili tik za peto na smuč. Včasih so držali prosto nogo tudi v stran, tako da so drsali ne samo na eni smučki, temveč samo z eno nogo.

V Loškem potoku, na Gori, pa tudi v mnogih vaseh na Blokah, med drugimi zlasti na Trojiški strani je bilo pred prvo svetovno vojno, pa tudi še nekaj časa po njej zelo priljubljeno drsanje na smučeh s špago ali vrvco (sl. I/1). Vrvco so uporabljali za vlačenje smuči navkreber, za držo oziroma ravnotežje pri drsanju navzdol in naposled za krmarjenje. Drsač je držal za vrvco kakor za nekakšne vajeti pri konjski vpregi, in je takole krmaril po bregu navzdol; če je hotel na priliko zaviti na desno, se je najprej nagnil nekoliko na desno, potegnil z vrvco v desno, hkrati pa levo stopalo nagnil navznoter kot bi hotel odriniti smuč v stran.^{25b} Drsanje na smučeh z vrvco je bilo možno samo po bregu ali strmini in je bilo povsem stvar zabave. Tudi na takih smučeh sta rada drsala dva fanta skupaj. Namesto fanta je za hrbet drsača pogostoma stopilo na njegove smuči tudi dekle in ga objelo okoli pasu, zatem pa sta se spustila po bregu navzdol. Včasih so fantje v svoji razposajenosti nalašč razmaknili smuči, da so potem padli in se z dekletom vred povaljali po snegu gledalcem v zabavo.

Fantje so najraje drsali v nedeljo popoldne, nekaj malega tudi že dopoldne, ko so se vračali od maše. Ob delavnikih so večidel drsali zvečer ali pa celo ponoči, če je svetil mesec. Dekleta od 14 do 18 let so po navadi drsala proti večeru kje na skrivnem, da jih ne bi videli fantje. Pripomniti pa je, da dekleta niso povsod drsala, zlasti ne v hribovitejših predelih. Marsikateri možje so tudi radi drsali pozno v noč. Posebno so

^{25a} Takšno zabavno smučanje so poznali v Nemčiji v začetku 20. stoletja, zelo verjetno pa še marsikje drugod (Nemški smučarji v Grünwaldu, Mario Cereghini, 5000 anni di sport invernali, Milano 1955, str. 120).

^{25b} Vprašanje je, koliko jim je vrvca res rabila za krmarjenje. Verjetno jim je bila samo za ravnotežje. Ljudsko ustno izročilo različno pojasnjuje tehniko smučanja na smučeh z vrvco, pa bi bilo treba razne zadevne podatke praktično preveriti.

bili navdušeni za drsanje starejši moške v Metuljah, kjer pripovedujejo med drugim o 70-letnem možu, ki je vzel svojega vnuka na rame, se pravi štiporamo, na *icobac*, in drsal z njim po bregu navzdol. Ženske, poročene žene, na splošno niso drsale za zabavo, le tu pa tam je bila katera tako pogumna, da se je na smučeh spustila po bregu v dolino.

Med najbolj vnete drsače moramo vsekakor šteti otroke, ki so navadno drsali kar na eni primerno majhni smučki (sl. 3/1 na str. 53). Pred prvo svetovno vojno so marsikje na Blokah, zlasti pa v Loškem potoku in na Gori drsali otroci na dogi od soda, ker so do pravih smučí zelo težko prišli. Starši so namreč otrokom zabranjevali drsanje, jih zaradi tega velikokrat okregali, pa tudi natepli, če ni zalegla beseda. Če ni bilo drugače, so jim skrili čevlje, ki jih je bilo za drsanje najbolj škoda, toda otroci so bili v svoji vnemi za drsanjem neugnani. Poiskali so kje na podstrešju kake stare *škarpe* in jih obuli, ali pa so iztaknili kje stare cunjé in si z njimi ovili noge. Včasih se je celó pripetilo, da so šli bosí drsat. Če pa so se le dokopali do svojih čevljev, so drsali skrivaj. Po drsanju so odšli na pod in si tam svoje mokre čevlje malo oprášili, da ne bi starši spoznali, da so navzlic prepovedi drsali.

V nekaterih vaseh so otroci drsali na posebnih napravah, na nekakih sanéh, sestavljenih iz smučí in raznih dodatnih delov. Tako so pribili na smučí stolček, nanj sedli in drsali. Ali pa so pričvrstili na smučí zaboj; vanj se je spravil fantiček in se spustil po bregu navzdol. Deklice so rade drsale na *jénčkah* ali *nečkah*, to je na lesenih kadunjah, ki so jim rabile za čiščenje žita. Vendar vsa taka in podobna sredstva za drsanje že ne sodijo več v našo razpravo.

Pustni dan. Svoj višek je drsanje doseglo na pustni torek *pàstàn dan* ali *púst*, *fašnek* ali *fašnekov dan*. Pustni torek je bil za Bločane, Vidovce in nekatere njihove sosede posebno imeniten dan, marsikje je veljal kar za nekakšen praznik vseh drsačev. Tega dne je bilo resnično največ drsanja za zabavo, bila je najhujša *drska*.

Na pustni dan je bil najprej običaj, da so zjutraj ali dopoldne skidali gnoj iz štale, zakaj bila je prazna vera, da ima gnoj več moči, je *bál mestan*, je bolj masten, če je na pustni dan vržen iz štale na gnojišče. Ko je bil gnoj skidan in živina opravljena, so šli drsat na najbližje bregove s senožetmi. Posebno živo se je pustno drsanje nadaljevalo popoldne, in tedaj je marsikje drsalo tako rekoč vse staro in mlado, večina pa je bilo otrok. Starši, ki so sicer otrokom prepovedovali in na razne načine zabranjevali drsanje, so jih na pustni dan celó naganjali, naj gredo drsat. Zaradi tega je bilo veselje otrok tem večje in marsikateri Vidovec ali Bločan se še danes v starejših letih spominja otroškega drsanja na pustni dan. Proti koncu 19. stoletja je zapisal neki trojiški učenec v svoji šolski nalogi o pustu med drugim tole: Moj najveselejši dan je bil pustni dan. Sit sem bil vsega, pa drsat sem smel, ker drugače me niso pustili.²⁸⁰

²⁸⁰ Tega se spominja Jože Strukelj, Strukljeva vas 1 pri Cajnarjih.

— Po ustnem izročilu iz marsikaterih krajev so ta dan drsali tudi starejši ljudje, med katerimi ni manjkalo takšnih, ki nikoli niso hodili na smučeh po opravkih. V Zavrhu pripovedujejo o starem možu, kako je drsal na pustni dan v irhastih hlačah. Ker ni znal drsati, je padel, pri tem pa so mu počile *jerhovke*. Pustno drsanje torej ni minilo brez številnih padcev, ki pa so z njimi imeli vaščani svoje veselje.

Zakaj se je prav na pustni dan razmahnilo drsanje s takšno silo, da je zajelo ponekod malone vse vaščane, med njimi zlasti mladino? Zakaj so se smeli prav na pustni dan drsati otroci, ki jim je sicer bilo drsanje kaj rado zabranjeno? Ko smo starejše Bločane in Vidovce popraševali, zakaj so morali po starem prav na pustni dan drsati, so nam različno odgovarjali. Ponekod so dejali, češ *da ima človek svet cajt na pàstàn dan drsat, da mora na ta dan jet drsat, če prag nej, da mora biti človek vesel in dobre volje, da je to stara navada* in podobno. Drugod so zatrjevali, da je na pustni dan človek pač sit raznih dobrot, pa so zategadelj šli drsat, da so potem laže jedli, med raznimi pustnimi jedmi predvsem *pováncu* ali *poováncu*, pustno ocvirkovo pogačo, skratka, da so šli drsat, da bi se na drsanju počeno *zlácnal*. Vse to je res, vse to drži, vendar se s takimi odgovori nismo zadovoljili in smo zato vztrajno poizvedovali dalje za pravimi vzroki pustnega drsanja. Nazadnje pa se nam je le odkril pravi pomen drsanja na pustni dan, in sicer najprej v Metuljah, kjer nam je Frančiška Zgonc pravila, kako so kot otroci hodili na smučeh na hrib drsat in skakat in kako so jim starši na pustni dan celó veleli, naj gredo drsat. Takole so jim ukazali: *Otroci, le pejte skakat in drsat, da bo bolj polna ajda!* Kakor je pojasnila Metuljka Frančiška Zgonc, niso otroci ta dan samo drsali po bregu, tudi skakat, poskakovat ali cepetat so morali na smučeh, najraje na vrhu hriba, vse z namenom, da bi ajda čim bolj obrodila. Po tem odkritju v Metuljah so nam tudi v drugih bloških in vidovskih vaseh podobno pojasnjevali pomen pustnega dne in njegovega drsanja. Tako so v Ravnah želeli, če je bil na pustni dan sneg, *da bi otroci ta dan fejest skakali in drsali*, ker so verovali, da *bodo potem v tem letu čim več pridelali*. V Mramorovem pri Pajkovem so verjeli, da *bosta ajda in repa toliko bolj obrodili, čim bolj bodo otroci na pustni dan drsali*. V Zavrhu pri Nadliškem hribu so bili stari ljudje mnenja, da je *treba na pustni dan fejest drsat pa plesat, da bo večji lan*. V Osredku v Vidovskih hribih pa se glasi ustno izročilo o pustnem drsanju takole: *Če je kdo na pàstàn dan plesou ali drsou, je biu lan velik*.

Tako se nam je pustno drsanje po smučeh na bloško-vidovskem ozemlju razodelo kot magično ali čarodejno drsanje, kot star ljudski običaj, povezan s kmetovo skrbjo za prihodnjo letino na pragu pomladi. Pustnemu drsanju na smučeh so podobno kakor pustnemu plesu pripisovali čarodejno moč, zakaj po starem praznoverju more neko neprekinjeno ali dalj časa trajajoče enakomerno gibanje, v našem primeru drsanje, skakanje ali poskakovanje na smučeh, učinkovati na zemljo in

njeno rodovitnost, pospeševati rast določenih poljskih pridelkov, med njimi zlasti ajde in lanu.²⁹

To čarodejno funkcijo pustnega drsanja moramo zmerom upoštevati, kadar je govor o bloško-vidovskih smučeh, če hočemo do kraja razumeti njih vlogo in pomen v preteklem ljudskem življenju.

VIII. Zgodovinsko-razvojna problematika

1. K vprašanju izvora in razvoja. Kakor smo že v prvem poglavju ugotovili, so geografski, zlasti pa klimatski činitelji v veliki meri prispevali, da so se na teh ozemljih uveljavile smuči kot prometno sredstvo za hojo po snegu v zimskem času. Mogli bi celo dopustiti možnost, da so imeli ti činitelji odločujočo besedo pri njih nastanku. Preostajalo bi nam torej samo še, da te geografske momente povežemo z zgodovinskimi, se pravi, da pojasnimo zelo važno vprašanje, kdaj in kako neki je mogla nastati ljudska smučka kultura na bloško-vidovskem ozemlju. To vprašanje ni ravno novo, saj si belimo z njim glavo približno že od tedaj dalje, ko so naši športniki s sodelovanjem nemškega športnega pisatelja C. J. Luthra po prvi svetovni vojni tako rekoč odkrili bloške smuči naši kulturni javnosti ter so se zanje začeli zanimati tudi Skandinavci. Kakih večjih razprav o vprašanju izvora bloško-vidovskih smučí doslej še nimamo niti pri nas niti v tujini. Med Švedi je Artur Zettersten leta 1933 napisal o »jugoslovanskih« smučeh osem strani obsegajočo razpravo,³⁰ ki pa je v njej pomotoma posvečena mnogo večja pozornost mlajšim pohorskim, kakor mnogo starejšim bloškim smučem; v zvezi s tem je zapisanih v nepoznavanju ljudskega izročila tudi nekaj povsem pogrešnih sodb, ki jih ni pripisati toliko avtorju, kolikor malo premišljenim informacijam iz naše domovine. Na splošno se švedski in drugi znanstveniki v tujini (Luther, Wiklund, Zettersten, Berg itd.) le bolj na kratko dotikajo izvora naših smučí, ko v svojih razpravah obravnavajo problematiko tipov smučí in njih stremen; njihovi odgovori na to vprašanje so hipotetičnega značaja, in nihče med njimi si pravzaprav ni za trdno na jasnem, kako so mogle nastati na našem ozemlju ljudske smučí glede

²⁹ Rudolfu Badjuri je neki stari očanec na Otavah pripovedoval, da so se, ko je bil še mlad, shajali vsako leto enkrat, in sicer na svečnico, vsi smučarji in smučarke, mlado in staro na Blokah kakor na shod. »Zjutraj,« tako je pravil očanec Rudolfu Badjuri, »smo se najedli povance in potem ves dan in vsi skupaj iz vseh krajev letali in drsali in skakali na smučeh, da je bilo veselje.« (Rudolf Badjura, Smučar, Ljubljana 1924, str. 14). — Mnenja pa smo, da se ta običaj, tak »shod« na smučeh nanaša na pustni dan, kajti na ta dan so jedli povanco, ne pa na svečnico. Zapis o shodu je zelo dragocen, ker nam priča, kako je bilo svoj čas na bloško-vidovskem ozemlju pustno čarodejno drsanje živo. Zato bi bili Rudolfu Badjuri zelo hvaležni, ako bi nam mogel iz svojih zapisov kaj več povedati o takem shodu. — Med prvo in drugo svetovno vojno je običaj pustnega drsanja že močno pojmal.

³⁰ Artur Zettersten, Jugoslaviska skidor (På Skidor 1933, str. 96—103).

na tako veliko geografsko oddaljenost od severa ali vzhoda. Georg Buschan pravi na priliko v svoji ilustrirani etnologiji, da so smuči zanesljivo stara dediščina severnih narodov in da je prav zato toliko bolj pozornost vzbujajoče, če jih najdemo na popolnoma izoliranem ozemlju v Alpah na Kranjskem v 17. stoletju.²¹

Veliko vprašanje pa je seveda, ali so danes že izpolnjeni vsi pogoji za uspešno obravnavo izvora in razvoja naših smuči. Pri tem ne gre samo za dejstvo, da je naše znanje o smučeh raznih narodov na severu in vzhodu še močno pomanjkljivo in bi ga bilo treba med drugim izpopolniti zlasti z avtopsijo, važno je tudi vprašanje, na kako visoki ravni je znanstvena obdelava smuči v svetu vobče. V zvezi s tem vprašanjem moramo ugotoviti, da so se Švedi, Norvežani in Finci doslej največ ukvarjali z zgodovino svojih smuči in problematiko smuških tipov ter so v svojem znanstvenem delu dosegli zelo lepe izsledke, pri čemer imamo zlasti v mislih pomembne najdbe smuči iz prehistorične dobe, ki so njih starost ugotovili z analizo cvetnega prahu, medtem ko zgodovina smuči drugih narodov, ki nas najbolj zanima, to je poljskih, ruskih, sibirskih, turških idr., ni skoraj nič raziskana in obdelana. Etnografski razpravi Arcihovskega²² in Antropove²³ iz zadnjega časa sicer prekinjata v Sovjetski zvezi to stanje, pomenita pa šele dober začetek raziskovalnega dela na tem področju. Prav iz teh razlogov nam danes še ni mogoče uspešno razpravljati o izvoru in razvoju naših smuči. Zato se bomo omejili na krajše začasno poročilo, v katerem bomo skušali nakazati vso problematiko ljudske smuške kulture na bloško-vidovskem ozemlju v pogledu njenega izvora in razvoja. Pri tem bomo upoštevali nekaj novih momentov, ki izhajajo iz domačega in tujega gradiva o smučeh.²⁴

Vprašanje izvora bloško-vidovskih smuči je predvsem zgodovinsko etnološko vprašanje, ki bi pri njegovem reševanju prišle v poštev samo te dve možnosti: Ali so naše smuči avtohtona, samonikla iznajdba, ali

²¹ Dr. Georg Buschan, *Illustrierte Völkerkunde II, Zweiter Teil*, Stuttgart 1926, str. 397. — Buschan hkrati omenja v svojem delu, da v 18. stoletju najdemo smuči na Tirolskem, kar pa ni res.

²² A. V. Arcihovski, *Lyži na Rusi* (Trudy Instituta etnografii, Tom I, Moskva-Leningrad 1947, str. 55—64).

²³ V. V. Antropova, *Lyži narodov Sibiri* (Sbornik Muzeja antropologii i etnografii XIV, Moskva-Leningrad 1953, str. 5—36).

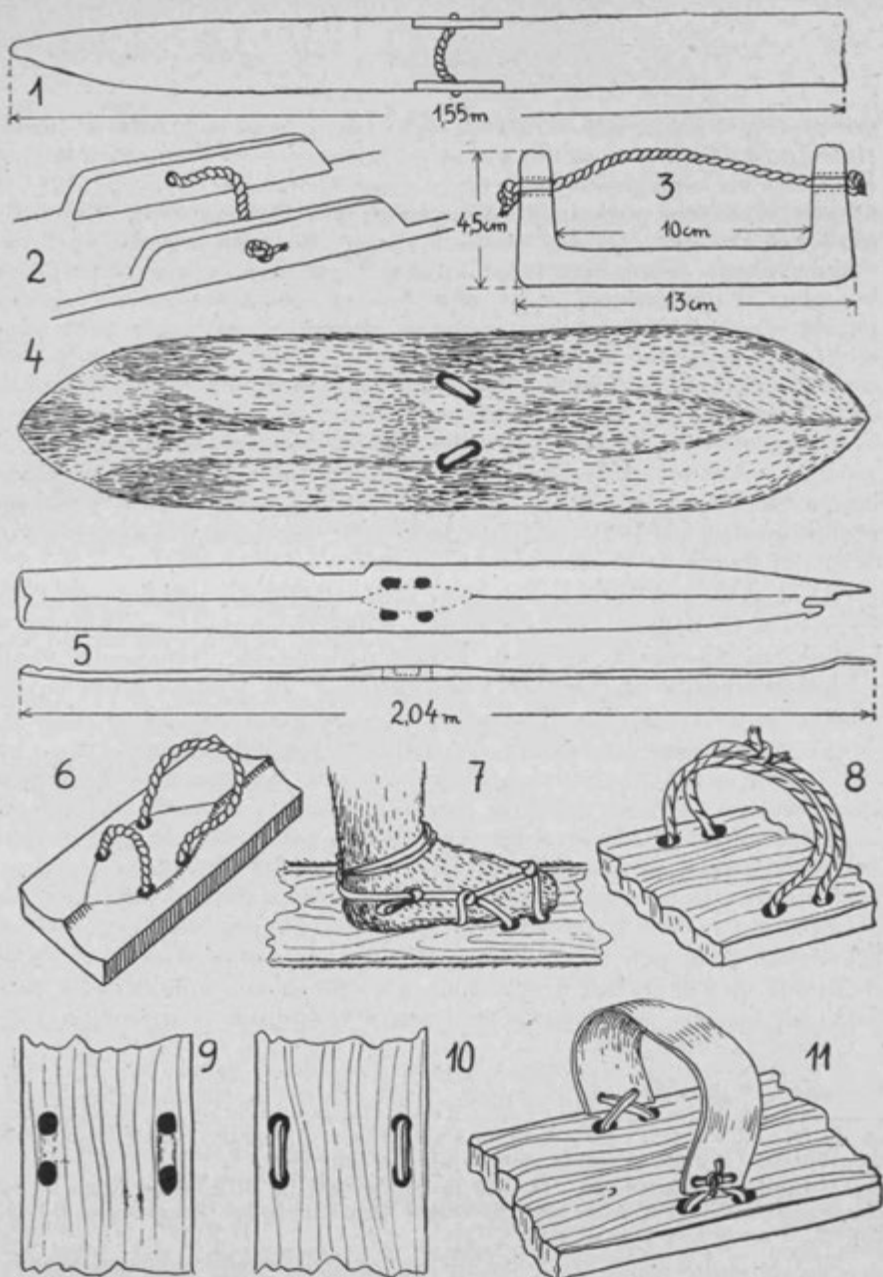
²⁴ Ker mnogo znanstvene literature o smučeh ni dostopne v Ljubljani, sem jo bil prisiljen iskati v inozemstvu. Zanj dolgoletnem prisrčno zahvalo naslednjim: Föreningen för skidlöpnings och friluftslivets främjande i Sverige, Stockholm, dr. Gösta Bergu, prvemu intendantu Nordijskega muzeja v Stockholmu, dr. Per Gjaerderju iz Bergena, univ. prof. dr. Wolfgangu Steinitzu, podpredsedniku Nemške akademije znanosti v Berlinu, univ. profesorju dr. Leopoldu Kretzenbacherju, Graz, medtem ko se za nekaj podatkov o smuški literaturi prav lepo zahvaljujem nemškemu športnemu pisatelju Carlu J. Luthru, Partenkirchen. — Za prevode švedskih razprav najlepša hvala prof. J. Prezlju in prof. M. Tavčarju, za prevod dveh ruskih razprav pa profesorju B. Stoparju.

pa so bile od drugod zanesene na naše ozemlje. Ker poznajo smuči mnogi narodi na severu in vzhodu ter verjetno še marsikje drugod, bi naša metodično pravilna etnološka naloga bila, da bi najprej raziskali drugo možnost, to je, da bi poiskali zgodovinsko zvezo med našimi in tujimi smučmi ter bi se šele po brezuspešnih raziskavah v tej smeri ukvarjali tudi z vprašanjem avtohtonosti naše smuške kulture. V našem poročilu bomo na kratko pregledali obe možnosti, to pa zaradi tega, da nam bo problematika naših smučí glede njih izvora kar najbolj jasna.

Ako bi hoteli dognati sorodnost naše smuške kulture s katero koli v tujini, bi morali najprej skrbno primerjati naše smučí s smučmi raznih narodov na svetu. Ker pa nam tega nadrobnega primerjalnega dela iz objektivnih razlogov še ni mogoče opraviti, bo za naše poročilo povsem zadostovalo, če si ogledamo naše bloško-vidovske smučí ob primerjavi s tremi glavnimi tipi oziroma pratipi smučí, kakor jih je svoječasno ugotovil švedski kulturni zgodovinar Wiklund.³⁵ Prvi tip je arktični (sl. 4/4—7 na str. 71). Smučí tega tipa so enako dolge, običajno široke in kratke, spredaj in zadaj malo ukrivljene ter koničaste. Njih spodnja drsna plat je obita s kožo, stremena pa se pretikajo in zavezujejo na nogo skozi štiri navpične luknje. Območje arktičnih smučí je severna Sibirija, severna Rusija in severna Skandinavija. Kakor nam kaže sl. 4/5—6 na str. 71, so bile smučí arktičnega tipa v Skandinaviji nekoliko drugačne. To so bile hitrostne lovske smučí. Smučí drugega južnega tipa (sl. 4/1—3 na str. 71) so kratke in enako dolge, brez kože in tudi brez žleba. Zadaj so poprek odrezane, za stremena pa so na vsaki strani smučí primerno visoki robniki. Podnožju z robniki pravijo nekateri izdolbeno ali izvotljeno podnožje. Ozemlje južnega tipa smučí sega od Urala preko Rusije, Poljske in baltških dežel na južno Švedsko in Norveško. Smučí zadnjega, tretjega tipa, po imenu osrednje-nordijskega, pa sestojé iz daljše izžlebljene leve ter krajše, s kožo obite desne smučí. Ta krajša desna smuč, imenovana andor, rabi za odrivanje pri hoji oziroma teku po snegu.

Že na prvi pogled je očitno, da moramo iz primerjave izvzeti zadnji osrednje-nordijski tip smučí. Za bloško-vidovske smučí prihajata namreč primerjalno v poštev zgolj arktični in južni tip smučí, pri čemer se bomo naslonili predvsem na vezi ali stremena kot na izredno tehtni kriterij za presojo medsebojne sorodnosti smučí. Vzemimo kar

³⁵ Po Wiklundu navaja tri glavne tipe smučí tale literatura: A. V. Archovskij, *Lyži na Rusi* (Trudy Instituta etnografii, Tom I, Moskva-Leningrad 1947, str. 56); Carl J. Luther, *Versuch einer Geschichte der Skibindung* (Der Winter, XXXI. Jhrg., München 1937/38, str. 7); Arnold Lunn, *The story of ski-ing*, London 1952, str. 15 idr. S posebnim ozirom na Švedsko se nadrobneje ukvarja s smuškiimi tipi dr. Gösta Berg v svoji razpravi: *The origin and the development of the skis throughout the ages* (Finds of skis from prehistoric time in Swedish bogs and marshes, Stockholm 1950).

Sl. 4. Glavni tipi smuči in stara stremena na bloško-vidovskih smučeh: 1.—3. južni tip smuči iz Wilne na Poljskem (po risbi v PÅ Skidor 1937, str. 22); 4. s kožo obita drsna plat smuči arktičnega tipa iz Sibirije (risba po fotografiji smuči v Smuškem muzeju v Oslu); 5. švedske arktične smuči iz kamene dobe (po risbi v Finds of skis... str. 115); 6. rekonstrukcija stremen na švedskih arktičnih smučeh (po C. J. Luthru, Versuch einer Geschichte der Skibindung, sl. 9); 7. povezovanje sibirskih arktičnih smuči na nogo (po risbi v Finds of skis... str. 19); 8.—11. stara bloško-vidovska stremena, pretaknjena skozi štiri navpične okroglaste luknje, spominjajo na smuči arktičnega tipa

Risba Sibila Nekrep

stremena pri arktičnem smučkem tipu: takoj moremo ugotoviti, da so stare bloško-vidovske smuči s svojimi štirimi navpičnimi okroglastimi luknjami za vezi, po dve na vsaki strani druga za drugo (sl. 4/8—11 na str. 71), v tem pogledu podobne smučem arktičnega tipa iz Sibirije (sl. 4/4, 7 na str. 71).³⁶ Na sibirskih smučeh so tudi izvrtane štiri navpične luknje, sicer malo poševno druga za drugo, za prstna in petna stremena. V zvezi s tem se pojavlja povsem umestno vprašanje, ali ni morda špagasti jermen na vidovskih smučeh, pretaknjen skozi dve navpični luknji na vsaki strani (sl. 4/10—11 na str. 71), zadnji preostanek takih ali podobnih vezi, kakor jih vidimo na sibirskih smučeh (sl. 4/7 na str. 71). Še večja je podobnost med starimi bloško-vidovskimi smučmi s štirimi navpičnimi luknjami in švedskimi arktičnimi smučmi iz kamene dobe, izkopanimi v Kalvtråsku v pokrajini Västerbotten na Švedskem (sl. 4/5—6 na str. 71). Na teh švedskih prehistoričnih smučeh so prav tako izvrtane štiri navpične luknje, po dve druga za drugo na vsaki strani, za ustrezna stremena.³⁷

Do kakšnih sklepov nas morejo privediti takšne podobnosti? Profesor Ivan Grafenauer je že v svoji etnološki razpravi o prakulturnih bajkah pri Slovencih, ko še ni poznal podobnosti v stremenih, videl v bloških smučeh predmet arktične kulture.³⁸ Po njegovi sodbi bajke o ustvarjenju sveta niso edine priče za zvezo praslovanskih prednikov današnjih Slovencev z arktično prakulturo; tak kakovostni kriterij so tudi smuči, značilno orodje arktične kulture lednega lova in iz nje izšle kulture pastirjev črednih severnih jelenov; ohranile so se med Slovenci v prav starinski obliki z eno samo palico in zelo preprostimi vezmi. In kakor za mengeško bajko o ustvarjenju sveta, bi torej po prof. Grafenauerju tudi za bloško-vidovske smuči veljalo, da smo jih dobili kot Praslovani po posredovanju kakega prakulturnega staro-arktičnega rodu tam kje v Polesju. Ali naj se s prof. Grafenauerjem strinjamo ali ne, ali naj njegovo mnenje sprejmemo z določenimi pridržki ali ne, eno je spričo naših gornjih ugotovitev o stremenih vse-

³⁶ Slikovno gradivo o sibirskih smučeh s štirimi navpičnimi luknjami najdemo v tej literaturi: V. V. Antropova, str. 8, risba 3 (b—ž), str. 16, risba 14 b, str. 34, risba 30 itd.; Gösta Berg, *Finds of skis*, str. 19. — Zanimivo je, da je Schollmayer v svojem smučarskem priročniku na str. 20 zapisal, da ribniške (= bloške) smuči spominjajo na tunguške.

³⁷ *Finds of skis* 18—20, 114—120 in prilogi VII in VIII; Ernst Manker, *Zur Frage nach dem Alter der Rensucht* (*Zeitschrift für Ethnologie*, Bd. 79, Heft 2, Braunschweig 1954, str. 177/78).

Ze Carl J. Luther se je ob bloških pogrebnih smučeh s štirimi navpičnimi luknjami spomnil švedskih prehistoričnih smuč iz Kalvtråska (På Skidor 1938, str. 142), vendar mu ta podobnost ni dala povoda za razmislek. Zadevno mesto so švedski znanstveniki v Luthrovem sestavku prezrli, prezrli pa so tudi risbo pogrebnih smuč, objavljeno k Luthrovem članku, ter celo risbo, ki kaže bloške smuči z navpičnimi podolgovatimi luknjami v prečnem prerezu.

³⁸ Ivan Grafenauer, *Prakulturne bajke pri Slovencih* (Etnolog XIV, 1942, str. 40, 24 in 38).

kakor nedvomno: naše stare bloško-vidovske smuči niso brez značilnosti smuči arktičnega tipa.³⁹

Po sodbi švedskih in drugih kulturnih zgodovinarjev in etnologov (Wiklund, Zettersten, Lunn, Mehl, Berg idr.) pa so bloško-vidovske smuči podobne smučem južnega tipa. Zato v zvezi s tem in v nepoznavanju arktičnih potez na naših starih smučeh domnevajo, da so utegnile biti kot take zanesene na slovensko ozemlje, Prvotno naj bi bile torej naše stare smuči imele stranske lesene robnike za stremena, ki pa naj bi jih bile pozneje nadomestile železne klanfe. Glede na to naj bi sodile bloško-vidovske smuči v južni tip ali mu bile vsaj podobne, za kar bi govorili tudi njih velikost in oblika. Arnold Lunn piše v svoji Zgodovini smučanja, da so naše smuči po tipu podobne ruskim smučem in da so jih po mnenju prof. Mehla uvedli v našo zgodovino stari Slovani okoli leta 600 po našem štetju.⁴⁰ Dr. Gösta Berg, prvi intendant Nordijskega muzeja v Stockholmu, ni trdno prepričan o tej hipotezi, ko pravi v svoji razpravi, da ne vé za gotovo, ali nimamo pri naših smučeh opraviti z zgodnjo uvedbo smuči po ruskem vzorcu,⁴¹ medtem ko Wiklund meni, da mora to vprašanje ostati nerešeno toliko časa, dokler se nam morda ne posreči najti zanesljive sledi za ljudskimi smučmi med Grodnom-Igumenom in Ljubljano.⁴² Po takih bolj ali manj jasno izraženih domnevah naj bi bile torej naše smuči prava staroslovanska dediščina, ne pa arktično prakulturna. V novi domovini naj bi se bile smuči ohranile samo tam, kjer so imele najustreznejše geografske in klimatske pogoje za daljnjo uporabo. Pri takih domnevah bi se mogli opreti še na razna druga dejstva, ki nas vodijo na vzhod. Naj navedemo na priliko, da je naš naziv *smučí* (dem. *smučke*) nedvomno v sorodu z ruskim *smučók*, to je imenom za ruske prasani, nekake vlačuge,⁴³ ter dalje, da je pustno drsanje na sankah (sankanje) z enakimi čarodejnimi nameni kakor pustno drsanje na smučeh na Blokah in v Vidovskih hribih bilo poznano Rusom, Estoncem, Letoncem in Mazurom.⁴⁴ Naposled naj omenimo, da je bila v manjši meri

³⁹ Prof. dr. Erwin Mehl meni, da imajo švedske prehistorične smuči iz Kalvträska edine v Evropi štiri navpične luknje (Neuere Forschungen zur Schigeschichte, Österreichische Hochschulzeitung Nr. 6, 8. Jhrg., 15. März 1956). To mnenje je seveda prof. Mehl izrazil v nepoznavanju bloško-vidovskih smuči z arktičnimi značilnostmi.

⁴⁰ Arnold Lunn, 175.

⁴¹ Gösta Berg, Finds of skis 28.

⁴² K. B. Wiklund, Den nordiska skidan, den södra och den arktiska (På Skidor 1931, str. 33).

Artur Zettersten meni, da so bloške smuči podobne južnemu smučskemu tipu (Den södra skidtypen, På Skidor 1932, str. 27), domneva pa tudi, da so utegnile biti naše smuči že v prehistoričnem času zanesene na Kranjsko (Jugoslaviska skidor, På Skidor 1933, str. 103).

⁴³ Te sani navaja Dimitrij Zelenin v svojem delu: Russische (Ostslawische) Volkskunde, Berlin u. Leipzig 1927, str. 134.

⁴⁴ Zelenin 353/54; Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, Bd. III, Berlin u. Leipzig 1927, str. 865.

izražena tudi domneva, po kateri naj bi bil ruske smuči južnega tipa zanesel v naše kraje Sigismund Herberstein ob povratku s svojega potovanja po Rusiji v 16. stoletju.⁴⁵

Kako je pravzaprav s sorodnostjo bloško-vidovskih smuči z južnim smuškim tipom? Na to vprašanje ne moremo odgovoriti, preden ne skušamo pojasniti razvoja starih prvotnih bloško-vidovskih smuči. Če so bile katere smuči sploh kdaj zanesene na naše ozemlje, potem so bile po vsej verjetnosti to smuči arktičnega tipa. Domnevamo, da so smuči morale v novi domovini kaj kmalu spremeniti svojo obliko, svojo velikost in postale v tem pogledu podobne južnemu tipu, katerega smuči niso toliko hitrostne za lov, kolikor vse bolj za hojo po snegu namesto krpelj. V tesni zvezi s tem pa so se hkrati stremena omejila samo na sprednji del noge, na prstni jermen. Novi, mnogo manjši prostor kakor v stari domovini, krajše daljave, druge funkcije in drugi činitelji so povsem naravno pospešili tak razvoj. V ljudskem ustnem izročilu komaj še najdemo zadnjo sled arktičnih stremen na naših smučeh v štirih navpičnih okroglastih luknjah in v kombinaciji špagastega jermena z vrhnjim ploščatim jermenom. Razvoj od štirih okroglastih navpičnih lukenj do štirih podolgovatih je bil uresničen v tistem trenutku, ko je bil špagasti jermen kot zadnji preostanek starih vezi opuščen, in se je vrhnji ploščati prstni jermen porazširil tudi na smuči same, na luknje na njih. Tak jermen, torej ne več špagast, temveč ploščat, pa je docela razumljivo terjal njemu ustrezne podolgovate luknje, predolbene drugo poleg druge na vsaki strani smuči (sl. 2/3—5 na str. 31). Ker pa so se takšna stremena le izkazala kot slabša od prejšnjih (jermen je tekel zdaj na spodnji plati poprek in ne več po dolgem ter je mogel malo zavirati, podolgovate luknje so lovile sneg itd.), so se iz stremen, pretaknjenih skozi navpične podolgovate luknje, sčasoma razvila stremena na stranske železne klanfe. Ta novo nastali sestavni del na smučeh pa ni v bistvu nič drugega kakor povišani vmesni košček lesa, *srcé* med dvema podolgovatima luknjama, dvignjeno v obliki železne klanfe ali ušesca. Mimo tega pa so k nastanku stremen na klanfe verjetno prispevale tudi štiri navpične okroglaste luknje pri starejših vezeh, ki so jim vsekakor še marsikje rabile za stremena v tistem času, ko so se pojavile klanfe. Spričo takega razvoja stremen na naših smučeh⁴⁶ se vzbujajo v nas resni

⁴⁵ Artur Zettersten, *Den södra skidtypen* (På Skidor 1932, str. 26/27). — O tem vprašanju razpravlja tudi C. J. Luther v svojem članku »Ett besök i Krains skidområde« (På Skidor 1938, str. 145/6).

Ob tej priliki naj še omenimo, da je Ante Gaber v svojem članku »Čez 400 let za sledjo naših smuč« (Slov. narod št. 76 od 4. IV. 1931) izrazil domnevo, da je mogoče najstarejša (?) slika smuči, objavljena v Herbersteinovem potopisu, podoba naših slovenskih smuči, zakaj Herbersteinu naj bi bile naše smuči bolj živo v spominu kakor ruske, ker jih je napravil s palico in brez vrvce. S to Gabrovo domnevo se ne bi mogli strinjati.

⁴⁶ Tak razvoj stremen na naših smučeh potrjujejo v bistvu mnogi podatki iz ljudskega ustnega izročila na bloško-vidovskem ozemlju. Po teh

pomisleki glede vprašanja, ali moremo bloško-vidovske smuči uvrstiti v južni tip smuči, ko prav stranske klanfe kot eden glavnih kriterijev za takšno uvrstitev kažejo na povsem samostojen razvoj iz smuči z arktičnimi značilnostmi ter glede na to odločno govore zoper teorijo, po kateri naj bi se razvile iz nekdanjih stranskih letvic ali robnikov (sl. 4/2—3 na str. 71), ki so tolikanj značilni za južni smuški tip, med drugim prav za ruske in poljske smuči južnega tipa. Poleg tega je o smučeh južnega tipa znano, da imajo za seboj popolnoma drugačen razvoj, kakor pa bloško-vidovske smuči. V znanstvenem svetu je že dalj časa ustaljeno naziranje, da so smuči južnega tipa s svojimi lesenimi robniki za stremena, s svojim izvotljenim podnožjem, preostanek pradavnih smuči, ki so bile po obliki nekakšne dolge, kanuju podobne sandale. Le-te so jim rabile tudi za hojo po močvirju, izpričane pa so bile doslej samo pri Korejcih. Kam sedaj z našimi smučmi, ki se v resnici ponašajo s svojim posebnim razvojem, verjetno edinstvenim v svetovni zgodovini smuči? Da bi jih označili kot nov, poseben tip, ne bi bilo povsem upravičeno in smiselno. Morda bi bilo še najbolje, da bi jih začasno uvrstili v posebno varianto južnega tipa z arktično osnovo, kar pomeni, da jih bo treba od drugih smuči tega tipa ločiti po njih nastanku in razvoju.⁴⁷ Koliko naše smuči sploh načenjajo problematiko ruskih in poljskih smuči južnega tipa, to pa je vprašanje, ki bi danes o njem še ne mogli razpravljati.

Očitno dekadenco kažejo stremena na bloško-vidovskih smučeh v zadnji fazi svojega razvoja. To so stremena iz zadnjih let, pribita ob strani na smuči z žebli. Tako so pritrjena stremena tudi na pohorskih smučeh, ki so po poreklu iz novejšega časa (prim. razpravo T. Urbas v tem letniku SE) in ki je njih pomen Artur Zettersten močno precenjeval v svoji razpravi o »jugoslovanskih« smučeh.⁴⁸

podatkih so predolbene, zlasti pa izvrtane smuči starejše od onih s stremeni na klanfe. Izvrtanih smuči, ki so najstarejše, se že redkokje spominjajo. Razen tega pa nam tudi ohranjeno predmetno gradivo samo jasno potrjuje razvoj predolbenih smuči s podolgastimi luknjami v smučih z železnimi klanfami. Na smučih *H* iz Gline (sl. I/4) je pritrjeno streme na železni klanfi, na tej smučih pa so še preostale podolgate luknje, skozi katere je bilo poprej pretaknjeno streme. Domnevati pa moremo, da so klanfe tudi že precej stare; če ne prej, so jih morali poznati že okrog srede 19. stoletja. Nobene sledi pa ne najdemo v ustnem izročilu za morebitnimi lesenimi robniki kot predhodniki stranskih železnih klanf. Bržčas je norveški kulturni zgodovinar profesor Nils Lid imel v mislih stranske železne klanfe, ko omenja med drugim v svoji razpravi (Skifundet frå Furnes, Oslo 1938, str. 32), da je bila v severnem delu Jugoslavije najdena vrsta smuči z vdelanimi robniki.

⁴⁷ To bi kajpada veljalo samo za smuči s stremeni na stranske železne klanfe, vtem ko bi predolbene oziroma izvrtane smuči najprimerneje sodile v posebno varianto arktičnega smuškega tipa v zadnjem stadiju njegovega razvoja.

⁴⁸ Artur Zettersten, Jugoslaviska skidor (På Skidor 1933, str. 96—103). Zettersten je svojo razpravo o »jugoslovanskih« smučeh napisal ob novem

Glede na vse to, kar smo doslej mogli dognati o razvoju vezi ali stremen na naših smučeh, bi bilo povsem napačno domnevati, da bi bili naši stari predniki prinesli iz svoje prvotne domovine smučiči južnega tipa. Če so jih sploh prinesli, so bile to smučiči arktičnega tipa, kakor smo že zgoraj poudarili. Težko bi bilo tudi misliti, da bi jih zanesel v naše kraje Herberstein s svojega potovanja po Rusiji v 16. stoletju, ker smučiči, ki jih opisuje Herberstein v opombi k nemški izdaji svojega potopisa »Moscouia der Hauptstat in Reissen« (1557) so čisto jasno ruske smučiči južnega tipa, saj pravi med drugim, da je deska »in der mitte an oertern souil erhoben / das ainer den fuess entzwischen setzt...«. Če bi bil Herberstein prinesel smučiči iz Rusije, bi le-te ne bile drugačne kakor takšne z izdolbenim podnožjem in za njimi bi bila morala ostati določena sled na bloško-vidovskem ozemlju. Morda bi kdo dejal, da so železne klanfe ob straneh videti kakor neka sled za smučiči z lesenimi robniki. Kako naj bi pa potem bilo z nastankom smučiči s štirimi navpičnimi okroglastimi in podolgovatimi luknjami? V tem primeru bi imeli opraviti z invertiranim razvojem, to je z razvojem od popolnejših stremen do preprostejših. Ali bi tak razvoj bil možen pri bloško-vidovskih smučeh? Ljudsko izročilo ga zanika.

Od raznih drugih hipotez, ki se nanašajo na morebitni prenos smučiči od drugod na naše ozemlje, je še navesti, da je Wiklund spčetka domneval, da bi bile smučiči prinesene na naše ozemlje v času tridesetletne vojne v 17. stoletju. Zanesli pa naj bi jih bili k nam vojaki, ki naj bi bili prišli tedaj v stik s švedsko vojsko na smučeh. Ko sta postala starost južnega tipa in območje njegove razširjenosti n drobneje znana, je Wiklund to domnevo takoj ovrzel.⁴⁹ Mimo tega tej domnevi nasprotujejo stremena na bloško-vidovskih smučeh, ki nimajo nič skupnega s stremeni na švedskih vojaških smučeh iz tedanjega časa.

gradivu iz Slovenije (pet parov smučiči in trije pari krpelj s Pohorja, en par smučiči z vrvco in dva para krpelj z Gore itd.), ki sta ga prof. Karel Marn, ravnatelj Trgovske šole v Novem mestu in učiteljica Vera Vidic leta 1932 zbrala pri nas za Švedski smučki muzej v Stockholmu. Kakor posnemamo iz Zetterstenove razprave, je prof. Karel Marn med pripravami za raziskovanja prišel na jasno o tem, da prastare oblike smučanja ne kaže iskati spodaj na Krasu, temveč zgoraj na Pohorju, na severozahodnem Kranjskem (?), hkrati pa je Zetterstenu izrazil mnenje, da so pohorske smučiči s prstnimi in petnimi jermeni iz Hudega kota (På Skidor 1933, str. 97, fig. 3) pravzaprav pratip, iz katerega izhajajo vse druge oblike. Če smo pravilno razumeli to mnenje, izhajajo torej tudi bloške smučiči iz navedenega pohorskega smučkega pratipa. Ako bi se bil prof. Marn vsaj malo zanimal, kaj pravi o starosti pohorskih smučiči ljudsko ustno izročilo, bi prav gotovo ne bil mogel izreči take sodbe o smučeh iz Hudega kota na Pohorju. O morebitnih zvezah med bloškimi in pohorskimi smučiči pa bi bilo treba spregovoriti v posebni razpravi.

⁴⁹ O tem je pisal C. J. L u t h e r (På Skidor 1938, str. 146).

Poleg raziskav, ki skušajo poiskati določeno zgodovinsko zvezo med našimi smučmi in tujimi,⁵⁰ bi bilo vsekakor umestno, razmisliti tudi o vprašanju avtohtonosti bloško-vidovskih smučmi. Če smo na teh naših smučeh ugotovili toliko izvirnega, toliko samoniklega v njihovem razvoju (omenjamo stremena, pretaknjena skozi navpične podolgovate luknje ter stremena na klanfe), zakaj ne bi mogle tudi smučmi same, obenem z njimi pa štiri navpične okroglaste luknje za stremena biti povsem samonikla iznajdba na naših tleh, ki so jo narekovali določeni geografski, klimatski in drugi pogoji? Čim preprostejša je iznajdba, tem večja je možnost, da je v različnih časih in krajih samoniklega izvora. Taka preprosta tehnična rešitev vprašanja stremen, kakor smo jo spoznali na smučeh arktičnega tipa ali na naših starejših smučeh v štiri navpičnih okroglastih luknjah, se kot ena najpreprostejših tako rekoč sama po sebi ponuja, če ni drugih pripomočkov, in more nastati povsem samoniklo, brez kakršnega koli vpliva od drugod. Zakaj ne bi bile mogle nastati na našem ozemlju smučmi že v prehistoričnem času ali pozneje v starem ali srednjem veku? Prav nič neverjetnega bi ne bilo, če bi jih bili poznali pri nas že v prehistoričnem času, denimo mostiščarji ali njih predniki na Ljubljanskem barju v kameni dobi. Lahko bi šli še malo dalje ter v zvezi s tem domnevali, da bi se bile nato smučmi, ko so se pogoji zanje na barju spremenili, zatekle preko Rakitne v Vidovske hribe in na Bloško planoto, kjer bi bile imele ustrežnejše pogoje za nadaljnji obstoj. To bi bila res zelo mikavna domneva, vendar nam manjka zanjo enega samega prepričljivega dokaza, to je smučmi samih, ki bi jih bilo treba najti med izkopaninami na Ljubljanskem barju.^{50a}

Vsako razpravljanje o avtohtonosti določenega predmeta more biti zelo problematično, zakaj kar bi mogli jemati za preprosto ali enostavno in zato kot avtohtono, je odvisno od naše čisto subjektivne presoje. In če si neko samostojno iznajdbo zamislimo, to še nikakor ne pomeni, da je bila ta iznajdba v resnici napravljena.⁵¹ Vse to je res, vendar bi rekli, da je vprašanje o avtohtonem nastanku smučmi le

⁵⁰ Potrebno bi bilo poznati med drugim tudi turške smučmi iz Male Azije. Arnold Lu n n navaja v svoji knjigi (str. 175), da so leta 1689 (!) turški kmetje iz Uludaga blizu Brusse v Mali Aziji na smučeh prinašali svoje izdelke v mesta.

^{50a} V tretjem novem kolišču v Preserju, odkritem leta 1953, so našli med drugim tudi kos smrekovega lesa, ki je na prvi pogled videti del sprednjega konca smučmi. Ta najdba, ki jo je univ. prof. dr. J. Korošec daroval EM, pa je po našem mnenju še tako zelo problematična, da ne dovoljuje nobenih sklepov, zlasti ne takega, ki bi najdeni kos lesa označeval za ostalino davnih smučmi na Ljubljanskem barju. — V dveh japonskih (?) najdiščih iz prehistorične dobe na Blokah (Ulaka in Stražence pri Metuljah) ni bilo doslej ugotoviti nobenih sledi za morebitnimi smučmi.

⁵¹ Da ni pravilno, že od vsega začetka razpravljati o avtohtonosti določenega predmeta ali pojava, opozarja Kaj Birket-Smith v svojem delu: *Geschichte der Kultur*, Zürich 1946, str. 18.

do neke mere upravičeno, če ne glede na izsledke raziskav o možnosti njih prenosa od drugod upoštevamo nekatere objektivne momente, ki naj bi poleg geografskih in klimatskih činiteljev bili pripomogli k avtohtonemu nastanku smuči na našem ozemlju.

Med prvimi takimi činitelji naj bi bile po našem menju na priliko sani. Domnevati namreč moremo, da so Bločanje ali Vidovci, ako so samostojno iznašli smuči, prišli na to zamisel spričo krivin ali sančnic pri saneh, ki so po svoji osnovni obliki podobne smučem. Da bi krivine sani utegnile biti udeležene pri nastanku smuči na bloško-vidovskem ozemlju, nam to domnevo podpirata dva tehtna razloga. Prvič, po ljudskem ustnem izročilu so po starem največ izbirali les za smuči iz krivo raščenege bukovega lesa, torej enako kakor so splošno na Notranjskem izbirali les za krivine sani. In drugič, v Rakitni in Vidovskih hribih so po starem rekli enojnim vprežnim sanem in jim še danes deloma pravijo *smāčī*, zaradi česar bi mogli sklepati, da so smuči ob svojem začetku prevzele naziv od tistega predmeta, ki je stvarno največ prispeval k njihovemu nastanku, to je od vprežnih smuči.⁵² Nikakor ne bi bilo možno obratno, se pravi, da bi vprežne smuči bile prevzele naziv od smuči za hojo po snegu, zakaj *smāčī* kot ljudsko ime za enojne vprežne sani so razširjene razen po Vidovskih hribih in Rakitniški planoti sploh po vsej pravi Notranjski, med drugim zlasti v okolici Postojne,⁵³ le Bloška planota in sosednji dolenski predeli tega naziva za sani ne poznajo. Na prvotno genetsko zvezo med smučmi in krivinami sani bi spominjale tudi smuči kot prevozno sredstvo, ki smo se z njimi seznanili v petem poglavju naše razprave, in morebiti se celó v potemplanih pogrebnih saneh skriva izvor bloško-vidovskih smuči. Pri vsem tem pa seveda ne izključujemo možnosti, da bi bili smuči, če bi že bile kdaj prinesene od drugod na naše ozemlje, imenovali takrat po vprežnih smučeh.

Ni brez podlage tudi domneva, po kateri naj bi bile pobude za avtohtoni nastanek smuči prišle od lesne domače obrti suhe robe, od

⁵² Tudi *smūčke* (deminutiv od *smūče*, *smučī*) so pri nas naziv za lahke sani (Pleteršnik II, str. 524). V zvezi s tem opozarjamo na *smýčók* kot ruski naziv za sani oziroma vlačuge (Zelenin, 134). Razvojno zvezo in prvotno podobnost med sančnicami in smučmi sta dokazala v svojih delih Sirelius in Donner (U. Sirelius, Über einige Prototype des Schlittens, Journal de la Société Finno-Ougrienne, t. XXX, 1932; K. Donner, Quelques traîneaux primitifs, Finnisch-Ugrische Forschungen, Bd. XV, 1915). Ta podatek sem posnel iz razprave Arcihovskega, str. 58.

Prav tako *arty* (*arta*, *irta*, *rta*) kot drugi ruski naziv za smuči (običajni naziv: *lyži*, *lyža*) ali poljske *narty* (*narta*) pomenijo prvotno sani. Te besede so izvajali iz finsko-ugrijskih jezikov; mordvinsko se pravi sanem *nurdo*, komisko pa *nord* (Arcihovski 58/59). — Naš naziv sani pa je bržkone v sorodu z mongolskim imenom za smuči *čana*, *sana* ipd., rtiči pa z nazivi *rta*, *irta*, *arta*.

⁵³ Fran Erjavec je zapisal naziv *smučī* v pomenu sani celó na Krasu (Pleteršnik II, str. 524; Fran Erjavec, Iz pótne torbe, Letopis Matice slovenske 1882 in 1883, str. 238). Tudi od Rakitne dalje, v Preserju in tam okoli pravijo enojnim vprežnim sanem *smāčī*.

izdelovanja dog za sode in obodov za sita in rešeta. Že Schollmayer je v zgodovinskem delu svojega smučarskega priročnika izrazil mnenje, da so se Ribničanje spričo svoje domače lesne obrti domislili smuči in je potemtakem razložljivo, če si raje privežejo na noge lahke kose obodov kakor pa težke vrbove krplje.⁵⁴ Na splošno bi k tej domnevi pripomnili, da z izjemo vasi Benete niso izdelovali na bloško-vidovskem ozemlju obodov za sita in rešeta, pač pa so bili v teh krajih znani kot večši izdelovalci lesenih žlic in dog za sode. Zatorej bi le doge bile mogle biti v zvezi z avtohtonim nastankom smuči, nikar pa obodi, glede katerih se Schollmayer moti, da bi iz njih bile izdelane smuči. To Schollmayerjevo površno opažanje je treba popraviti v tem smislu, da si je v Loškem potoku, torej na mlajšem smuškem ozemlju, po ustnem izročilu, izjemoma kdo pribil kos zakrivljenega oboda spredaj na ravno pooblano desko ter si tako napravil nekaake zasilne smuči.

Tudi o čarodejnem drsanju na pustni torek bi bilo moč trditi, da je nastalo na bloško-vidovskem ozemlju in ni ravno nujno, da bi bilo v kakšni zvezi s pustnim sankanjem pri vzhodnih narodih. Nastanek tega običaja je verjetno povzročil pustni ples za visoki lan, ki je bil poleg pustnega drsanja udomačen na pustni torek na vsem starejšem smuškem območju. Brž ko zapustimo to območje ali če krenemo v njegove obrobne predele, nikjer tam niso več poznali pustnega čarodejnega drsanja na smučeh, pač pa samo pustni ples za visoki lan.

Končno nas mora zanimati, ali nam morebiti ljudsko ustno izročilo vé kaj povedati o nastanku smuči na bloško-vidovskem ozemlju in nas tako rešiti raznih ugibanj in domnev. Ustno izročilo je soglasno v sodbi, da so smuči zelo stare, da so bile že od nekdam udomačene na Blokah in v Vidovskih hribih in podobno, torej sami taki podatki, ki si z njimi ne moremo veliko pomagati. Pač pa je med njimi zelo poučno edino pojasnilo, ki ga je slišati kar na več krajih od starejših ljudi in ki pravi, da so najprej uporabljali krplje in da so šele za krpljami prišle smuči. Nič čudnega in neverjetnega ni, če slišimo tako pojasnilo o krpljah in smučeh na mlajših smuških ozemljih, vendar se je treba vprašati, kako je mogoče, da se je na Blokah in v Vidovskih hribih ohranil v ustnem izročilu bled spomin na tisti čas, ko še niso poznali smuči in so jim samo krplje rabile za hojo po snegu, oziroma na čas, ko so se krpljam pridružile še smuči kot prometno sredstvo. Če upoštevamo to okolnost, potem mora biti ljudsko ustno izročilo prav glede te nadrobnosti neverjetno trdoživo in bi tudi od časa nastanka smuči na bloško-vidovskem ozemlju ne bili tako silno daleč.

Take razlage ustnega izročila o krpljah in smučeh ne kaže pretreti, zlasti če upoštevamo, da tudi ljudska smuška terminologija, če

⁵⁴ E. H. Schollmayer, 20. Ribničanje (Reifnitzer), s tem imenom so seveda mišljeni Blóčanje in Vidovci kot daljni ribniški okoličani in suhobarji. Bahnetov oče iz Rudolfovega pri Sv. Vidu nam je dejal: »Če gremo od tu v Ljubljano, smo Ribničanje, če pa gremo na Dolenjsko, smo Blóčanje.«

jo premislamo z zgodovinsko-jezikoslovnega vidika, vzbujajo domnevo, da ljudska smuška kultura na bloško-vidovskem ozemlju le ne utegne biti tako stara, kakor bi sprva sklepali ob stremenih z arktičnimi značilnostmi. Vzemimo samo dve poglaviti besedi iz smuške terminologije, samostalnik *smučí* in glagol *drsati*. Predvsem upravičeno dvomimo, da bi naši predniki prinesli s seboj iz svoje stare domovine orodje za hojo po snegu po imenu smučí ali podobno, zakaj prometnega sredstva za hojo s takim ali podobnim imenom niti danes niti v preteklosti ne najdemo v Rusiji ali Sibiriji, pač pa zgolj stare sani, nekakšne vlačuge, po imenu smučók. Zategadelj je mnogo verjetneje, da so z našimi predniki prišle v njihovo novo domovino sani po imenu smučí, smučók, smučke (?) ali podobno (morda so prinesli s seboj samo naziv, z njim pa znanje o ustreznih saneh) in šele na našem, to je bloško-vidovskem ozemlju, se je naziv *smučí* prenesel od sani na orodje za hojo po snegu ob njegovem začetku. Dalje je poučno, da so Bločanje in Vidovci ves čas uporabe smuškega orodja označevali določeno gibanje na smučeh po snegu z glagolom *drsati*, torej z besedo, ki ni v sorodu s samostalnikom smučí. V zvezi s tem bi bilo treba kritično pregledati tudi ostalo smuško terminologijo, zlasti tisti njen del, ki se nanaša na razno gibanje na smučeh (obračanje ipd.) in ki deloma ni samoniklo nastal ob smučeh in njih uporabi, marveč je bil izposojen od drugod, na primer od hoje po krpljah, vožnje z vozom itd. Razen tega bi bilo tudi koristno obravnavati smuške izraze v sklopu z razno problematiko notranjsko-dolenjskega narečja na Blokah in sosednjih ozemljih.

Naše pripombe k vprašanju nastanka in razvoja bloško-vidovskih smučí bi torej na kratko takole povzeli:

Štiri navpične okroglaste luknje za stremena na najstarejših bloško-vidovskih smučeh so značilne za smučí arktičnega tipa. Če so bile smučí sploh kdaj zanesene na naše ozemlje, potem so bile to po vsej verjetnosti arktične smučí. V zvezi s tem je treba priznati, da hipoteza o naših smučeh kot arktično-prakulturni oziroma starslovanski dediščini ni brez osnove, zlasti če poleg arktičnih stremen upoštevamo še nekaj drugih momentov iz bloško-vidovske smuške kulture, med drugim zlasti pustno čarodejno drsanje. Sčasoma so se bloško-vidovske smučí z arktičnimi posebnostmi razvile v predolbene smučí, zatem pa v smučí s stremenom na stranske železne klanfe, v čemer bi bile podobne južnemu smuškem tipu.

V tem položaju, ko še ne moremo povsem zanesljivo dognati, ali so bile smučí prinesene od drugod na naše ozemlje, pa postaja aktualno tudi vprašanje avtohtonosti naših smučí, za kar bi govorilo nekaj tehtnih okoliščin. Časa avtohtonega nastanka bloško-vidovskih smučí pa ne kaže iskati predaleč v preteklosti, kajti po bežni presoji ljudskega ustnega izročila o krpljah in smučeh, v zvezi z njim pa dela ljudske smuške terminologije in raznih drugih okoliščin, bi bilo možno,

da so bloško-vidovske smuči nastale čez dolgo časa po naselitvi Slovencev, recimo v poznem srednjem veku.

Glede na stanje dosedanjega proučevanja pa še nikakor ni mogoče izreči dokončne sodbe o nastanku bloško-vidovskih smuči. Posamezne hipoteze, posamezna vprašanja, ki smo jih nakazali, bomo morali še natančneje raziskati in proučiti ter se hkrati temeljiteje seznaniti s smučmi drugih narodov in njih zgodovino, med drugim zlasti z ruskimi in sibirskimi smučmi. V bloško-vidovskih smučeh vidimo za zdaj še v veliki meri nepojasnen etnografski predmet, ki njegovega nastanka zelo verjetno nikoli ne bo možno do pike natančno dognati. Bili bi že zadovoljni, če bi se po natančnejših raziskavah mogli odločiti za možnost, ki bi bila med vsemi najstvarnejša in zato najverjetnejša.

2. Starejša in mlajša smučka ozemlja. Kakor je razvidno na geografski karti o razširjenosti ljudskih smuči na Blokah, v Vidovskih hribih in njih sosesčini na str. 83, razlikujemo starejša in mlajša ozemlja ljudskih smuči. Za tako delitev nam je bilo odločilno ljudsko ustno izročilo. Ozemlja, na katerih je bilo smučanje tako staro, da ljudsko izročilo ne pomni več njegovega nastanka, smo označili za starejša; kjer pa se ljudje bolj ali manj natanko spominjajo, kdaj so se pojavile smuči, veljajo vsa taka območja za mlajša smučka ozemlja. Le-ta so nastala od leta 1870 dalje. Starejša smučka ozemlja so glede na leto izdaje Valvasorjevega dela 1689 stara najmanj okrog 500 let, seveda pa je dvomljivo, ali je bil obseg teh starejših ozemelj v Valvasorjevem času, to je v drugi polovici 17. stoletja, prav tako velik, kakor je zarisano na karti. Med starejša smučka ozemlja sodijo Bloška planota, Trojiška stran, Vidovski hribi z Menišijo in Rakičniška planota. Katero od njih je starejše, katero mlajše, je težko reči. Kot zelo staro smučko ozemlje, morda najstarejše, je obravnavati Bloško planoto, na njej pa zlasti kraja Metulje in Topol. Pri tem se naslanjamo na ustno izročilo, mimo tega pa na dejstvo, da so bile na tem ozemlju smuči najbolj udomačene. Toda vprašanje je, ali more večja oziroma manjša razširjenost smuči veljati kot kriterij za večjo ali manjšo starost smučkega ozemlja. Mogli bi domnevati še drugače, in sicer, da bi bili Vidovski hribi najstarejše, če ne celó izvorno ozemlje ljudskih smuči. Ta naša domneva bi ne bila tako neutemeljena, če pomislimo, da so smuči prevzele svoj naziv od vprežnih smuči v Vidovskih hribih in bi jih bili potemtakem najprej uporabljati na tem ozemlju, od koder bi se bile razširile na Bloke, kjer so imele najboljše pogoje za nadaljnji razvoj.

Mlajša smučka ozemlja so kajpada nastala pod vplivom smuči in njih uporabe na starejših sosednjih smučkih ozemljih. Kdaj so začeli uporabljati smuči na mlajših ozemljih, se dá bolj ali manj natanko ugotoviti iz ljudskega izročila. Tako so v Radleku začeli uporabljati smuči v času med leti 1870 in 1880. V Dolenje Poljane nad Starim trgom jih je vpeljal leta 1892 neki Bločan iz Metulj, vtem ko so se v Rutah in nekaterih vaseh nad Robom pojavile proti koncu 19. stoletja, dalje

v Loškem potoku in na Gori prav tako proti koncu 19. oziroma v začetku 20. stoletja,⁵⁵ v okolici Velikih Lašč pa v letih pred prvo svetovno vojno.

Posebno je vprašanje izvora smučí s krmilno vrvco, ki jih običajno označujemo z ruskim tipom. Te smučí so začeli rabiti za zabavno drsanje na Blokah, v Loškem potoku in na Gori v prvem desetletju 20. stoletja, ljudsko ustno izročilo pa si njih nastanek razlaga po svoje⁵⁶ ter nikakor ne pomni, da bi bile zanesene od drugod.

3. Konec ljudske smuške kulture. V anketi EM o starem ljudskem smučanju na Blokah in Trojiški strani leta 1954 je bilo treba med drugim odgovoriti na te dve vprašanji: koliko parov starih bloških smučí je bilo pred leti in koliko parov jih je še danes pri hiši. Izid naše ankete je bil glede teh dveh vprašanj tale: pred leti je imelo 418 kmečkih družin pri hiši okoli 700 parov starih ljudskih smučí, l. 1954 pa so jih imeli samo še 10 parov. Nočemo se spuščati v nadroben kritični pretres številskih podatkov za posamezne vasi, omejujemo se samo na ugotovitev, da zgoraj navedenih 10 parov smučí povsem jasno izpričuje, da je stare ljudske smuške kulture na Blokah dejansko konec. Do takšne ugotovitve prihajamo tudi na drugih smuških ozemljih, med drugim zlasti v Vidovskih hribih. Konec naše stare ljudske smuške kulture pa je tesno povezan z našo narodnoosvobodilno borbo v letih 1941/1945. Ko je italijanski fašistični okupator leta 1942 odredil zaplembo vseh smučí — športnih in ljudskih — na slovenskem ozemlju, zasedenem po njem, zavedni Bločanje, Vidovci in njihovi sosede večidel niso hoteli izročiti svojih smučí sovražniku v roke, marveč so jih raje vrgli v ogenj in požgali ali pa kako drugače uničili; pri tem niti ne upoštevamo tega, da je mnogo smučí pogorelo tudi tedaj, ko je fašistični okupator požigal kmečke domove po Blokah, Vidovskih hribih in drugod. Z letom 1942 je hoja po starih smučeh na teh ozemljih na splošno prenehala, s čimer pa nikakor ni rečeno, da ne bi na opustitev starih smučí vplivale tudi razne druge okoliščine, kakor na priliko boljše poti pozimi, spremenjeni duševni odnos do starih smučí spričo novih športnih, propad starega čarodejnega drsanja idr. Morda bi se o tem najprimerneje izrazili takole: Za opustitev starih smučí

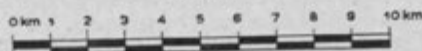
⁵⁵ Alojz Knavs, 78-leten, Hrib 50, nam je izjavil, da pred letom 1895 ni videl smučí v Loškem potoku. Leta 1895 pa je bil debel sneg in vaščani iz Hriba so, kakor nam je pravil Alojz Knavs, odmetavali sneg na cesti proti Blokam. Tedaj so videli Ferdinanda Turnherja, mašinista lesno-industrijske tovarne na Hribu (lastnik Švicar ing. Albert Boil de Chesne), kako gre na smučeh proti Blokam z dvema palicama v rokah. Ravnatelj Edo Turnher, sin Ferdinanda Turnherja, nam je pojasnil, da si je njegov oče takrat napravil smučí po vzoru bloških smučí. Tega leta ni imel od domačinov v Loškem potoku še nobeden smučí. Imenovani A. Knavs si je naredil prve smučí šele leta 1909, in sicer tako, da je spredaj na ravno desko pribil kos oboda od rešeta.

⁵⁶ Karol Košmrl, 56-leten, Retje 88, meni, da je vrvca na smučeh istega datuma kakor začetek uporabe smučí. Sprva so imeli namesto sank eno samo široko smučko, ki so jo morali vleči po bregu navzgor enako kakor sanke.

KRIM
+107

MERIL0

so bili že dani mnogi pogoji, fašistična odredba o zaplembi pa jim je zadala odločilni pogubni udarec.

Vendar bi bilo zmotno misliti, da na Blokah po letu 1942 nič več ne smučajo. Res je, da najdemo danes še mnogo smučič na bloškem ozemlju, ali te smučič niso več stare, nego novejše, modernizirane bloške smučič, dalje športne kupljene ali športne doma narejene ali pa otroške. Na njih smučič pretežno mladina, od starejših pa redkokdo po opravkih.⁵⁷ Takih smučič smo leta 1954 našeli na Blokah nad 300 parov. Zategadelj bi ne bilo brez smisla postaviti vprašanje, mar res pomeni leto 1942 konec bloško-vidovskega smučanja. Vsekakor velja, da danes na Blokah na splošno ni več zaslediti stare ljudske smuške kulture, po drugi strani pa moramo vendarle ugotoviti, da smučanje na tem ozemlju še živi. To smučanje pa že kaže večidel podobo običajne, sodobne športne smuške kulture, kakor jo najdemo danes ne samo na Blokah, temveč tudi v mnogih drugih predelih slovenskega ozemlja. Razprava o tem, da ima ta nova smuška kultura svoje začetke že v času med prvo in drugo svetovno vojno, pa sodi že v posebno zgodovinsko poglavje, namreč v poglavje o razmerju med starim bloško-vidovskim smučanjem in športnim smučarstvom.⁵⁸

Sklepna beseda

Kakor moremo posneti iz naše razprave, je bila naša trditev, zapisana v uvodnem poglavju, da ljudske smučič z Blok in iz Vidovskih hribov sodijo med najpomembnejše predmete slovenske ljudske materialne kulture, povsem upravičena. Iz razprave smo mogli razbrati, da bloško-vidovske smučič, ki smo zaradi njih Slovenci najstarejši smučarji v Srednji

⁵⁷ Mnogi starejši Blóčanje in Vidovci so soglasni v sodbi, da so njim najbolj ustrezale stare domače smučič. Pravijo, da bi z današnjimi športnimi smučiči ne mogli priti nikamor, ker da so za njih preozke in predolge.

⁵⁸ Med prvo in drugo svetovno vojno je bilo več resnih prizadevanj, popularizirati na Blokah športno smučarstvo. Prvi je v tem pogledu oral ledino Rudolf Badjura, ki je leta 1928 priredil v Novi vasi enotedenski mladinski smučarski tečaj za bloške fantiče. Le-ti so se urili v smučanju na preprostih domačih smučeh. Po končanem tečaju je bila tekma izvežbanih fantičev skupaj z drugimi starejšimi fanti z Blok, in sicer po tiru čez Mali in Veliki Peškovec (sporočilo R. Badjura v dopisu od 29. febr. 1956). Omeniti je treba tudi smučarske tekme Društva kmečkih fantov in deklet v Novi vasi v letih 1933 in 1934. Bloški in drugi fantje so na teh tekmah smučali že na pravih športnih smučeh.

V posebno razpravo bi sodilo vprašanje, zakaj stara ljudska smuška kultura na bloško-vidovskem ozemlju ni mogla imeti nobenega vpliva na nastanek in razvoj športnega smučarstva pri nas.

Navsezadnje ne smemo pozabiti, da so fantje z Blok, iz Vidovskih hribov in Menišije bili dobri smučarji v smučarskih oddelkih bivše avstro-ogrske vojske. Kakor nam piše Tomaž Šraj iz Kanade, po rodu iz Metulj na Blokah, so priredili nekega leta pred prvo vojno pozimi na Salzburškem tekmovanje vojakov-smučarjev na 6 km dolgi progi. Prvi je prišel na cilj neki fant iz Begunj pri Cerknici, drugi pa je bil Tomaž Šraj iz Metulj.

Evropi, kažejo obilo izvirnih posebnosti v svojem razvoju in da so imele veliko vlogo v preteklem ljudskem življenju. Zlasti pa smo spoznali, da naše starodavne smuči prav zaradi mnogih svojih lastnosti resno posegajo v zgodovinsko problematiko ljudskih smuči v Evropi.

Koliko je bilo naše dosedanje terensko delo, ki njegove rezultate posnemamo iz razprave, uspešno, o tem se moremo do neke mere prepričati, če primerjamo našo razpravo s spisom Rudolfa Badjura »Bloško starosvetno smučanje in besedje«, ki je izšel prav ob zaključku redakcije Slovenskega etnografa v samostojni knjižici pri Državni založbi Slovenije (Ljubljana 1956, str. 32). R. Badjura je že pred 45 leti raziskoval bloško smučanje, pa nas zategadelj ob njegovi knjižici zanima predvsem vprašanje, kaj vse je avtor pred prvo vojno mogel še zapisati na bloško-vidovskem ozemlju, česar dandanes ni mogoče več zaslediti v ustnem izročilu. Tako je R. Badjura tedaj med drugim ugotovil, da so Bločanje po starem radi izdelovali smuči iz tisovega lesa — podatek, ki ga v času našega dela na Blokah, to je v letih 1953/55, ni bilo nikjer več slišati.⁹⁹

Vendar so taka in podobna vprašanja postranskega pomena spričo razveseljivega dejstva, ki naj ga v naši sklepni besedi posebej podčrtamo, da sta bili letos posvečeni bloško-vidovskemu smučanju kar dve večji razpravi: razprava R. Badjura o bloškem starosvetnem smučanju ter naša v tem letniku SE. Z njima se je obravnava tega našega starodavnega predmeta premaknila z mrtve točke, na kateri je obstala že pred drugo vojno. Bloško-vidovske smuči so osvetljene z novih strani, v zvezi s tem pa je hkrati načeta njihova problematika. Zdaj je naša naloga, da naše delo v tem pogledu nadaljujemo, in sicer ne samo doma, marveč tudi v tujini.

Summary

FOLK-SKIS ON THE PLAIN OF BLOKE, IN VIDOVSKI-HILLS AND THEIR NEIGHBOURHOOD IN SLOVENIA

In his treatise the author deals with folk-skis and their use, from determined tracts in Notranjsko (Inner Carniola) and in part in Dolenjsko (Lower Carniola) in Slovenia. The treatise considers the results of the terrain research done through the Ethnographical Museum in Ljubljana, and partly also those of a circular inquiry carried out by the Ethnographical Museum with the cooperation of a staff of teachers at Bloke in the year 1954, as well as, to be sure, regarding various substantial material, among which in the first line the collection of skis in the Ethnographical Museum, and finally the skis preserved in various museums abroad (Svenska Skidmuseet, Stockholm; Skimuseet, Oslo; Alpines Museum, München).

⁹⁹ Podrobneje bomo poročali o knjižici R. Badjura v X. letniku SE. Danes bi le pripomnili, da se ne moremo strinjati z avtorjevim mnenjem v uvodu, »da naš glavni muzej nima niti enega poštenega para izvirnih bloških smuči«.

In the first chapter the author presents above all a short geographical account, and then he treats the climate with a special regard to snow conditions in regions from which there result the folk-skis. In the second chapter the author gives a detailed description of skis and their constituent parts, with which he devotes his special attention to the public denominations as well. The length of the skis: from 1.20 m to 1.80 m, on an average 1.50 m. The breadth: on an average 12 cm, exceptionally to 2 cm. The length of the arching in proportion to the entire length: 21%. The height of the highest of the arching from the bottom: on an average 10 cm. With some skis the upper edges have been planed in breadth at the most for 2 cm. The tips of the arching are differently formed.

To the skis there are fixed only toe straps, namely mostly before the centre of gravitation of the skis, which means that the skis are generally back-heavy. There are many sorts of bindings in regard to their fastening to the skis. Among the oldest we count those made of leather straps passed through two oblong holes, perpendicularly chiselled through, one beside the other at each side of the skis. According to the oral tradition there has been, nevertheless, ascertained still older way of fastening the bindings to the skis. With the latter there have been on the skis bored out four minor perpendicular roundish holes, two one after the other at each side. Through these holes there has been passed up a cord, for the most part corded strap, which at the top has been sewn in or connected to a flat toe strap. A pair of ancient funeral skis from Bloke, preserved in the Alpine Museum in München, belongs to such a kind of skis which are furnished with four bored out perpendicular roundish holes for bindings of horsehair. The next sort of the bindings are the stirrups with clamps, i. e. with little ears (cramps) of a conveniently thick wire, the sides of which are nailed at each side of the skis through two bored-out holes, and underneath variously curved and afterwards knocked in wood. The clamps (little ears) have been as well nailed on skis from sides and then crooked upwards. Among the latter, in the recent times domesticated bindings, there belong the straps that have been nailed on skis usually just from the side. The bindings have been from the leather trap for the most part, further from the vine, wound of various woods, from the supporting girdle, cord, horsehair etc. Some of these bindings (vine, cord) ought to be reckoned among provisional bindings. As the under side there has been usually nailed on a piece of leather or most frequently of hat felt, so that the foot might not glide out, respect. slide back, and so run away from the stirrups (bindings). The ski-stick has been long from 1.50 m to 2 m, below it has been blunt as usual. — In some regions, as e. g. at Gora and Loški-potok, and also at Bloke in the beginning of the 20th century there have domesticated themselves the skis with the steering cord of the Russian type, that were longer (usually to 2 m), narrower, and front-heavy too. Mostly they have been used by the youth for their pleasure-skiing. At the end the author compares the stated descriptive data with the description of skis in various works of the older literature and sources (Valvasor 1689, Austrian episcopal inspection report 1820, Podgrivarski-Bebk, Novice 1845 and Schollmayer 1893).

In the third chapter the author describes the making of the skis, which in prevalence is to be ranged in the indoor-work. For the skis there has been the most used beechwood, further birchwood, ashwood, they have been also made of maple, of cheesewood etc. The stick has been most frequently of dry pine. After the old customs there had been a preference to take for skis a crookedly grown tree as they had not known the curvation of the skis so good as later on. The wood for skis had been in ancient times split and then heron, but lately there has been sawn and planed. Before the curvation of the skis there has been softened their foot part: by means of sewing in dung, in warmed-up or heated stove, in fire and finally in water seethed in a kettle for pigs. After the stewing the skis have been bent in laths of a corn-shed, in a ladder, and above all in special ski-bending devices.

In the fourth chapter the author treats further the olden popular ski technique. The country people usually express themselves when using skis that they walk with or go by skis, whereas they say when descending on skis downhill that they glide. The author gives a detailed description of the skiing on the plain, uphill, and particularly downhill or down a slope. Where they have been on errands mostly on the plain, they have not taken sticks with them on their way. Nevertheless the stick has been necessary in the mountainous tracts, but above all it has been of use to them for the steering downhill. At the ascending there have wrapped on many places round their skis vine, braided or wound from various woods, lest the skis might slide back. And to prevent the foot from running away of toe straps some people fastened on the back of the heels a bit of wood. For the skiing on the mountainous terrain there has been needed far more ski-technical knowledge than for the walking with skis on the plain. For that reason the skis have spread in the villages on a plateau to a considerably greater extent than on hills.

In the fifth chapter the author cites more extensively to which purposes the peasants have used their skis in winter, that is to say where they have moved to on skis to do their business. After heterogeneous winter ways on skis in snow we are able to resolve that the skis in the older times had played as a means of transport an important role and meaning in the life of people. At the treating of skis as a means of transport the author particularly emphasises the old-fashioned funeral on skis which had been performed in high snow in winter in a double manner either they had put the coffin with the corpse on skis connected one to the other by means of two small laths, or they had laid it on a minor sledge under arching of which they had put skis, so as the sledge might not sink down too much in snow.

In the sixth chapter the author compares the use of skis with that of snow-shoes and states that on a plain-country terrain the function of traffic had been performed chiefly by skis and therefore to the country people here had been of no use the snow-shoes, whereas on hills the skis from various reasons had shared their duty as a means of communication with snow-shoes.

In the seventh chapter there is treated the skiing-skating of various kinds of the youth for pastime. Its culminating point the pleasure-skiing on skis had reached on Shrove Tuesday when after the old customs there skied all people — the old and the young ones. After a popular belief the carnival skating on skis had a magic power as it had effected upon earth and its fertility, and sped up the growth of agricultural products on the threshold of spring, among those specially that of buckwheat and flax.

In his last, eighth chapter the author raises a question of the origin and development of folk-skis of which the first reporter had been Valvasor in his work from the year 1689. After an examination of skis in the light of two main ski types, namely of the Arctic and of the Southern type the author sojourns first of all with the bindings as a highly significant criterion of the mutual affinity of skis. As well four minor holes, perpendicularly bored out on the Slovene skis for the corded strap, show the characteristics of the Arctic type of skis, and the corded strap is in all probability a remainder of other, older bindings. Such four perpendicular holes we find on Arctic skis from the Stone Age dug out in Kaloträsk in Västerbotten in Sweden, and besides the similar ones on Siberian skis of the Arctic type. As the Slovene popular denomination "smučiči" (dem. smučke) is akin to Russian "smyčók", i. e. the name for harlots, and further the carnival skating on skis at Bloke and elsewhere on sleighs (sleighting) with the same magic purposes as the skating on skis at Bloke and elsewhere had been known to the Estonians, Letonians, Mazurs and Russians, on base of such facts we should be entitled to suppose that the skis would be brought with them to their new homes by the ancient Slaves, respect. still more decidedly said that our skis would have been beside the old cultural

myths on the world creation witnesses of the association of the ancient Slav ancestors of the present-day Slovenes with the Arctic ancient culture.

If the skis ever have been transplanted to the actual Slovene territory, these skis indubitably have been of the Arctic and not of the Southern type. In their new home the skis in the course of time have changed their form and also their size, at the same time the bindings restricted themselves only to the anterior part of the foot, to the toe strap. The development from four roundish holes to four oblong, i. e. two one beside the other at each side of the skis has, nevertheless, been realized at the moment as the corded strap was left off and the top flat strap extended even to the skis themselves, to the holes, for this strap claimed oblong holes suitable to it. In just the same way is to be explained the origin of the iron clamps or little ears for bindings that are nothing else than the raised intermediate bit of wood, the lifted-up heart between two oblong holes; and further to their formation there contributed as well four roundish holes on the older bindings. In the face of such a development of the bindings on the skis at Bloke and Vidovski-Hills there arise serious hesitations in the regard whether we could range these skis to the Southern ski type as just the little iron ears (clamps) like one of the main criterions for such a ranging indicate an original development from determined skis with Arctic characteristics, and not that the ears should have been developed from side laths or lists to such a degree significant for the Southern ski type. Perhaps we may range them temporarily in a special variance of the Southern type (to be sure, only the skis with side iron clamps) and we may separate them from other skis of this type according to their origin and development. — Some sort of decadence signify the bindings in the last phase of their development, namely straps fastened to skis at sides. In such a way there are fastened the bindings to skis on Pohorje in Stajersko (Lower Styria) as well, that originate in more recent times and had A. Zettersten their significance on the base of wrong informations much overestimated (På Skidor 1933).

The author also devotes himself briefly to the question of the autochtony of the folk-skis. If they had autochtonally grown already in the Prehistoric Age, they could have been already known by the dwellers on the Ljubljana-Marshes in the Early Stone Age and should have been in the long run pushed aside across Rakitna to Vidovski-Hills and to Bloke, where they had more suitable conditions for their further existence. Still among archeological finds from the Ljubljana-Marshes have not been excavated any skis as yet. Also for the autochton beginning of the skis in the Middle Ages, respect. later on, there exist some much convincing hypotheses in regard to sledges, carnival dance and home industry in wood. In connection with sledges there is among other things important to state that skis from their beginning took over its name "smočī", from that object, which has perhaps mostly attributed to their formation, i. e. from draught sledges, named "smočī". Also the rise of the carnival magic skiing should have probably caused the carnival dance for high flax that was beside the pleasure-skiing indomesticated for Shrove Tuesday along the whole older skiing ground.

Leaving himself to the oral tradition as to the age of the snow-shoes and the skis as well as to the review of the folk-ski terminology from the historical-linguistic point of view, the author is of the opinion that the folk-skis from Bloke and the Vidovski-Hills have their origin in the late Middle Ages and that therefore there is a hypothesis about the autochton origin of the skis more admissible than the hypothesis about their being transferred from abroad to the Slovene region.

These days it is still not possible to pass a definite judgment about the origin of folk-skis from Bloke and neighbouring territories, as long as the single questions have not been more in detail investigated and thoroughly studied by us, and simultaneously as long as we do not get acquainted more

thoroughly with skis of other nations and their history. This is valid above all for the Russian and Siberian skis.

The old folk-skis today are no more in use at Bloke neither at Vidovski-Hills and their neighbourhood, only now and then exceptionally by some older people, for all the rest mostly by the youth the skis of which are, nevertheless, those modernized from Bloke, or sports skis. This omission of old folk-skis dates from the Struggles for the National Liberation, i.e. from the year 1942, when the Italian fascist occupier had ordered the confiscation of all skis: the sports ones as well the folk-skis on the Slovene territory occupied by him. But the brave peasants from Bloke and Vidovski-Hills were not willing to hand the skis over to the enemy, they preferred to throw them in fire and burn them down or destroy them in some other way. There has been preserved only a minor number of pairs of old skis, which mostly have found their refuge in the Ethnographical Museum in Ljubljana. From then on the folk skiing on business matters has generally stopped, but for all that we cannot say that there have not had their word some other factors too.

EXPLANATION TO THE PICTURE ENCLOSURES, FIGURES AND MAPS IN TEXT

Picture enclosures: I. 1. Skis with small cords from Loški-potok, respect. Gora; 2—5. Snow-shoes from Bloke; 4—6. Skis from Bloke.

II. 1—7. Various manners of curvation of skis and arched handles for snow-shoes.

III. 1. A part of the Vidovski-Hills; 2. A roman from Bloke on skis; 3. Fields and heather, on which the peasants of Bloke mostly walked with skis; 4. The funeral on skis (the first variation).

IV. The Bloke peasants on skis.

Figures in text: Fig. 1 on page 27: The constituent parts of skis from Bloke and Vidovski-Hills, the measurements of which have been cited in the treatise.

Fig. 2 on page 31: The tips of the archings and bindings on skis of Bloke and Vidovski-Hills, as well as other skis.

Fig. 3 on page 53: 1. The child's ski from Bloke; 2. The skibending device; 3. The central part of skis with the binding and small wood block; 4. Skis, wound up with vine for ascending; 5. The ski-stick; 6. The funeral ski; 7. Small sledges with coffin, underlaid with skis (the second variation).

Fig. 4 on page 71: 1—3. The Southern type of skis (Wilna); 4. The under part of the Siberian ski; 5. The Swedish arctic skis from the Stone Age (Kaloträsk); 6. A reconstruction of bindings on Swedish arctic skis (after C. J. Luther); 7. Bindings on Siberian skis; 8—11. Old bindings of Bloke and Vidovski-Hills passed up through four perpendicular roundish holes, reminding of skis of the Arctic type.

Two maps: 1. on page 83: The extension of skis on the territory of Bloke and Vidovski-Hills, and elsewhere; the horizontally hatched terrain = older ski terrain; the vertically hatched: younger ski terrains sprung up after the year 1870; marked with snow-shoes = beside the skis a considerable use of snow-shoes.

2. on page 90: The terrains of folk-skis in Slovenia at the beginning of the 20th century: perpendiculatly hatched regions: a) Vidovski-Hills and Plain of Bloke; b) Pohorje and Kobansko (See on skis in these regions the treatise of T. Urbas, pp. 91—116).

